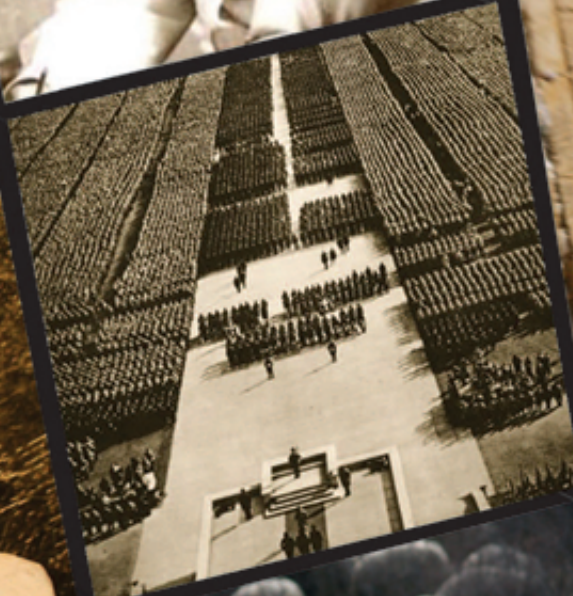

ჩემი

სამყარო

შურნალი ახალგაზრდებისთვის

ბებ

მეორე მსოფლიო ომი

„გერმანიისა და საბჭოთა კავშირის ხალხების სისხლით შედუღებული მეგობრობა იქნება ხანგრძლივი და მტკიცე“.

იოსებ სტალინის საშობაო მილოცვა ადოლფ ჰიტლერს, 1939 წელი

„გთხოვთ მიიღოთ ჩემი გულითადი მოლოცვა 60 წლის იუბილესთან დაკავშირებით. ყოველივეს საუკეთესოს გისურვებთ: თქვენ, პირადად – ჯანმრთელობას, ხოლო მეგობრული საბჭოთა კავშირის ხალხებს – ბედნიერ მომავალს“.

ადოლფ ჰიტლერი, სტალინის დაბადების დღის მილოცვა, 1939 წელი

ალექსანდრე რონდელი

XX საუკუნის 20-იანი წლების მეორე ნახევრის საბჭოთა კავშირში, სადაც მოსახლეობის უმრავლესობა ლატაკი და დამშეული იყო, სერიოზული სამხედრო მშენებლობა და ეკონომიკის მილიტარიზაცია დაიწყო. საბჭოთა კავშირის ხელმძღვანელობა იოსებ სტალინის მეთაურობით მსოფლიოში სოციალიზმის გავრცელებას გეგმავდა და ევროპა ამ კომუნისტური ექსპანსიის პირველი მსხვერპლი უნდა გამხდარიყო. საბჭოთა კავშირის სწრაფი ინდუსტრიალიზაცია, რომელიც სტალინმა 20-იან წლებში წამოიწყო, უპირველეს ყოვლისა უძლიერესი სამხედრო მანქანის შექმნას ემსახურებოდა. სტალინი დიდი ომისთვის სამზადისს ადრე შეუდგა. ამ მომავალი ომის შედეგად ბოლშევიკები ევროპას უნდა დაპატრონებოდნენ და ამ მიზნის მისაღწევად საბჭოთა კავშირი ერთ შრომა-გასწორების ბანაკად და სამხედრო პროდუქციის საამქროდ გადააქციეს. უკვე 1935 წლისთვის საბჭოთა კავშირის წითელი არმია უდიდეს, კბილებამდე შეიარაღებულ მსოფლიო სამხედრო ძალად იქცა.

ამ დროს ევროპის შუაგულში პირველ მსოფლიო ომში დამარცხებული გერმანია 1933 წლიდან ნაციონალ-სოციალისტური, ფაშისტური დიქტატურის ქვეშ ექცევა და რევანშიზმის ტალღაზე საკუთარი სამხედრო ძლიერების აღდგენას იწყებს. ფაშისტური გერმანიის დიქტატორმა ადოლფ ჰიტლერმა საკმაოდ სწრაფად შეძლო გერმანიის გაძლიერება და უკვე 30-იანი წლების მეორე ნახევარში გერმანიის ტერიტორიისა და გავლენის სფეროს გაფართოებას მიჰყო ხელი. 1938 წელს შემოიერთა ავსტრია და დაანანევრა ჩეხოსლოვაკია.

საფრანგეთი და დიდი ბრიტანეთი გრძნობდნენ გერმანიისაგან წამოსულ საფრთხეს, მაგრამ ჰიტლერის დაშოშმინებით ამაოდ ცდილობდნენ ევროპაში მშვიდობის შენარჩუნებას. ჰიტლერის გერმანიაში მეტოქეს ხედავდა საბჭოთა დიქტატორი სტალინიც, მაგრამ იმედოვნებდა, რომ გერმანია დაეტაკებოდა საფრანგეთს და დიდ ბრიტანეთს, ყველა ეს ქვეყანა ომისაგან სისხლით დაიცვლებოდა და მისთვის ევროპაზე გაბატონების ხელსაყრელი ვითარება შეიქმნებოდა.

ჰიტლერმა იცოდა, რომ საბოლოო ჯამში მას მოუწევდა საბჭოთა კავშირთან გამკლავება. სწორედ საბჭოთა კავშირის ბუნებრივი რესურსები და ტერიტორია იზიდავდა ჰიტლერს, რომელიც აღმოსავლეთში გერმანელი ერისათვის „საჭირო სასიცოცხლო სივრცეს“ ხედავდა.

1939 წლისთვის ნათელი გახდა, რომ ევროპაში სერიოზული დაძაბულობა შეიქმნა და მნიშვნელოვანი ძვრები უნდა მომხდარიყო. ასეც მოხდა. სტალინმა უარყო საფრანგეთისა და დიდი ბრიტანეთის შემოთავაზება, ერთად დამდგარიყვნენ გერმანიის წინააღმდეგ. აქვე უნდა ითქვას, რომ ხსენებული შემოთავაზება ვერ აღმოჩნდა დიდად შთამბეჭდავი და დამაჯერებელი საბჭოთა კავშირის ხელმძღვანელობისათვის. 1939 წლის აგვისტოში ფაშისტურმა გერმანიამ, რომელიც იდეოლოგიურად და გეოპოლიტიკურად მოსისხლე მტერი იყო საბჭოთა კავშირისთვის, მოულოდნელად სტალინს მოკავშირეობა და თავდაუსხმელობის პაქტის ხელმოწერა შესთავაზა. გერმანიის საგარეო საქმეთა მინისტრი იოახიმ ფონ რიბენტროპი ჩამოფრინდა მოსკოვში და ორ დღეში ხელი მოაწერეს ე. წ. მოლოტოვ-რიბენტროპის პაქტს.

ხელმოწერილი ქვეყნები პირობას დებდნენ, რომ ერთმანეთს ხელს არ ახლებდნენ, მაგრამ დამატებით, საიდუმლო პროტოკოლში, რომლის შინაარსიც მხოლოდ ორივე ქვეყნის უმაღლესმა პირებმა იცოდნენ და რომელზეც მათი ხელმოწერები იყო, აღმოსავლეთი ევროპა „გაიყო“ ორ დიქტატურას – ფაშისტურსა და კომუნისტურს შორის. ნაწილი ქვეყნებისა სტალინმა ჰიტლერს „დაუთმო“, ხოლო ზოგიერთი საკუთარი ინტერესების სფეროდ გამოაცხადა.

ფაშისტური გერმანიის ლიდერები: ჰაინრიხ ჰიმლერი, ადოლფ ჰიტლერი, მარტინ ბორმანი

მოლოტოვ-რიბენტროპის პაქტის ხელმოწერა, მოსკოვი, 1939, აგვისტო

„თქვენ მეკითხებით, რა არის ჩვენი მიზანი? გიპასუხებთ ერთი სიტყვით — გამარჯვება! რადაც არ უნდა დაგვიჯდეს, ტერორის მიუხედავად, გამარჯვება, რაოდენ ხანგრძლივი და მძიმე გზაც არ უნდა გავიაროთ, რადგან გამარჯვების გარეშე არ არსებობს გადარჩენა“.

უინსტონ ჩერჩილი, ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრი, 1940

„ომი რუსეთის წინააღმდეგ ვერ იქნება რაინდული — ეს ბრძოლა არის იდეოლოგიური და რასობრივი და ამიტომ იქნება უპრეცედენტოდ დაუნდობელი და სასტიკი“.

ადოლფ ჰიტლერი, 1941

„ჩვენ სათანადოდ ვერ შევაფასეთ რუსი გიგანტი...“

ფრანც ჰალდერი, გენერალ-პოლკოვნიკი, გერმანიის გენერალური შტაბის უფროსი, 1941 წლის აგვისტო

„ისტორია გვასწავლის, რომ არ არსებობს უძლეველი არმიები“.

იოსებ სტალინი, 1941

„წითელ არმიაში უკანდახევას წინსვლაზე მეტი სიამამაცე სჭირდება“.

იოსებ სტალინი

„თქვენ უნდა მომცეთ ამის უფლება“

იაპონელი კაპიტანი, მფრინავი იუკიო სეკი. მიმართა ხელმძღვანელობას, როცა გამოცხადდა, რომ შესაძლებელი იყო მონაწილეობა კამიკაძეთა (თვითმკვლელ მფრინავთა) პირველ შეტევაში.

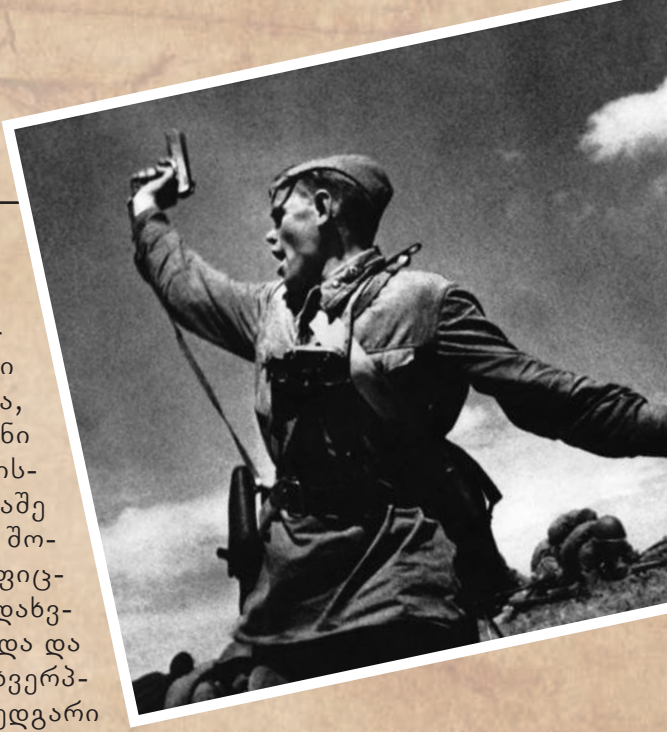
სწორედ მოლოტოვ-რიბენტროპის პაქტი ითვალისწინებდა პოლონეთის, როგორც სახელმწიფოს, გაქრობას, რის შესრულებასაც ჰიტლერი პაქტის ხელმოწერიდან ერთ კვირაში (1939 წლის 1 სექტემბერი) შეუდგა, ხოლო 17 სექტემბერს პოლონეთს აღმოსავლეთიდან საბჭოთა კავშირმაც შეუტია. მოსკოვმა თავის აგრესიას „დასავლეთ ბელორუსიისა და დასავლეთ უკრაინის მიწების შემოერთება“ დაარქვა. სექტემბრის დამლევს უკვე აღარ არსებობდა პოლონეთის სახელმწიფო.

ორი მტაცებელი – ჰიტლერი და სტალინი – კმაყოფილები იყვნენ, მაგრამ ორივეს განსხვავებული შორსმომავალი გეგმები ჰქონდათ. ჰიტლერმა პოლონეთის მოსპობით და სტალინთან თავდაუსხმელობის პაქტით აღმოსავლეთიდან გაიმადგრა ზურგი და ახლა პოლონეთის მხარეზე გერმანიის წინააღმდეგ გამოსულ საფრანგეთსა და დიდ ბრიტანეთს ეტაკა. ფრანგებსა და ბრიტანელებს პოლონეთთან ურთიერთდახმარების ხელშეკრულება ჰქონდათ, თუმცა ჰიტლერი იმედოვნებდა, რომ ისინი არ იაქტიურებდნენ და პოლონეთს არ გამოექომაგებოდნენ. მოხდა პირიქით და ჰიტლერს მათ წინააღმდეგ უნდა ებრძოლა. ეს ხელს აძლევდა საბჭოთა დიქტატორ სტალინს, რომელსაც იმედი, რომ დიდი ევროპული სახელმწიფოები ერთმანეთს შეეჯახებოდნენ, საშუალებას აძლევდა ომის შედეგად სისხლით დაცლილ ევროპას დაპატრონებოდა. ჰიტლერი ფაქტობრივად ხაფანგში აღმოჩნდა, თუმცა გარეგნულად გერმანია-საბჭოთა კავშირის ურთიერთობები მეტად მჭიდრო და მეგობრული იყო. უფრო მეტიც – ბრიტანულმა ფლოტმა ფაშისტური გერმანია ზღვიდან ბლოკადაში მოაქცია და გერმანია მისთვის საჭირო სტრატეგიულ ნედლეულსა და სურსათს ამჯერად დაძმობილებული საბჭოთა კავშირისაგან იღებდა. სსრკ გერმანიას არა მხოლოდ საკუთარ ნედლეულსა და სურსათს აძლევდა გერმანიისათვის მისაღებ ფასებად, არამედ საკუთარ ტერიტორიაზე ატარებდა სხვა ქვეყნებიდან გერმანიისათვის წამოსულ იმპორტს. სტალინი ხელს უწყობდა ჰიტლერს საფრანგეთისა და დიდი ბრიტანეთის წინააღმდეგ ომში.

ვარშავა, პოლონეთი, ებრაელებს ერეკებიან საკონცენტრაციო ბანაკში

იგრძნო რა საკუთარი სტრატეგიული უპირატესობა, სტალინმა აქტიური ნაბიჯები გადადგა. მას არ ეყო ნახევარი პოლონეთი და ახლა, ჰიტლერის წინააღმდეგობის მიუხედავად, ფინეთის დამორჩილება განიზრახა. სამთვიანი სისხლისმღვრელი ომის შემდეგ 1940 წლის მარტში სტალინმა ფინეთს ტერიტორიის 10 პროცენტი წაართვა, მაგრამ წითელმა არმიამ, რომელიც პატარა, 4-მილიონიანი ფინეთის არმიას დაესხა თავს, ძალიან დაბალი ბრძოლისუნარიანობა გამოავლინა და მთელი მსოფლიოს წინაშე შეირცხვინა თავი. ამას რამდენიმე მიზეზი ჰქონდა, მათ შორის ისიც, რომ სტალინმა საკუთარი არმიის უმაღლესი ოფიცრების 80 პროცენტი 1936-1938 წლებში დააპატიმრა და დახვრიტა. წითელი არმია უინიციატივო, უსახო მასა აღმოჩნდა და მხოლოდ დიდი ადამიანური რესურსებისა და დიდი მსხვერპლის წყალობით მოახერხა მცირერიცხოვანი, მაგრამ მედგარი ფინელების დაჯახა.

ფინეთში ნაჭამი სირცხვილის მიუხედავად, სტალინმა განაგრძო აქტიური, აგრესიული პოლიტიკა – გერმანიასთან შეთანხმებით შემოიერთა ბალტიის სამი სახელმწიფო (ლიტვა, ლატვია და ესტონეთი) და რუმინეთს წაართვა ბესარაბია და ბუკოვინა, რომელთა ბაზაზე შექმნა მოლდავეთის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა სსრკ-ის შემადგენლობაში. სტალინის ამ სვლების შედეგად წითელი არმია რუმინეთის ნავთობის საბადოებისაგან (პლოეშტი) დაახლოებით 100 კილომეტრში აღმოჩნდა. პლოეშტი კი ფაშისტური გერმანიისათვის ნავთობის მთავარი მიმწოდებელი იყო. ამავე დროს გერმანია სამხედრო მრეწველობისთვის აუცილებელ, მაღალხარისხოვან ნიკელის მადანს ჩრდილოეთ ფინეთიდან (პეტსამო), ხოლო შვედურ რკინის მადანს ფინეთზე ტრანზიტით იღებდა. ჰიტლერისათვის წითელი გახდა, რომ სტალინი მას ხაფანგში აქცევდა და 1940 წლის სექტემბერში ჰიტლერის ბრძანებით დაიწყო საბჭოთა კავშირზე შეტევის გეგმის (ე.წ. „ბარბაროსას გეგმა“) შემუშავება. ჰიტლერმა დიდი ბრიტანეთის დაპყრობაზე ხელი აიღო, რადგან მიხვდა, რომ აღმოსავლეთიდან მას ბოლშევიკური იმპერია თავს დაესხმებოდა. ამიტომ მიიღო გადაწყვეტილება მოკლე, ელვისებურ ომში (გერმ. „ბლიცკრიგი“) დაემარცხებინა საბჭოთა კავშირი, რომელიც მას საკმარისად სუსტი მოეჩვენა და რომლის სამხედრო-პოლიტიკური შესაძლებლობების ობიექტურად შეფასება ვერ შეძლო. რა თქმა უნდა, საბოლოო ჯამში სსრკ და გერმანია ერთმანეთს დაეტაკებოდნენ, მაგრამ სტალინის ქმედებებმა 1939-1940 წლებში დააჩქარა ჰიტლერის აგრესია საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ, რადგან ჰიტლერმა მოახლოებული საფრთხე იგრძნო და გადაწყვიტა კომუნისტური გიგანტის გზიდან ჩამოშორება.

გერმანული პლაკატი: „როგორც ჩვენ ვიბრძვით, ისე იმუშავე შენ გამარჯვებისთვის!“

რუსული პლაკატი: „წინ, დასავლეთისაკენ!“

ბრძოლა საკუთარი ქვეყნის წინააღმდეგ

არ შეიძლება არ შევეხოთ მეორე მსოფლიო ომის ერთ გარემოებას, რომელიც, შეიძლება ითქვას, უნიკალურია ომების ისტორიაში. მეორე მსოფლიო ომის დროს ძალიან ბევრი ყოფილი საბჭოთა მოქალაქე და სსრკ-ის ტერიტორიაზე მცხოვრები სხვადასხვა ეროვნების ემიგრაციაში მყოფი პირი იბრძოდა საბჭოთა რეჟიმის წინააღმდეგ. მათ ხშირად „ვლასოველებს“ უწოდებდნენ, რაც მთლად მართებული არ არის, რადგან „რუსული გამათავისუფლებელი არმიის“ გარდა, რომელსაც ყოფილი საბჭოთა გენერალ-ლეიტენანტი ანდრეი ვლასოვი მეთაურობდა, ნაცისტური გერმანიის მხარეზე იბრძოდნენ ათასობით უკრაინელი, ვოლგისპირეთის ხალხები (თათრები, ბაშკირები, ყალმუხები და სხვა) წარმომადგენლები, ლატვიელები, ლიტველები, ესტონელები, ბელორუსები, ყირიმელი თათრები, ქართველები, სომხები, აზერბაიჯანელები, მოლდაველები და სხვა. გერმანიის მხარეზე 1941-1945 წლებში სამხედრო სამსახურში იყო 1,24 მილიონი ყოფილი საბჭოთა მოქალაქე. ცნობილი სტალინგრადის ბრძოლის (1942-1943) დროს ალყაშემორტყმულ 300-ათასიან სამხედრო დაჯგუფებაში, რომელიც გერმანული, იტალიური და რუმინული დივიზიებისგან შედგებოდა, გერმანელებთან და მათ მოკავშირეებთან ერთად საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ 50 ათასამდე ყოფილი საბჭოთა მოქალაქე იბრძოდა.

როგორ და რატომ მოხდა, რომ ამდენმა ადამიანმა იარაღი საკუთარი ქვეყნის წინააღმდეგ აღმართა? ასეთი მასობრივი სახელმწიფო ღალატი გამონვეული იყო რამდენიმე მიზეზით: უპირველეს ყოვლისა – ბოლშევიკური სახელმწიფოს ტოტალიტარული ხასიათით, რომელმაც ფეხქვეშ გათელა ადამიანური ფასეულობები, ღირსება და თავისუფლება, გაატარა მასობრივი რეპრესიები და ძალდატანებითი ეკონომიკური და სოციალური პოლიტიკა, ქვეყანაში დაამკვიდრა საყოველთაო შიში, სიღატაკე, სიცრუე და თვალთმაქცობა, გაანადგურა და დააპატიმრა საზოგადოების ყველაზე განათლებული და მშრომელი ნაწილი. რა თქმა უნდა, ბევრი ყოფილი საბჭოთა მოქალაქისთვის გერმანულ ტყვეობაში ყოფნა აუტანელი იყო. ისინი მტრის მხარეზე გადასვლით ცდილობდნენ საკუთარი სიცოცხლის გადარჩენას, მაგრამ მათი ტყვეობის გაუსაძლისობაც უმთავრესად საბჭოთა კავშირის მიერ ჟენევის კონვენციის იმ ნაწილის არაღიარება იყო, რომელიც საკუთარ ტყვეებს შეეხებოდა. სტალინმა ტყვეები მოლაღატეებს გაუთანაბრა და მათ ბედზე პასუხისმგებლობა მოიხსნა. აქ ისიც უნდა დავუმატოთ, რომ ომის პირველ თვეებში ხშირი იყო ნითელარმიელთა მასობრივი დანებება და მტრის მხარეზე გადასვლა, რაც ასევე ბოლშევიკური რეჟიმის სიმხეცით და არაადამიანობით იყო დიდად განპირობებული.

ქართული ლეგიონის
ჯარისკაცები
გერმანულ სამხედრო
ფორმაში, პოლონეთი,
სანვრთნელი ბანაკი

საბჭოთა ტყვეები

მორე მსოფლიო ომი

საქართველო მეორე მსოფლიო ომში

საქართველოს 700 ათასზე მეტმა მოქალაქემ ჩაიცვა სამხედრო ფორმა. 300 ათასი კაცი შინ არ დაბრუნებულა, რაც ძალიან მაღალი მაჩვენებელია, რადგან საქართველოს მოსახლეობის რიცხოვნობა ომის წინ მხოლოდ 3,5 მლნ. კაცი იყო. გამარჯვების დროს რაიხსტაგზე აღმართეს ქართველმა სერჟანტმა მელიტონ ქანთარია და რუსმა რიგითმა ივანე ეგოროვმა, რისთვისაც მათ მიენიჭათ საბჭოთა კავშირის გმირობა. ომის დროს საქართველო ფრონტისთვის დიდძალ იარაღსა და სამხედრო საჭურველს ამზადებდა. ათასობით ქართველი იბრძოდა გერმანიის მხარეზე საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ. ზოგიერთმა ეს გააკეთა, რომ თავიდან აეცილებინა ტყვეობაში დაღუპვა, ბევრი კი ამ გზით აპირებდა საქართველოს კომუნისტური უღლისაგან დახსნას.

საომარი მოქმედებები 1941 წელს გერმანელთა თავბრუდამხვევი შეტევებითა და წლის დასასრულს მათი პირველი დიდი მარცხით (მოსკოვისთვის ბრძოლა) აღინიშნა. ომი 22 ივნისს დაიწყო და ოქტომბრისთვის გერმანიის ჯარები უკვე მოსკოვთან ახლო იყვნენ. ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ წითელ არმიას ბევრად მეტი იარაღი, ტანკი, თვითმფრინავი და ქვემეხი ჰქონდა, მაგრამ გერმანული ჯარი მასზე ბევრად უკეთესად იბრძოდა. გეგმით გათვალისწინებული იყო ოქტომბრისათვის მოსკოვის აღება და ამით ფაქტობრივად ომის მოგება. რამდენიმე დიდი ოპერაციის შედეგად მინსკთან, სმოლენსკთან, რჟევთან, კიევთან გერმანელებმა გაანადგურეს წითელი არმიის ათობით დივიზია და კორპუსი. ზემოჩამოთვლილი ყოველი ოპერაციის შედეგად გერმანელები 600 ათასზე მეტ ტყვეს იგდებდნენ ხელთ. მთლიანად ოკუპირებული იყო ბელორუსია, უკრაინა და ევროპული რუსეთის ბევრი მხარე. 1941 წლის დეკემბრისთვის მოკლული იყო სსრკ-ის 2,7 მილიონი სამხედრო და 3,3 მილიონი – ტყვედ ჩავარდნილი. ყოველ დაღუპულ გერმანელ ჯარისკაცზე 20 წითელარმიელი მოდიოდა.

1941 წლის ნოემბერ-დეკემბერში არაქათგამოცლილი და გაყინული გერმანიის ჯარი მოსკოვთან მედგარ წინააღმდეგობას წააწყდა და მძიმე ბრძოლების შედეგად უკანაც კი დაიხია. მოსკოვთან ბრძოლა მასში მონაწილე ჯარების რიცხოვნობით უდიდესი ბრძოლა იყო მთელი ომის მასშტაბით. გადამწყვეტი როლი შეასრულა იმ 400 ათასამდე ჯარისკაცმა (40 დივიზია), რომლებიც სტალინმა ციმბირიდან და შორეული აღმოსავლეთიდან მოსკოვისაკენ გადმოისროლა (როცა დარწმუნდა, რომ იაპონია მას თავს არ დაესხმებოდა). გერმანელების ბლიცკრიგის გეგმა ჩაიშალა და ნათელი გახდა, რომ ომმა ხანგრძლივი და მეტად სისხლისმღვრელი ხასიათი მიიღო. ჰიტლერმა ვერ განჭვრიტა, რომ უზარმაზარი სსრკ-ის წინააღმდეგ ბლიცკრიგი ვერ გამოადგებოდა.

სტალინგრადის ბრძოლა

ვინ იყო საუკეთესო ჰაერში?

მაიორი ერის ჰარტმანი – ფაშისტური გერმანიის ყველაზე ცნობილი მფრინავი

352 – ჩამოგდებული მოწინააღმდეგე, უპირატესად – აღმოსავლეთ ფრონტზე. 20 წლის ჰარტმანმა აღმოსავლეთის ფრონტზე ფრენა 1942 წლის ოქტომბერში დაიწყო. ერთხელ საბჭოთა ჯარს ტყვედ ჩაუვარდა, მაგრამ გადაყვანისას თავს დაესხა ბადრაგს და გაქცევა მოახერხა. უკანასკნელი თვითმფრინავი ომის ბოლო დღეს ჩამოაგდო. ტყვედ ჩაბარდა ამერიკელებს, რომლებმაც იგი საბჭოთა კავშირს გადასცეს. ჰარტმანმა 10 წელი გაატარა საბჭოთა სატუსალოში. შემდეგ დაბრუნდა გერმანიაში და კვლავ განაგრძო პილოტის კარიერა. გარდაიცვალა 1993 წელს 71 წლის ასაკში. 1997 წელს რუსეთის ფედერაციამ აღიარა, რომ მისი გასამართლება უკანონო იყო. მიღებული აქვს გერმანიის უმაღლესი ჯილდოები, „რაინდის ჯვარი“ კი მას პირადად გადასცა ადოლფ ჰიტლერმა.

აღსანიშნავია, რომ ჰარტმანი ყველა დროის ყველაზე შედეგიანი სამხედრო მფრინავია. საბჭოთა მფრინავებიდან ყველაზე შედეგიანები იყვნენ საბჭოთა კავშირის სამგზის გმირები – ალექსანდრე პოკრიშკინი (59 ჩამოგდებული თვითმფრინავი) და ივანე კოჟედუბი (64 ჩამოგდებული თვითმფრინავი).

ჰარტმანის შემდეგ მეორე ადგილზე, 301 ჩამოგდებული თვითმფრინავით, გერმანელი გერჰარდ ბარკჰორია. ამერიკელთაგან 40 ჩამოგდებული თვითმფრინავით საუკეთესოა რიჩარდ ბონგი, ხოლო ბრიტანელთაგან – ჯეიმს ჯონსონი 38 გამარჯვებით.

იაპონელებიდან საუკეთესო იყო ჰიროიუში ნიშიძავა, 87 ჩამოგდებული თვითმფრინავით, ხოლო ფინელი ილმარი იუტილაინენი 94 ჩამოგდებული თვითმფრინავით არაგერმანელებიდან ყველაზე შედეგიანი იყო.

1942 წლის გაზაფხულიდან გერმანელებმა კვლავ წამოიწყეს შეტევა. ამჯერად მათი სამიზნე კავკასია (მისი ნავთობის საბადოების გამო) და მდინარე ვოლგაზე გასვლა და გამაგრება იყო. ჰიტლერმა აქაც სტრატეგიული შეცდომა დაუშვა და შეტევა ერთი მიმართულებით კი არ წარმართა, არამედ რამდენიმე კურდღლის ერთდროულად დაჭერა მოინდომა, საკუთარი ჯარები რამდენიმე მიმართულებით გაფანტა და მიუხედავად იმისა, რომ კვლავაც შავი დღე დააყენა წითელ არმიას და ძალიან წინ წაინია, დასახული მიზნების მიღწევა მაინც ვერ შეძლო: ამიერკავკასიაში ვერ შეიჭრა, ხოლო სტალინგრადში მისი 300-ათასიანი სამხედრო დაჯგუფება ალყაში მოექცა. ჰიტლერის ჯიუტობის გამო ეს დაჯგუფება ალყაში ჩარჩა და 1942 წლის მინურულსა და 1943 წლის იანვარში წითელმა არმიამ ტყვია-წამლის გარეშე დარჩენილი, დამშეული და გაყინული მტერი გაანადგურა, ხოლო 90 ათასი კაცი ტყვედ აიყვანა. ამასობაში ჩრდილოეთ აფრიკაში ბრიტანულმა ჯარებმა ელ-ალამეინთან დაამარცხეს გერმანია-იტალიის ჯარები. სტალინგრადი და ელ-ალამეინი მეორე მსოფლიო ომში შემობრუნების წერტილებად არიან აღიარებული. გერმანია და იტალია ამის შემდეგ წინ ვეღარ მიდიან.

1943 წლის ივლისში კურსკთან გერმანელები კიდევ ერთხელ ეცადნენ წითელი არმიის დამარცხებას. გაიმართა უდიდესი სატანკო ბრძოლა, გერმანელებმა მთელი თავიანთი უნარი ჩადეს ამ შეტევაში, მაგრამ წითელი არმია მათ ცოცხალი ძალითა და შეიარაღებით რამდენჯერმე აღემატებოდა და გერმანელებმა ვერ შეძლეს წითელი არმიის უკუგდება. კურსკის ბრძოლის შემდეგ გერმანელები მხოლოდ უკან იხევნენ. საბჭოთა ფრონტზე გერმანიის ბედი გადანყვეტილია.

გერმანელები ჩრდილოეთ კავკასიაში, 1942

1944 წელს წითელი არმია გერმანელებისაგან ათავისუფლებს საბჭოთა კავშირის ტერიტორიას და შედის პოლონეთში. 1944 წლის 6 ივნისს აშშ-დიდი ბრიტანეთისა და კანადის ჯარი გადმოსხდა საფრანგეთის სანაპიროზე – ნორმანდიაში და დასავლეთ ევროპაში მეორე ფრონტი გაიხსნა. უფრო ადრე, 1943 წელს, მოკავშირეთა ჯარები გადასხდნენ კუნძულ სიცილიაზე და სამხრეთიდან შეუტიეს ფაშისტურ იტალიას, რომელიც 1943 წლის სექტემბერში სამხედრო მოქმედებებს გამოეთიშა, რადგან იტალიის დიქტატორი მუსოლინი ჩამოაგდეს. გერმანიის ჯარები ცდილობდნენ იტალიაზე კონტროლის შენარჩუნებას, მაგრამ მოკავშირეთა დიდი უპირატესობის გამო თანდათან უკან იხევდნენ.

1945 წლიდან ომი უკვე საკუთრივ გერმანიის ტერიტორიაზე გრძელდება. ამერიკულ-ბრიტანულმა ავიაციამ განუწყვეტელი დაბომბვებით გერმანიის სამხედრო მრეწველობა და ქალაქები მიწასთან გაასწორა. გერმანულ ჯარს აღარ აქვს საწვავი და სამხედრო საჭურველი, მაგრამ განაგრძობს მედგარ წინააღმდეგობას, განსაკუთრებით – საბჭოთა ჯარების წინააღმდეგ. საბოლოოდ საბჭოთა ჯარები აპრილში ბერლინში შედიან და 1 მაისისთვის გერმანიის დედაქალაქი წითელი არმიის ხელთაა. 1945 წლის 8 მაისს გერმანია ხელს აწერს კაპიტულაციას, ხოლო რამდენიმე დღით ადრე, 30 აპრილს, ადოლფ ჰიტლერმა მიწისქვეშა ბუნკერში, რომელიც ბერლინის ცენტრში, სახელმწიფო კანცელარიასთან მდებარეობდა, თავი მოიკლა.

1943 წელს გერმანელებმა კატინის ტყეში, სმოლენსკთან, აღმოაჩინეს საბჭოთა უშიშროების ორგანოების მიერ დახვრეტილი პოლონელი ოფიცრების მასობრივი საფლავები. ეს ფაქტი მათ გაახმაურეს, საბჭოთა მთავრობამ კი ეს საზარელი მკვლელობა გერმანელებს გადააბრალა. მხოლოდ სსრკ-ის დაშლის შემდეგ საბოლოოდ გამოაშკარავდა, რომ დამნაშავე სსრკ იყო. კატინის ტყეში და კიდევ ორ სხვა ადგილას სულ დახოცეს 22 ათასზე მეტი პოლონელი ოფიცერი, რომლებიც ტყვედ ჩაბარდნენ საბჭოთა კავშირს. მათ შორის რამდენიმე ქართველიც იყო.

ფრანგი მოქალაქეები ეგებებიან ბრიტანელ ჯარისკაცებს, 1944

წყნარი ოკეანის ფრონტზე აშშ-ის ჯარები იაპონიის მიერ დაპყრობილ ქვეყნებსა და ცალკეულ კუნძულებს ათავისუფლებენ იაპონელებისაგან და განუწყვეტლივ ბომბავენ საკუთრივ იაპონიას. მართალია, 1941 წლის 6 დეკემბერს იაპონიამ საჰაერო დარტყმა განახორციელა ჰავაის კუნძულებზე მდებარე აშშ-ის სამხედრო ბაზაზე პერლ-ჰარბორში და ფაქტობრივად გაანადგურა ამერიკელთა სამხედრო ფლოტი, მაგრამ უკვე 1942 წელს კუნძულ მიდუეისთან ბრძოლაში ამერიკელებმა აჯობეს იაპონურ ფლოტს და ამის შემდეგ ამერიკელებმა, რომლებმაც უზარმაზარი სამხედრო მანქანა დაუპირისპირეს იაპონიას, დაიწყეს იაპონელთა შევიწროება. 1945 წლის აგვისტოსათვის იაპონია უმძიმეს მდგომარეობაში აღმოჩნდა, მით უმეტეს, რომ ჩინეთის ტერიტორიაზე მყოფი იაპონური არმია საბჭოთა ჯარებმა დაამარცხეს და განაიარაღეს. 1945 წლის 6 და 9 აგვისტოს აშშ-მ იაპონიის ქალაქებზე, ჰიროსიმა და ნაგასაკიზე, თითო ატომური ბომბი ჩამოაგდო, რის შედეგადაც იაპონიამ კაპიტულაცია გამოაცხადა. ამ უახლესი, საშინელი იარაღის გამოყენებამ ახალი განზომილება შესძინა არა მხოლოდ ომს, არამედ მთელ საერთაშორისო პოლიტიკას. დადგა ახალი, ატომური ერა. ასე დასრულდა მეორე მსოფლიო ომი – ყველაზე დიდი და სისხლისმღვრელი ომი ისტორიაში.

ამერიკელი ჯარისკაცები სადესანტო გემზე, ხმელეთზე გადმოსხმის წინ

აშშ-ის გემი არიზონა (BB-39) იწვის იაპონელების შეტევის შედეგად, პერლ-ჰარბორი, 1941 წლის 7 დეკემბერი

ამერიკული ბომბდამმენი B-17 გერმანიის ცაში

ლენდ-ლიზი

ლენდ-ლიზი (ასესხე - ათხოვე) – 1941 წლის მარტში აშშ-ში მიიღეს კანონი ლენდ-ლიზის შესახებ, რომლის თანახმად, აშშ -ის პრეზიდენტს ეძლეოდა უფლება, გაეჩუქებინა, გაესესხებინა ან იჯარით გაეცა სამხედრო მასალები, შეიარაღება, სურსათი იმ ქვეყნებისთვის, რომელთა თავდაცვისუნარიანობას სასიცოცხლო მნიშვნელობა ჰქონდა აშშ-ისთვის. გერმანელთა თავდასხმის შემდეგ 1941 წლის ივნისში საბჭოთა კავშირის დიქტატორმა სტალინმა დახმარება სთხოვა აშშ-ს და დიდ ბრიტანეთს. 1941 წლის ნოემბრიდან ლენდ-ლიზი გავრცელდა საბჭოთა კავშირზეც. ამ პროგრამით აშშ-მ საბჭოთა კავშირს გადასცა 429 ათასი ავტომობილი, 12 ათასი თვითმფრინავი, ტანკები, ორთქმავლები, რადარები, ასაფეთქებელი მასალები, ფოლადი, ალუმინიუმი, ბენზინი, სურსათი, 18 მლნ. წყვილი ფეხსაცმელი და ბევრი სხვა რამ. ყველაფერმა ამან ძალიან გაუადვილა საბჭოთა კავშირს ომის წარმართვა.

წითელი არმიის 100 ავტომობილიდან 70 ამერიკული იყო, ყოველი მათე ტანკი, ყოველი მეოთხე ავიაგამანადგურებელი, ათიდან ცხრა ორთქლმავალი ასევე ამერიკული ლენდ-ლიზით იქნა მიღებული. სსრკ-მ დიდი ბრიტანეთიდანაც დიდი დახმარება მიიღო. ლენდ-ლიზი ფაქტობრივად გრძელვადიანი კრედიტი იყო, დაახლოებით 16 მლრდ. დოლარის ოდენობის (იმ დროისათვის კოლოსალური თანხა!).

ომის შემდეგ საბჭოთა მთავრობამ უარი თქვა ლენდ-ლიზის ვალის დაფარვაზე. აშშ-მ ამ ვალის დიდი ნაწილი ჩამოწერა. საბოლოო ჯამში, 70-იანი წლებიდან მოყოლებული ჯერ საბჭოთა კავშირმა, ხოლო შემდეგ რუსეთმა გადაიხადა ლენდ-ლიზის ვალის ნაწილი. ამჟამად გადასახდელი დარჩა კიდევ 100 მლნ. დოლარი, რის გადახდასაც რუსეთი 2030 წლამდე აპირებს.

მეორე მსოფლიო ომის შედეგები

ომი დაიწყო 1939 წლის 1 სექტემბერს და დასრულდა 1945 წლის 3 სექტემბერს (იაპონიის მიერ კაპიტულაციის ხელმოწერით). საბჭოთა კავშირისა და დღევანდელი რუსეთის ისტორიოგრაფია უმეტესწილად გვიამბობს დიდი სამამულო ომის შესახებ, რომელიც თითქოს 1941 წლის 22 ივნისს დაიწყო და 1945 წლის 8 მაისს დასრულდა. ამ ხერხით ხდება საბჭოთა კავშირის, როგორც მეორე მსოფლიო ომის ერთ-ერთი მთავარი გამჩალებლის როლის მიჩქმალვა და მისი მთავარ მსხვერპლად წარმოჩენა, რაც ისტორიულ სინამდვილეს არ შეესაბამება. მეორე მსოფლიო ომი 1939 წლის 23 აგვისტოს, ე. წ. მოლოტოვ-რიბენტროპის პაქტის ხელმოწერიდან ერთ კვირაში გერმანიისა და საბჭოთა კავშირის (ოდნავ მოგვიანებით) პოლონეთზე თავდასხმით დაიწყო და არა 1941 წლის 22 ივნისს, როდესაც ჰიტლერი თავს დაესხა ყოფილ მოკავშირეს – საბჭოთა კავშირს.

საბჭოთა ჯარისკაცები 45-მმ-იანი ტანკსანინალმდეგო ქვემეხით იგერიებენ შეტევას, ყველაზე მეტი დანაკარგი სწორედ ტანკსანინალმდეგო არტილერიას ჰქონდა.

ამ ომის საზარელი შედეგებია: 50 მილიონი – მოკლული (აქედან – 28 მილიონზე მეტი საბჭოთა მოქალაქე), უფრო მეტი – დაჭრილი და დასახიჩრებული, ათასობით ქალაქი და სოფელი – დანგრეული და განადგურებული. ფაშისტებმა სიკვდილის ბანაკებში და სპეციალური ოპერაციების დროს 6 მილიონამდე ებრაელი სამოქალაქო პირი გამოასალმეს სიცოცხლეს. ამ მოვლენას ჰოლოკოსტი დაერქვა. გარდა ამისა, სიცოცხლე მოუსპეს მილიონობით საბჭოთა, გერმანელ, იტალიელ, იაპონელ და სხვა არმიათა ტყვეებს, რაც აკრძალულია საერთაშორისო კონვენციებით.

განადგურდა ფაშისტური რეჟიმი გერმანიაში, იტალიაში, რუმინეთსა და ზოგიერთ სხვა ქვეყანაში. სამაგიეროდ, კომუნისტური დიქტატურა საბჭოთა კავშირმა გაავრცელა პოლონეთზე, ჩეხოსლოვაკიაზე, უნგრეთზე, რუმინეთზე, ალბანეთზე, იუგოსლავიაზე, ბულგარეთზე, ჩრდილოეთ კორეასა და გერმანიის აღმოსავლეთ ნაწილზე (გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკა).

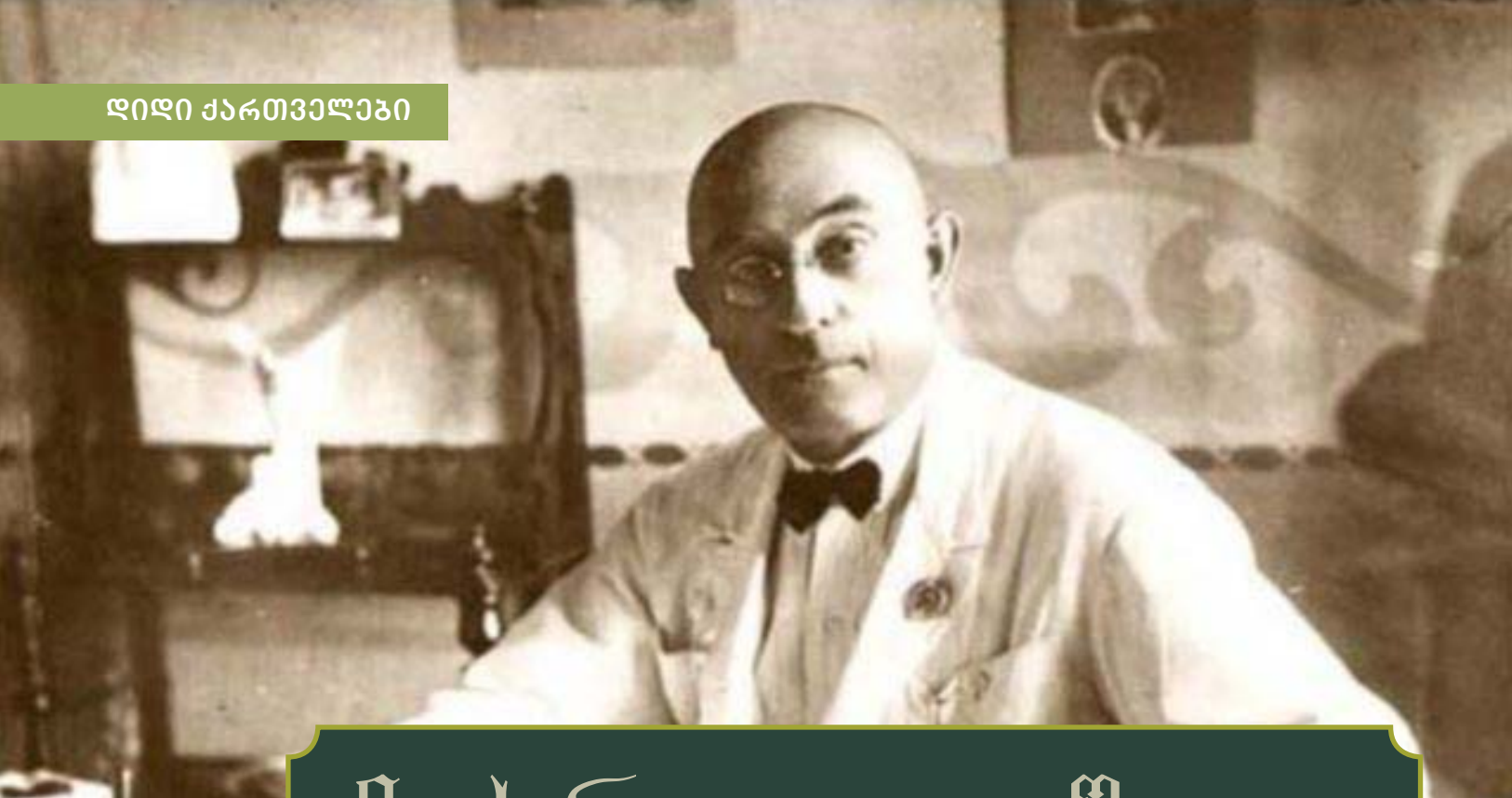
ამ ომის მიწურულს პირველად გამოიყენეს ახალი საშინელი იარაღი – ატომური ბომბი, რომლის არსებობამ, ბევრის აზრით, დღემდე გადაგვარჩინა მესამე მსოფლიო ომს.

მეორე მსოფლიო ომიდან ორი ქვეყანა გამოვიდა როგორც უძლიერესი სახელმწიფო: დემოკრატიული ამერიკის შეერთებული შტატები და კომუნისტური დიქტატურა – საბჭოთა კავშირი. აშშ-ის სამხედრო და ეკონომიკურმა ძლიერებამ შეაჩერა კომუნისტური დიქტატურის შემდგომი გავრცელება და ხელი შეუწყო კომუნისტური რეჟიმისა და მისი ბურჟის – საბჭოთა კავშირის დაქვეითებასა და დაშლას, მეორე მსოფლიო ომის დროს, მართალია, ყველაზე მეტი ზიანი და მსხვერპლი საბჭოთა კავშირს მიადგა, მაგრამ ჰიტლერის დამარცხებაში განსაკუთრებული წვლილი შეიტანა აშშ-მ, რომელმაც არ მხოლოდ თავად იბრძოლა, არამედ უდიდესი დახმარება გაუწია ყველა მოკავშირეს, მათ შორის – საბჭოთა კავშირს. ამერიკული იარაღის, საბრძოლო მასალებისა და სურსათის გარეშე ძალზე გაძნელებოდა ფაშისტური გერმანიის დამარცხება.

იოსებ სტალინი, ფრანკლინ რუზველტი, უინსტონ ჩერჩილი,
იალტის კონფერენციაზე, 1945 წლის თებერვალი

ზაქარია ფაქიაშვილი და ახალი ქართული პროტესიული მუსიკა

აია სიგუა

მეცხრამეტე საუკუნეში ევროპის მრავალ ქვეყანაში და განსაკუთრებით ისეთებში, რომლებიც, საქართველოს მსგავსად, ამა თუ იმ იმპერიის შემადგენლობაში შედიოდნენ, ერთბაშად იმძლავრა ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა მოძრაობამ. ამ მოძრაობების სულისჩამდგმელები და ლიდერები, ბრძოლის ველზე სამშობლოს დაცვის გარდა, არანაკლებ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ მშობლიური ენისა და ამ ენაზე შექმნილი ხელოვნების უძველესი, ხალხური ნიმუშების დაცვასაც. შეიძლება ითქვას, რომ ეროვნულ საგანძურზე – ხალხში გაბნეულ ლეგენდებზე, ზღაპრებსა და ლექსებზე, დასაკრავ ჰანგებსა თუ სიმღერებზე ზრუნვა არასოდეს ყოფილა ისე ფართომასშტაბიანი, როგორც მაშინ. გარდა იმისა, რომ ამ პერიოდში ხელოვნებაში გაბატონებული რომანტიზმის ერთ-ერთი განსაკუთრებული თვისება სწორედ წარსულის თაყვანისცემა იყო, ეროვნული მოძრაობის ლიდერებმა ფოლკლორული ნიმუშების გადარჩენა და შემონახვა მიიჩნიეს ყველაზე ეფექტურ გზად, რომ ადამიანებისთვის სამშობლოს სიყვარული, მისით სიამაყე შეესხენებინათ; ეროვნული იდენტობა, ანუ ამა თუ იმ ერისადმი კუთვნილების, მისი სრულფასოვანი, ღირსებით სახსვ ნევრობის შეგრძნება გაეღვივებინათ. ასე წარიმართა ეროვნული მოძრაობის პირველი ეტაპი პოლონეთში, უნგრეთში, ჩეხეთში, ფინეთში, ნორვეგიასა და სხვა მრავალ ქვეყანაში, ხოლო მეორე

ეტაპზე, ხალხური შემოქმედებისა და ევროპულ კულტურაში საუკუნეების განმავლობაში დაგროვილი გამოცდილების შერწყმის საფუძველზე, ამ ქვეყნების ეროვნულმა პროფესიულმა ხელოვნებამ დაიწყო ჩამოყალიბება.

რაკი ჩვენი წერილი მუსიკას ეხება, მაგალითად სწორედ მუსიკოსებს დავასახელებ. ფრედერიკ შოპენი, ფერენც ლისტ, ანტონინ დვორჟაკი, იან სიბელიუსი, ედვარდ გრიგი – თქვენ, შესაძლოა, გაგიგონიათ ეს სახელები, ხშირად მათი მუსიკაც მოგისმენიათ და მოგწონებიათ ისე, რომ არც კი იცით, რომელი ქვეყნის შვილები არიან ეს კომპოზიტორები. მაგრამ საჭიროა ვიცოდეთ, რომ მათი შედეგების უკან რამდენიმე თაობის დაულალავი მოღვაწეობაა, ხოლო ამ ცნობილმა ან უცნობმა პატრიოტებმა კი არა მხოლოდ გადაარჩინეს თავიანთი კულტურის მუსიკალური განშტოება, არამედ საკუთარ შემოქმედებაში ეროვნული ინტონაციისა (რაც მხოლოდ ამა თუ იმ ერისთვისაა დამახასიათებელი) და ევროპული ტრადიციის (რაც გასაგებია ყველასათვის, მიუხედავად ეროვნებისა) შერწყმით თავიანთი ქვეყნების სამუსიკო ხელოვნება მთელ მსოფლიოს გააცნეს და შეაყვარეს.

ამ წერილში თქვენ ნაიკითხავთ, თუ როგორ მიმდინარეობდა ასეთივე პროცესები საქართველოში და რა გზა გაიარა ზაქარია ფალიაშვილმა, რომელმაც ეროვნული და ევროპული მუსიკის ტრადიციების შერწყმით შექმნა საუკეთესო ქართული ოპერა და მასთან ერთად ახალ ქართულ პროფესიულ მუსიკას მყარი საფუძველი ჩაუყარა.

წინასტორია

როგორც ცნობილია, საქართველოში მოღვაწეებს, რომლებიც ეროვნულ მოძრაობას ჩაუდგნენ სათავეში, „თერგდალეულებს“ ეძახდნენ. ეს იყო იმ დროისათვის ყველაზე განათლებული ახალგაზრდობა, რომლებმაც გადანყვიტეს, თავიანთი გონებრივი და სულიერი შესაძლებლობები და ასევე „თერგს გაღმა“, პეტერბურგში მიღებული თავიანთი განათლება სამშობლოს კეთილდღეობისათვის გამოეყენებინათ. „თერგდალეულების“ ყველაზე მნიშვნელოვანი წარმომადგენელი და ლიდერი იყო ილია ჭავჭავაძე.

მაშინ საქართველო რუსიფიკაციის დიდი საფრთხის წინაშე იდგა. იკრძალებოდა ქართულ ენაზე განათლების მიღება (გაიხსენეთ აკაკი წერეთლის „ჩემი თავგადასავლიდან“ გიმნაზიაში გამეფებული წესები), ლაპარაკი და სიმღერა-გალობაც კი. ამ სიტუაციაში თერგდალეულები და მათი თანამოაზრეები უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდნენ ფოლკლორის შეგროვებისა და შესწავლის საქმეს. ამით ხშირად იყვნენ დაკავებული ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, ვაჟა ფშაველა, იაკობ გოგებაშვილი, ალექსანდრე ყაზბეგი, რაფიელ ერისთავი და სხვანი.

ეკლესიებში ქართულად ღვთისმსახურება თავდაპირველად დაშვებული იყო, მაგრამ აიკრძალა ქართული საგალობლის ჰანგი. ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ

ზაქარია და ვანო
ფალიაშვილები

ლოცვის ქართული ტექსტები რუსული საგალობლის მუსიკას უნდა მორგებოდა. ამ, ერთი შეხედვით გაუგებარი, ქმედების საიდუმლო იმაში მდგომარეობდა, რომ ლოცვის სიტყვები, რომლებიც ყველა ეროვნების ქრისტიანისთვის საერთოა, რუსიფიკატორული პოლიტიკისათვის პირველ ეტაპზე საფრთხეს არ წარმოადგენდა. სამაგიეროდ, „საშიში“ იყო ორიგინალური, მრავალხმიანი ქართული მუსიკალური ჰანგი, რომელიც სწორედ ეროვნული იდენტობის ძლიერ მუხტს შეიცავდა და ყოველთვის შეეძლო შეესხნებინა ტაძარში სალოცავად მოსული ქართველისათვის, თუ „ვისი გორისა“ იყო.

აკრძალულმა საეკლესიო ჰანგმა და ხალხურმა სიმღერებმა მომღერალ ოჯახებში იპოვეს თავშესაფარი და იმ მიძიმე ხანებში სწორედ მათი წყალობით გადარჩნენ. მაგრამ ვინ იცის, როდემდე გაგრძელდებოდა ასე, რომ არ გამოჩენილიყვნენ თავდადებული პარტიოტები, რომელთაც ნოტებზე გადაიტანეს

და ასე გადაარჩინეს ქართული საგალობლები და ხალხური სიმღერები. ფილიმონ ქორიძე, ძმები კარბელაშვილები, ექვთიმე კერესელიძე, რაჟდენ ხუნდაძე, მიხეილ მაჭავარიანი, ანდრია ბენაშვილი, ზაქარია ჩხიკვაძე, ია კარგარეთელი, დიმიტრი არაყიშვილი, ზაქარია ფალიაშვილი და სხვანი.

მაგრამ იმისათვის, რომ მუსიკალურმა ნაწარმოებმა იცოცხლოს, მისი შესრულება აუცილებელია. ამიტომაც იყო ასე მნიშვნელოვანი 1885 წელს ლადო აღნიაშვილის მიერ საკმაოდ მოზრდილი გუნდის „ქართული ხოროს“ ჩამოყალიბება, რომლის მიზანიც იყო ქართული ხალხური სიმღერების შესწავლა და ფართო მსმენელის წინაშე მათი აჟღერება.

1886 წელს ამ გუნდმა თავისი პირველი კონცერტი გამართა „ქართულ თეატრში“. საღამოს სხვებთან ერთად ილია ჭავჭავაძეც ესწრებოდა. მოგვიანებით, თავის პუბლიცისტურ წერილში „ქართული ხალხური მუსიკა“ იგი დანერს: „ქართულმა ხორომ, თუ არ ვცდებით, 20-30 კაცი იქნებოდა, ბ-ნ რატილის ლოტბარობით იგალობა თეატრში თერთმეტამდე სხვათა შორის ქართული საერო სიმღერები, ნოტებზედ გადაღებული ნუთუ კარგი არ იქნებოდა, რომ ჩვენმა დრამატიულმა დასმა ეს ახალი საქმე, ხოროთი გალობა ქართულის ხმებისა, ზედ გადააბას წარმოდგენებას! ეს აზრი და სურვილი ბევრმა გამოსთქვა თვით თეატრშივე და ჩვენც სხვასთან ერთად გვგონია, რომ ეს ორი საქმე ერთმანეთს შეავსებს და ერთმანეთს უშველის, ამრავალფეროს სიამოვნება და, მაშასადამე, თეატრში მოსიარულე საზოგადოებაც ამრავლოს და ბლომად მოიწვიოს. ეს გაერთება ორის ერთგვარად სასურველ და სანატრელ სიამოვნებისა ერთსაც ახეირებს და მეორესაც“.

დღეს მიიჩნევა, რომ ილიამ ამგვარად ისურვა თუ „ინინასწარმეტყველა“ ქართული ოპერის დაბადება. კიდევ ერთი ამგვარი სურვილი და „ინინასწარმეტყველება“ „ივერიაში“ 1890 წელსაც გამოჩნდა: „მე იმ კონცერტზედ ქართული ოპერის

ლადო აღნიაშვილის „ქართული ხოროს“, ფოტო იოსებ იმედაშვილის არქივიდან

სუნი მომედინა... რა იქნება დადგეს ის დრო, რომ ქართულ ენაზედაც დაინეროს ოპერის მსგავსი რამ ჩვენის ძველმატიანეთაგან და რატილის შთამომავლებმა მომღერლებმა ჩაგვილილინონ რამ თამარ მეფის ცხოვრებიდან, გიორგი სააკაძის მიერ მოქმედებიდან,“ – წერდა მიხეილ ყიფიანი, სპირიდონ ჩიტორელიძის ფსევდონიმით.

არ ვიცი, ხვდებოდა თუ არა იგი, რომ სწორედ ამ გუნდის მომღერალთაგან ერთ-ერთი გახდებოდა ყველაზე მნიშვნელოვანი ფიგურა მათ შორის, ვინც მომღევნო წლებში მის სურვილს სინამდვილედ აქცევდა. სწორედ ამ წლებში აღნიშვლის გუნდში ქართულ ხალხურ სიმღერას სწავლობდა პირველი ქართული კლასიკური ოპერის, „აბესალომ და ეთერის“, ავტორი – ზაქარია ფალიაშვილი.

იოსებ რატილი, ჩეხი ლოტბარი, ხელმძღვანელობდა „ქართულ ხოროს“.

დასაწყისი

1871 წელს ქუთაისში კათოლიკე მნათე პეტრე ფალიაშვილის მრავალშვილიან ოჯახში მომავალი კომპოზიტორი დაიბადა. მიუხედავად იმისა, რომ ფალიაშვილებს შინ არანაირი მუსიკალური საკრავი არ ჰქონიათ, მრავალრიცხოვან და-ძმათაგან რამდენიმეს მუსიკის ნიჭი აღმოაჩნდა და მათ სწორედ ეს სფერო აირჩიეს მომავალ პროფესიად. ბავშვობაში ზაქარია ხშირად ესწრებოდა ქუთაისის კათოლიკური ტაძრის ლიტურგიებს და თავადაც გალობდა. ცნობილია, რომ კათოლიკურ ღვთისმსახურებაში დაშვებულია საგალობლების ინსტრუმენტული თანხლებით შესრულება და, როგორც ჩანს, პირველი მუსიკალური შთაბეჭდილებები, რომლებმაც მოგვიანებით უდიდესი როლი შეასრულეს, ზაქარია ფალიაშვილის დასავლეთევროპული საგუნდო და ინსტრუმენტული პოლიფონიური (მრავალხმიანი) ნაწარმოებების შესრულებაში მონაწილეობასაც უკავშირდება. ამგვარად, მომავალი მოღვაწეობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან კომპონენტს – ევროპული ტრადიციების ცოდნას – საფუძველი ქუთაისში, ეკლესიის გუნდში გალობისას და ორგანზე, ფისჰარმონიაზე და ფორტეპიანოზე მეცადინეობისას ჩაეყარა და შემდეგ თბილისში გაგრძელდა, როცა მას უკვე შესაძლებლობა მიეცა, უდიდესი კლასიკოსების – ბახის, ჰენდელის, მოცარტის ნაწარმოებებს გასცნობოდა და შეესწავლა. თბილისში ზაქარია და მისი ძმა ლადო აღნიშვლის გუნდის კონცერტზეც მოხვდნენ და მალე მისი წევრებიც გახდნენ. სწორედ აქ, ამ ეთნოგრაფიულ გუნდში ქართული ფოლკლორული სიმღერების შესრულებისას ზაქარიას სმენა ეჩვეოდა და ითვისებდა ეროვნულ ჰარმონიას და ინტონაციას. მოგვიანებით ქართულ ხალხურ სიმღერას და საეკლესიო საგალობელს ზაქარია ფალიაშვილი არა მხოლოდ საკუთარ ნაწარმოებებში გადაამუშავებს და გამოიყენებს, არამედ უდიდეს შრომას გასწევს მათ ჩასაწერად და გადასარჩენად.

ინტონაცია – სიტყვის მარცვლის მსგავსი მუსიკალური ერთეული; მეტყველების, მუსიკალური ფრაზების რიტმულ-მელოდიური წყობა.

ივანე და ზაქარია ფალიაშვილებს ფორტეპიანოზე დაკვრას გასამრჯელოს გარეშე ასწავლიდა ფელიქს მიზანდარი – პირველი ქართველი პროფესიონალი კომპოზიტორის, ვირტუოზი პიანისტის, ქართული საფორტეპიანო სკოლის ფუძემდებლის, პირველი სამუსიკო სკოლისა და სასწავლებლის ერთ-ერთი დამაარსებლის (რომლის ბაზაზედაც აღმოცენდა თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორია) ალოიზ მიზანდარის ძმა. როიალი, რომელზედაც ფელიქს მიზანდარი ზაქარია და ივანე ფალიაშვილებს დაკვრას ასწავლიდა, მისმა შთამომავლებმა კონსერვატორიის მუზეუმს გადასცეს.

ამგვარად, ჯერ კიდევ ყმაწვილობისას, ლოგიკურად თუ ბედნიერი დამთხვევის წყალობით, მომავალი კომპოზიტორის სმენამ და გონებამ შეითვისა ხალხური ინტონაცია და ევროპული ტრადიცია – ის ორი უმნიშვნელოვანესი შემადგენელი, რაზეც უნდა დაფუძნებულიყო ეროვნული მუსიკალური ენა. მაგრამ სმენითი შთაბეჭდილებების გასამყარებლად და პრაქტიკაში მათ გამოსაყენებლად პროფესიული მუსიკალური განათლების მიღება იყო საჭირო. ამიტომ 1891 წელს ზაქარია ფალიაშვილი თბილისის სამუსიკო სასწავლებელში ვალტორნის კლასში შევიდა, მაგრამ ოთხი წლის მერე გადაწყვიტა მთელი თავისი ყურადღება თეორიული საგნების და კომპოზიციის შესწავლაზე გადაეტანა. განსაკუთრებულ ყურადღებას კი პოლიფონიას აქცევდა, რადგან ეს დისციპლინა არა მხოლოდ ევროპული მუსიკის უმნიშვნელოვანეს ნაწილს, არამედ ქართული ხალხური სიმღერის უმთავრეს თვისებასაც ეხმაურებოდა. მუსიკატმცოდნე პავლე ხუჭუა თავის წიგნში „ზაქარია ფალიაშვილი“ ასე ხსნის ამ გარემოებას: „ზაქარიას კარგად ესმოდა, რომ იმდროინდელ საქართველოს, უპირველეს ყოვლისა, სჭირდებოდა არა მუსიკოს-შემსრულებელნი, არამედ კომპოზიტორები და მუსიკის თეორეტიკოსები, რომლებიც შეძლებდნენ ქართული სიმღერის შეკრებას, დამუშავებას და პოპულარიზაციას. ამ მდიდარი მასალის საფუძველზე მომავალში ალბათ სხვადასხვა ფორმის და ჟანრის ეროვნულ-მუსიკალურ ნაწარმოებსაც შექმნიდნენ“.

ზაქარია ფალიაშვილი, მხატვარი უჩა ჯაფარიძე

ზაქარია ფალიაშვილის როიალი

მხოლოდ თბილისის სასწავლებლის განათლება არ იყო საკმარისი იმ შედეგის მისაღებად, რომლის მიღწევასაც ასე ესწრაფოდა იმდროინდელი ქართული ინტელიგენცია. სწორედ მათი მხარდაჭერით გამხსნევებული ახალგაზრდა მუსიკოსი მოსკოვის კონსერვატორიაში გაემგზავრა, რათა კომპოზიცია სერგეი ტანეევთან, კომპოზიტორთან და პოლიფონიის ერთ-ერთ საუკეთესო მცოდნესთან, შეესწავლა. თავდაუზოგავ მეცადინეობასთან ერთად იგი ხელმძღვანელობდა ქართველი სტუდენტებისგან შემდგარ გუნდს და მოსკოვში ქართული ხელოვნების პოპულარიზაციისთვის კონცერტებსაც მართავდა. ჯერ კიდევ სტუდენტობისას დაწყებული ფოლკლორის-ტული საქმიანობა დაბრუნებისთანავე განაგრძო.

დაბრუნება

ფონოგრაფი (phono – ხმა და გერმ. grapho – ვნერ) – ხმის ჩამწერი ხელსაწყო. გამოიგონა ტ. ედისონმა 1877 წელს. ბგერა იწერებოდა ლილვაკზე შემოხვეულ, ცვილით დაფარული ქაღალდის ლენტზე მემბრანით დაკავშირებული ნემსის (საჭრისის) ნაკანრებით. ბგერათა წარმოების დროს კი ღარში მოძრავი ნემსი ირხეოდა და მასთან დაკავშირებული მემბრანა ბგერას გამოსცემდა.

ზაქარიამ არა მხოლოდ 300-მდე სიმღერა ჩაინერა ფონოგრაფზე, არამედ დანვრილებით აღწერდა თავის მოგზაურობას ქვეყნის სხვადასხვა კუთხეში და აღფრთოვანებასთან ერთად გულისტკივილსაც გამოთქვამდა, რომ ნამდვილი ქართული სიმღერა ასე შეუვიწროვებია და დაუფაბნია „ახალმოდის გიტარულ პესნებს“, „რალაც ციგანსკი რომანსებს“, „გარმოშკასა“ და არღანს. ამიტომ კომპოზიტორი ჩანერილ ხალხურ სიმღერებს კრებულეებადაც გამოსცემდა და ამუშავებდა კიდევ. მაგალითად, ერთ-ერთ ასეთ კრებულს ეწოდებოდა „8 ქართული სახალხო სიმღერა, დამუშავებული ზაქარია ფალიაშვილის მიერ ქალთა და ვაჟთა გუნდისათვის ფორტეპიანოს აკომპანემენტით“. ეს კი ნიშნავს, რომ თავისი ბუნებით სამხმიანი ქართული ხალხური სიმღერა კომპოზიტორმა აკადემიური გუნდისთვის დამახასიათებელი მრავალხმიანობის სახით წარმოადგინა: ასე ისინი უფრო მისაწვდომი გახადა ევროპულ მუსიკაზე აღზრდილი მსმენელისათვის, რომელსაც ტრადიციული მუსიკალური ფოლკლორის ნუმუშები შესაძლოა ეუცხოვებოდა კიდევ. მეორე მხრივ, ეროვნული და ევროპული ტრადიციების შერწყმით შესრულებული ასეთი დამუშავებები ერთგვარი „ძალის მოსინჯვაც“ კი იყო კომპოზიციაში. მაგალითად, ამ კრებულში შესული ორი სიმღერა ზაქარიამ მოგვიანებით თავის ოპერებში „აბესალომ და ეთერი“ და „დაისი“ გამოიყენა.

ცალკე უნდა ვთქვათ საეკლესიო საგალობლის შესახებაც. მიუხედავად იმისა, რომ კომპოზიტორი სიცოცხლის ბოლომდე კათოლიკედ დარჩა, მისი ამაგი ქართული მართლმადიდებლური საგალობლების ჩანერის საქმეში უდიდესია. იგი არა მხოლოდ აგროვებდა და გამოსცემდა მათ, არამედ სცენაზე

ასრულებდა კიდეც, რითაც ცდილობდა რაც შეიძლება ფართო საზოგადოებისთვის გაეცნო ეს ეროვნული საგანძური. 1910 წელს, თბილისში, ქაშვეთის წმინდა გიორგის ტაძრის საზეიმო კურთხევის ცერემონიაზე, მგალობელთა გუნდს სწორედ ზაქარია ფალიაშვილი ხელმძღვანელობდა. მას მერე ეს გუნდი ქაშვეთში წლების განმავლობაში გალობდა.

ეს არ იყო ზაქარია ფალიაშვილის ერთადერთი საქმიანობა. მოსკოვიდან დაბრუნებისთანავე ახალგაზრდა მუსიკოსი პედაგოგადაც მუშაობდა: თბილისის სათავადაზნაურო გიმნაზიაში სიმღერას, საეკლესიო გალობას, მუსიკის თეორიას ასწავლიდა და მოსწავლეთა გუნდსა და ორკესტრსაც დიდი წარმატებით ხელმძღვანელობდა.

1917 წელს საქართველოსა და ამიერკავკასიაში პირველი უმაღლესი სასწავლებელი – თბილისის კონსერვატორია გაიხსნა და მალე დირექტორის მოვალეობის შესრულება ზაქარია ფალიაშვილს დაეკისრა. მან მაშინვე დაიწყო ზრუნვა, რომ კონსერვატორია, მისი წინამორბედი სამუსიკო სასწავლებლის მსგავსად, არ დაქვემდებარებოდა „რუსულ მუსიკალურ საზოგადოებას“ და დამოუკიდებელი, ქართული სასწავლო დაწესებულება ყოფილიყო, რომელშიც ქართულ ენაზე სწავლის შესაძლებლობა ყველა ქართველ მსურველს ექნებოდა (წინა წლებში სასწავლებელში რუსულად ასწავლიდნენ და ქართველები მოსწავლეთა შორის უმცირესობას წარმოადგენდნენ); განსაკუთრებული ყურადღება კი ეროვნული მუსიკის შესწავლის საქმეს უნდა მიექცეოდა. ამ წინადადებებით კომპოზიტორმა მაშინდელ მთავრობას ვრცელი წერილით მიმართა, მაგრამ მას დიდი ენთუზიაზმით არ გამოხმაურებინან.

სხვადასხვა საქმიანობის პარალელურად ზაქარია ფალიაშვილი მუშაობდა ერთ დიდ ნაწარმოებზე, რომელსაც ახალ ქართულ პროფესიულ მუსიკალურ კულტურაში ფუძემდებლური როლი უნდა შეესრულებინა. ეს პირველი ქართული კლასიკური ოპერა იყო.

ოპერა საქართველოში

1851 წლიდან, ანუ მას მერე, რაც თბილისელმა მაყურებელმა პირველად ნახა და მოისმინა ოპერა – გაეტანო დონიცეტის „ლუჩია დე ლამერმური“, ამ ჟანრს უამრავი მოყვარული და დამფასებელი გაუჩნდა. მომდევნო წლებში ერთმანეთს მოჰყვა იტალიური და რუსული საოპერო დასები და მათი წარმოდგენები. XIX საუკუნის ბოლოს, როგორც ილია ჭავჭავაძე წერდა, იტალიური ოპერებიდან ნაწყვეტებს არა მხოლოდ არისტოკრატიულ სალონებში მოისმენდით, არამედ ბაზრებშიც კი ღიღინებდნენ მეთულუხზე ბიჭები და კახელი მედუქნეებიც.

ასეთი ქალაქი მართლაც იყო, როცა თბილისს ტფილისი ერქვა და გამთენიისას, როცა მეეზოვეები ქუჩებს ჰგვიდნენ, სწორედ იმ არიებს ღიღინებდნენ, წინა საღამოს ტფილისის საოპერო თეატრის სცენიდან რომ ისმოდა...

ოპერისა და კლასიკური მუსიკის მოთხოვნილება მართლაც უზარმაზარი იყო ტფილისში, ქალაქში, რომლის „მეიდანზეც კი მღეროდნენ „კასტა დივას“ და ყოველს ფეხის ნაბიჯზე გაიგონებდით გამებსა და ტრიოლებს, ფიორიტურებსა და ბემოლებსა“...

დათო ტურაშვილი, „იყო ასეთი ქალაქი“

პარტიტურა მრავალხმიანი მუსიკალური ნაწარმოების ყველა პარტიის ერთობლიობა; ნოტების წიგნი, რომელიც შეიცავს ასეთი ნაწარმოების ყველა პარტიის ჩანაწერს.

მოგვიანებით, მეოცე საუკუნის დასაწყისში, ტექსტები ქართულადაც კი ითარგმნებოდა „ქართულ ენაზე ოპერების გამმართველი საზოგადოების მიერ“. ზაქარია ფალიაშვილი ამ საზოგადოების აქტიური წევრიც იყო. კონსერვატორიის ბიბლიოთეკაში დღესაც წააწყდებით საოპერო პარტიტურებს, ზედ ფანქრით მიწერილი ქართული ტექსტებით. თუკი უცხოური ოპერა ასე შეიყვარეს საქართველოში არისტოკრატებმაც, ინტელიგენციამაც, მეეზოვეებმაც და მედუქნეებმაც კი, იოლი წარმოსადგენია, რა მოუთმენლად დაელოდებოდა საზოგადოება ქართულ ჰანგებზე განყოფილი ქართული ოპერის გამოჩენას.

რატომ იყო ეს ასე მნიშვნელოვანი?

თეატრი უძველესი დროიდან მიიჩნეოდა ხელოვნების დარგებს შორის ყველაზე დემოკრატიულად. ასევეა მისი მუსიკალური განშტოება – ოპერაც. მასში ერთმანეთს ერწყმის მუსიკალური, პოეტური და დრამატული ხელოვნება, ქორეოგრაფია, მხატვრობა (სცენოგრაფია). ყველაფერი ეს მაყურებლისთვის იოლად გასაგებს და მისაწვდომს ხდის სცენაზე გათამაშებულ მოვლენებს. ოპერაში მუსიკა უმნიშვნელოვანესი ელემენტია და იგი პირდაპირ მოქმედებს მაყურებლის გრძნობებზე, განსაკუთრებულად ძლიერად განაცდევინებს სიხარულსაც და მწუხარებასაც და საბოლოოდ უდიდეს სიამოვნებას ანიჭებს. ოპერა სცენაზე მუსიკალურად გადატანილი ცხოვრების პატარა მონაკვეთებია. ამიტომაც, მას ყველაზე მეტი თაყვანისმცემელი ჰყავს მელომანებს შორის.

ხანდახან კომპოზიტორები ოპერის საშუალებით იგაფურად ამბობდნენ იმას, რისი რეალურ ცხოვრებაში თქმა ან განხორციელება იმ მომენტში შეუძლებელი იყო. მაგალითად, ცნობილია, როცა იტალიაში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა და მათდამი თანაგრძნობა ხელისუფლების მიერ სასტიკად იდევნებოდა, ებრაელთა გუნდი ვერდის ოპერიდან „ნაბუქო“ იტალიელი პატრიოტების გამამხნეველ ჰიმნად გადაიქცა და ყოველი წარმოდგენის დროს ფეხზე წამომდგარი მაცურებელი მომღერლებთან ერთად ასრულებდა მას.

400 წლის წინ იტალიაში დაბადებული ოპერის ჟანრი უნივერსალური – ნებისმიერ დროში ნებისმიერი განათლების ან წარმომავლობის ადამიანისათვის გასაგები, ახლობელი და საყვარელი – გახდა. ეროვნული ოპერის ქონა კი ყველა ქვეყნის ეროვნული კულტურისათვის ღირსების საკითხად იქცა.

1851 წელს, კავკასიაში რუსეთის მეფისნაცვალ მიხეილ ვორონცოვის ინიციატივით დაარსებულ თბილისის ოპერას არაფერი ჰქონია საერთო ქართულ ეროვნულ ტრადიციებთან, მაგრამ ის დროის უმოკლეს მონაკვეთში იქცა ქართული კულტურის ორგანულ ნაწილად და უმნიშვნელოვანესი როლი ითამაშა საქართველოს, როგორც კულტურული ნაციის შექმნაში.

გიორგი მაისურაძე, „კულტურული ნაციიდან კულტურულ ნარცისიზმამდე“

„აბესალომ და ეთერი“

ზაქარია ფალიაშვილი არ ყოფილა პირველი ქართველი კომპოზიტორი, ვინც ოპერის შექმნა გადაწყვიტა. ჯერ კიდევ XIX საუკუნის ბოლოს მელიტონ ბალანჩივაძემ დაიწყო აკაკი წერეთლის „თამარ ცბიერის“ (შემდგომში ოპერამ „დარეჯან ცბიერის“ სახელწოდება მიიღო, რათა მთავარი, უარყოფითი პერსონაჟი, იმერეთის დედოფალი თამარი მსმენელებს თამარ მეფეში არ არეოდათ) მიხედვით ქრონოლოგიურად პირველი ქართული ოპერის წერა, მაგრამ ძალზე გაუჭიანურდა და მხოლოდ 1926 წელს დაასრულა. 1918 წელს კი, ქართული კლუბის სცენაზე შესრულდა ახალგაზრდა კომპოზიტორის, პარიზის კონსერვატორიის კურსდამთავრებულის რევაზ გოგინაშვილის „ქრისტიანე“ (ეგნატე ნინოშვილის მოთხრობის მიხედვით). ეს იყო პირველი დადგმული ქართული ოპერა.

მაშინ რატომღა ითვლება ზაქარია ფალიაშვილი ქართული ოპერის ფუძემდებლად? იმიტომ, რომ სწორედ მან შეძლო განხორციელებინა უმთავრესი მიზანი – ევროპული ტრადიციული ფორმებით, ქართული მუსიკალური ენით ქართულ სიუჟეტზე შექმნა კლასიკური ქართული ოპერა. ამისთვის მან ყველა მოსამზადებელი ეტაპი გაიარა: მიიღო ევროპული ტიპის მუსიკალური განათლება, ხალხური მუსიკა შეისწავლა, ჩაწერა და გადაამუშავა გუნდისა და ფორტეპიანოსთვის, შემდეგ – ორკესტრისათვის. ასე მომზადებული ნიადაგით შეუდგა რთულ და გრანდიოზულ სამუშაოს. ლიბრეტოს, ანუ პოეტურ ტექსტს საფუძვლად ხალხური „ეთერიანის“ ერთ-ერთი ვერსია დაედო.* პროზაული სახით ჩაწერილი ლეგენდა პეტრე მირიანაშვილმა გალექსა.

აბესალომ და ეთერი, მხატვარი ირაკლი თოიძე

* ამ ლეგენდის მიხედვით პოემა ვაჟა ფშაველამაც დაწერა.

„აბესალომის“ მუსიკაზე მუშაობა თითქმის ათი წელი გრძელდებოდა. ამას ხელს უშლიდა კომპოზიტორის გადატვირთული სამუშაო გრაფიკი, ხოლო ერთადერთი საყვარელი ვაჟიშვილის, ირაკლის გარდაცვალებით მოგვრილმა მწუხარებამ კომპოზიტორს ლამის ყველაფერზე ააღებინა ხელი. ირაკლის გარდაცვალების შემდეგ ზაქარიამ სრულიად შეწყვიტა მუსიკის წერა და, მეგობრებისა და კოლეგების მუდარის მიუხედავად, „აბესალომისკენ“ გახედვაც კი არ სურდა. როგორც ამბობენ, მან მხოლოდ სიზმარში გარდაცვლილი შვილის თხოვნის შემდეგ განაახლა მუშაობა.

1913 წელს ფართო საზოგადოების წინაშე შესრულდა „აბესალომის“ ნაწყვეტები. ამან საყოველთაო მოლოდინი კიდევ უფრო გააძლიერა, რასაც კომპოზიტორიც კარგად გრძნობდა. 1918 წელს ფალიაშვილი წერდა: „პირველი ქართული ორიგინალური ოპერის დადგმას მარტო პირადად ჩემთვის, ავტორისთვის, კი არა აქვს მნიშვნელობა, არამედ თავი და თავი საზოგადოებრივი ინტერესი არის, რომ ჩვენ, ქართველები, შედარებით პატარა ერი, ხელოვნურ-კულტურულად იმდენად განვითარდით, რომ ოპერების შეთხზვაც კი მოვახერხეთ“.

საბოლოოდ, 1919 წლის 21 თებერვალს, კომპოზიტორმა თავად უდირი-ჟორა თავისი საყვარელი ქმნილების პრემიერას. მას უზარმაზარი წარმატება ხვდა წილად. შემდგომი დადგმებისთვის ავტორმა გაითვალისწინა ის შენიშვნები, რომელიც ნაწარმოების მიმართ გამოთქვეს (მაგალითად, იგი მეტისმეტად ხანგრძლივი იყო, თითქმის 5 საათზე მეტხანს გრძელდებოდა, რამდენიმე შეუსაბამო სცენაც ახლდა) და ნაწარმოებმა უკვე სრულყოფილი სახე მიიღო, ისეთი, როგორითაც ჩვენ მას ვიცნობთ.

ნაწარმოების შინაარსი ასეთია: I მოქმედება. უფლისწულ აბესალომს შეუყვარდა გლეხის ობოლი ქალი ეთერი და ცოლობა სთხოვა. ქალი ყოყმანის შემდეგ დათანხმდა და მათ ერთმანეთს ერთგულების ფიცი მისცეს. მაგრამ ეთერი აბესალომის მეგობარს, ვეზირ მურმანსაც შეუყვარდა და რაღაც არ უნდა დასჯდომოდა, მისი მოპოვება გადაწყვიტა.

II მოქმედება. მაშინ, როცა აბიო მეფის სასახლეში აბესალომისა და ეთერის ქორწილს ზეიმობდნენ, მურმანმა სული ეშმაკს მიჰყიდა და მისგან მოჯადობული საჩუქარი მიიღო, რომლის გამოყენებითაც ბედნიერი წყვილის დაცილებას შეძლებდა. ეს მართლაც ასე მოხდა. ეთერი ავად გახდა.

III მოქმედება. მისი სილამაზე დღითიდღე ჭკნებოდა. აბესალომმა, თავად ეთერისა და სასახლის გარემოცვის რჩევით, ეთერის გაშვება, გათავისუფლება გადაწყვიტა. ეთერი მურმანმა წაიყვანა, ცოლად შეირთო და ბროლის კოშკში დაასახლა.

IV მოქმედება. აბესალომი კი, ეთერის გარეშე სასიკვდილოდ გახდა ავად და მურმანს უკვდავების წყლის მოტანა დაავალა. გულდამძიმებული მურმანი უხალისოდ გაემგზავრა დავალების შესასრულებლად. აბესალომი რომ გაემხ-

ნევებინათ, დედამ, ნათელამ, და დამ, მარხმა, ეთერის მოყვანა გადაწყვიტეს. ხანგრძლივი თხოვნის შემდეგ ეთერი აბესალომის სანახავად სასახლეში წავიდა. მაგრამ აბესალომი იმდენად დაესუსტებინა დარდს, რომ ეთერის მოსვლიდან მალევე, მისი ნახვით ბედნიერი გარდაიცვალა. სასონარკვეთილმა ეთერმა კი აბესალომის ნაჩუქარი დანით თავი მოიკლა, რათა საყვარელ ადამიანს იმქვეყნად მაინც შეერთებოდა.

„აბესალომში“ ფალიაშვილმა გამოიყენა ტრადიციული ოპერისათვის დამახასიათებელი ყველა ფორმა: არია, არიოზო, დუეტი, ანსამბლები, გუნდები, ბალეტი (ცეკვები: ქართული და მირზაია – მეორე მოქმედების ბოლოს), მაგრამ თითოეული მათგანი ხორცშესხმულია მუსიკით, რომლის ქართულობასაც ნებისმიერ ტაქტში ამოიცნობთ. მეტიც, ცალკეულ ეპიზოდებში იგი ხალხურ თემებსაც იყენებს, ხოლო მეორე აქტის ლხინის სცენა ცნობილია იმით, რომ კომპოზიტორმა იგი მთლიანად ააგო ცნობილ კახურ სუფრულ სიმღერაზე „ჩაკრულო“. ქართული საეკლესიო საგალობლის მსგავსად, „აბესალომის“ მოქმედება დარბაისლურად, მდორედ ვითარდება. სპეციალისტები მას ეპიკურ ოპერას ან ოპერა-ლეგენდას უწოდებენ. ზოგიერთი მათგანი (შალვა ასლანიშვილი, ნანა ქავთარაძე) მასში პოულობს ჯგერის სიმბოლიკას და აკავშირებს ევროპულ სასულიერო ჟანრთან – პასიონთან, სხვები – ანტიკურ თეატრთან და უძველეს ქართულ თეატრალურ სანახაობებთან ნათესაობას უსვამენ ხაზს (ლადო დონაძე, მარინე ქავთარაძე). მაგრამ ერთ რამეზე ყველა თანხმდება: 1919 წელს, ზუსტად 95 წლის წინ, „აბესალომ და ეთერის“ სახით ზაქარია ფალიაშვილმა შექმნა მყარი საფუძველი, რომელსაც ეყრდნობა არა მხოლოდ ქართული ოპერა, არამედ ახალი ქართული პროფესიული მუსიკა ზოგადად. ეს კი დიდი, ხანგრძლივი, ერთგული და დაუღალავი შრომის და სიყვარულის შედეგად მოხდა.

პასიონი, ანუ „ვენებანი“ სასულიერო შინაარსის ვოკალურ-სიმფონიური ნაწარმოებია, რომელშიც აღწერილია ქრისტეს ცხოვრება ვნების კვირის ოთხშაბათიდან, ანუ გაცემიდან, პარასკევის, ჯვარცმის ჩათვლით.

1919 წელი ქართული ოპერის „დაბადების“ წლადაც კი მიიჩნევა. ამ წელს აბესალომთან ერთად დაიდგა პირველი ქართული კომიკური ოპერა – ვიქტორ დოლიძის „ქეთო და კოტე“ და პირველი ქართული ლირიკულ-დრამატული ოპერა – დიმიტრი არაყიშვილის „თქმულება შოთა რუსთაველზე“

„დაისი“

„აბესალომის“ წარმატებიდან მალევე, 1920 წელს, ვალერიან გუნიას ლიბრეტოზე კომპოზიტორი ახალი ოპერის – „დაისის“ – წერას შეუდგა. ეს სახელი ნაწარმოებს შემთხვევით არ ჰქვია. მასში მოქმედება მზის ჩასვლისას, დაისისას, იწყება და მზის ამოსვლისას, აისისას, მთავრდება.

ოპერა მოგვითხრობს ახალგაზრდა ქალის, მაროს, სიყვარულის ამბავს. მარო რაინდ მალხაზზე იყო შეყვარებული, მაგრამ იგი გაემგზავრა და დიდხანს არ დაბრუნებულა. იმედგადაწურული გოგონა ჯარის სარდალზე, კიაზოზე

დანიშნეს, მაგრამ მალხაზი მოულოდნელად დაბრუნდა. სახალხო დღესასწაულზე, ხატობაზე, მარო და მალხაზი ერთმანეთს შეხვდნენ, მაგრამ იქვე გამოჩენილმა კიაზომ მალხაზი ხმალში გაიწვია. უეცრად გავრცელდა ცნობა, რომ ქვეყანას მტერი შემოესია. კიაზომ, როგორც პატრიოტმა მხედართმთავარმა, ხალხს ბრძოლისაკენ მოუწოდა. მაგრამ ორთაბრძოლა მაინც შედგა და მალხაზი დაიღუპა. კიაზო ხვდება და გულწრფელად ინანიებს თავის დანაშაულს, იგი ხალხს აღუთქვამს, რომ საკუთარ სიცოცხლეს სამშობლოს თავისუფლებას შესწირავს. ასეც ხდება. ოპერა ოპტიმისტური, მაჟორული ხმოვანებით სრულდება.

„დაისი“ „აბესალომისგან“ მრავალი თვისებით განსხვავდება. თავად კომპოზიტორი განმარტავდა, რომ ამ ნაწარმოებში საკუთარ თავს მეტი თავისუფლების ნება მისცა: „როცა მე „დაისსა“ ვწერდი, სრულიად შეგნებულად გადავუხვიე სტილს წერისას, რომლითაც ვხელმძღვანელობდი „აბესალომის“ დროს... „აბესალომი“ წარმოადგენს საუკეთესო ნიმუშს ქართული ხალხური სიმღერებისას, ევროპული თეორიის კანონებზე დამყარებულს“, მაგრამო, განაგრძობს იგი, არ შეიძლება „აბესალომის“ შექმნის გზა კანონად მივიჩნიოთ, რადგან ასეთ შემთხვევაში ცოცხალი მუსიკალური ფორმა – ოპერა კი არა, მეცნიერულ-ეთნოგრაფიული ნაწარმოები შეგვრჩება ხელთო.

მთავარი გმირი ქალის სახელი და ასაკი შემთხვევითი არაა. 1921 წლის თებერვალში კოჯორ-ტაბახმელასთან საბჭოთა ჯარის წინააღმდეგ უთანასწორო ბრძოლაში დაიღუპა ცხრამეტი წლის მარო მაყაშვილი. ზაქარია ფალიაშვილმა სწორედ მის პატივსაცემად დაარქვა ოპერის მთავარ პერსონაჟს ეს სახელი და ასაკიც სავანგებოდ მიუთითა.

რამდენად სწორი აღმოჩნდა ფალიაშვილის ეს გზა, ამის განსჯა თქვენ თვითონაც შეგიძლიათ, თუკი შეგახსენებთ იმ ცნობილ ნაწყვეტებს ოპერიდან, რომლებიც, ალბათ, არაერთხელ მოგისმენიათ, თუმცა, შესაძლოა არც კი გიფიქრიათ მათ ავტორზე. მაგალითად, ასეთია კიაზოსა და ცანგალას დუეტი „დამისხი, დამალევინე ეს ღვინო ოხერ-ტიალი“ (ტექსტი ვაჟა ფშაველას ეკუთვნის); ცანგალას კუბლეტები „ღვინოვ კახურო, ვარ შენი მსმელი“, მალხაზის არია „თავო ჩემო, ბედი არ გინერია“ (აკაკი წერეთლის ტექსტი) და საბალეტო ნომერი, რომელიც ხშირად გამოიყენება „ქართულის“ ცეკვისას და ფართო მსმენელში პირდაპირ „დაისის“ სახელითაც კია ცნობილი. ავტორი მას „ლეკურს“ უწოდებს, როცა წერს, რომ „პატარა „ლეკური“ საკუთარი თხზულებაა ჩემი“. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ეს მუსიკა საავტოროა, ორიგინალურია და დამუშავებულია ფოლკლორული საცეკვაო ჰანგი. სხვათა შორის, „ლეკურს“ „დაისში“ ილიკო სუხიშვილი ცეკვავდა, ოპერის სხვა ქორეოგრაფიული ნომრების თანაავტორიც ის იყო. მალხაზის პარტიას კი დიდი ქართველი მომღერალი ვანო სარაჯიშვილი ასრულებდა.

ახლა კი აუცილებლად უნდა ვახსენო საქართველოს სახელმწიფო ჰიმნი „თავისუფლება“. რა კავშირია მასა და „დაისს“ შორის? – პირდაპირი. ჰიმნის მუსი-

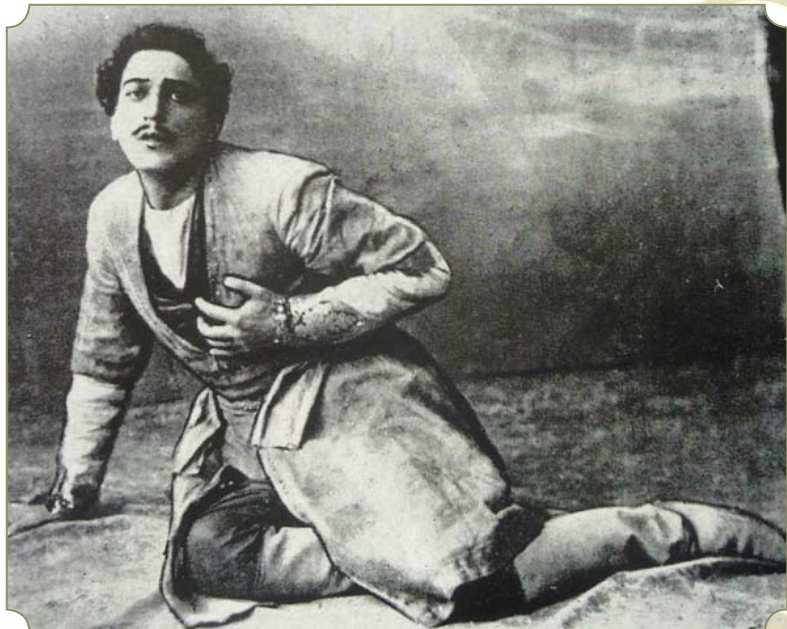
კაც „დაისიდანაა“. ოპერაში ამ ეპიზოდს ჰქვია „კიაზოს მიმართვა“. მას შემდეგ, რაც შეშფოთებული ხალხი შეიტყობს, რომ „მტერი ბარში გადმოსულა, დაურბევია სოფლები, გაღმა მხარეს მოსდებია ურჯულოთა ურდოები“, კიაზო, როგორც ასისტავი, მათ მიმართავს: „მტერსა უგულოს თავხედსა გადმოულახავს ბარია, გაუთელია ჯეჯილი, დაუნვავეს ეზო კარია... ნუ დავთმობთ თავისუფლებას ჩვენის ცოცხალის თავითა... თავისუფლება დღეს ჩვენგან მოითხოვს მსხვერპლსა დიადსა...“ და ამთავრებს „სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა, სიკვდილი სახელოვანი“. სწორედ ამ მიმართვის მუსიკა დაედო ჩვენს ამჟამინდელ ჰიმნს, რომელიც ცნობილმა საგუნდო კომპოზიტორმა იოსებ კეჭაყმაძემ გადაამუშავა ისე, როგორც თავის დროზე თავად ზაქარია ფალიაშვილი ამუშავებდა ხალხურ სიმღერებს.

ამგვარად, „დაისის“ სახით კომპოზიტორმა შექმნა შესანიშნავი რომანტიკულ-პატრიოტული ოპერა, რომელიც სწრაფად შეიყვარა მაყურებელმა.

ერთიც უნდა ითქვას, რომ მას შემდეგ დღევანდლამდე თბილისის ზაქარია ფალიაშვილის სახელობის ოპერისა და ბალეტის თეატრი თავის ყოველწლიურ სეზონს „აბესალომ და ეთერიტ“ იწყებს და „დაისით“ ამთავრებს. ეს უკვე მრავალწლოვანი ტრადიციაა.

„დაისის“ შემდეგ ზაქარია ფალიაშვილმა კიდევ ერთი ოპერა – „ლატავრა“ – დაწერა, მაგრამ მისი მხატვრული ღირსებები, წინამორბედებთან შედარებით, საკმაოდ მოკრძალებულად გამოიყურებოდა, ამიტომ მალევე გაქრა საოპერო სცენიდანაც და თითქოს კიდევ მიივიწყეს, თუმცა 50-ზე მეტი წლის შემდეგ, შარშან, შესრულდა მისი საკონცერტო ვერსია.

დაბოლოს, ალბათ ძალზე გაგვიჭირდებოდა ყველა ის დამსახურება ჩამოგვეთვალა, რაც კომპოზიტორს ქართული კულტურის წინაშე მიუძღვის. მაგრამ მათ შორის რამდენიმე – ფოლკლორისტული, საგანმანათლებლო, საშემსრულებლო საქმიანობა და ის ფაქტი, რომ მან შექმნა მრავალსაუკუნოვან ეროვნულ მუსიკალურ თავისებურებებსა და ევროპული მუსიკის ტრადიციებზე დაყრდნობილი პირველი ქართული კლასიკური ოპერები და მყარი საფუძველი ჩაუყარა ახალ ქართულ, პროფესიულ მუსიკას – ვფიქრობ, საკმარისია საიმისოდ, რომ მაღლიერებით გვახსოვდეს ზაქარია ფალიაშვილის სახელი და ვაფასებდეთ და გვიყვარდეს მისი მოღვაწეობა.

ვანო სარაჯიშვილი მალხაზის პარტიის შესრულებისას

რას

წარმოადგენდა

საბჭოთა

კავშირი?

რევაზ ბაჩიჩილაძე

ლიბერალები – იდეოლოგიურ-პოლიტიკური მიმდინარეობის წარმომადგენლები, რომელთა მთავარი პრინციპია პიროვნების თავისუფლება, ეკონომიკაში – თავისუფალი მენარმეობა. ლიბერალიზმი ჩაისახა დასავლეთ ევროპაში კათოლიკური ეკლესიის ბატონობის წინააღმდეგ ბრძოლაში (XVI-XVIII სს.). იდეოლოგიას საფუძველი ჩაეყარა ევროპული განმანათლებლობის პერიოდში (ჯონ ლოკი, სარლ მონტესკიე, ვოლტერი). ვრცელი გაგებით თანამედროვე ლიბერალიზმის ქვაკუთხედი ინდივიდუალური უფლებებია. ის ესწრაფვის საზოგადოებას, რომლისთვისაც დამახასიათებელია თითოეული ადამიანის აზროვნების თავისუფლება, ძალაუფლების შეზღუდვა (განსაკუთრებით მთავრობისა და რელიგიისა), კანონის უზენაესობა, უფასო საზოგადოებრივი განათლება, იდეების თავისუფალი გაცვლა, საბაზრო ეკონომიკა, მთავრობის გამჭვირვალე სისტემა.

მართალია, საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ჯერ მეოთხედი საუკუნეც არ გასულა, მაგრამ უკვე ბევრს დაავინწყდა, რას წარმოადგენდა იგი. ხანდახან ვხვდებით ნოსტალგიას იმ ეპოქაზე, როდესაც „ფასები არ იცვლებოდა ათწლეულების განმავლობაში“, „ყველა ერის წარმომადგენელი მეგობრულად ცხოვრობდა“, „დიდ სტალინს მსოფლიო პატივს სცემდა!“ და ა.შ. მაგრამ იმავე ადამიანებს ავინწყებათ, რომ საბჭოთა კავშირი იყო ქვეყანა, სადაც მუდმივად არსებობდა ყველანაირი სამომხმარებლო საქონლის დეფიციტი, „ხალხთა მეგობრობა“ იყო ყალბი ლოზუნგი, რომელიც რეალურად ემსახურებოდა რუსიფიკაციას, ხოლო სტალინის დროს დაწყებული ქვეყნის მილიტარიზაცია მხოლოდ საგარეო ექსპანსიაზე იყო ორიენტირებული.

რასაკვირველია, საუკუნის თითქმის სამი მეოთხედის განმავლობაში არსებულ სახელმწიფოს ჰქონდა განვითარების განსხვავებული ეტაპები, მაგრამ ჰქონდა საერთო ნიშნებიც, რასაც ქვემოთ მოკლედ შევხებით.

რამდენიმე სიტყვა საწყისი ისტორიისა და ტერმინების შესახებ

1914 წელს დაწყებულმა პირველმა მსოფლიო ომმა გამოიწვია ხელისუფლების უმძაფრესი კრიზისი ანტანტის, ანუ საფრანგეთისა და დიდი ბრიტანეთის, მხარეს გერმანიასთან ომში ჩაბმულ რუსეთის იმპერიაში. 1917 წლის თებერვალ-მარტის რევოლუციის შედეგად დაემხო რომანოვების დინასტია. ძირითადად ლიბერალებისა და სოციალისტების მიერ შექმნილმა დროებითმა მთავრობამ იმავე

წლის 1 სექტემბერს რუსეთი რესპუბლიკად გამოაცხადა. მაგრამ დროებითი მთავრობა სუსტი აღმოჩნდა. მან რუსეთის გაუნათლებელ, ძირითადად, სოფლის მოსახლეობას გასაგებად ვერ აუხსნა პიროვნების თავისუფლების, თანასწორობის, დემოკრატიის მიზნები – ეს ფასეულობები მისთვის უცხო იყო. მთავრობის დაჟინებული მცდელობა, გაეგრძელებინა ომი, საშიშ პროტესტს იწვევდა ომით თავმოებურებულ და რევოლუციური არეულობისას იარაღით ხელში შინ დაბრუნებულ ჯარისკაცებში – ფარაჯიან გლეხებში.

დროებითი მთავრობის სისუსტით ისარგებლა რუსეთის სოციალ-დემოკრატიის რადიკალურმა ფრთამ, ე.წ. „ბოლშევიკებმა“, რომელთაც ვლადიმერ ლენინი (ნამდვილი გვარი – ულიანოვი) ხელმძღვანელობდა. თავის უმთავრეს თანამებრძოლ ლევ ტროცკისთან (ნამდვილი გვარი – ბრონშტეინი) ერთად ლენინმა იმავე წლის 25 ოქტომბერს (ძვ. სტილით, ახალი სტილით ეს 7 ნოემბერი იყო) მოაწყო სახელმწიფო გადატრიალება და დაამხო დროებითი მთავრობა. ლენინის თავმჯდომარეობით შეიქმნა სახალხო კომისართა საბჭო.

ფორმალურად რუსეთში საკანონმდებლო ხელისუფლების (ანუ დღევანდელი გაგებით პარლამენტის ფუნქციების) განხორციელებას შეუდგა *სრულიად რუსეთის მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატების საბჭო* (შემდგომში მას *საბჭოთა კავშირის სახალხო დეპუტატთა უმაღლესი საბჭო* ეწოდა), ადგილებზე კი – ანალოგიური *საბჭოები*. აქედან წარმოიშვა ტერმინი „*საბჭოთა*“, რუსულად – **СОБЕТ**; უცხო ენებში ტერმინი რუსულიდან შევიდა, როგორც **„Soviet“**. ეს სახელმწიფოს სახელად იქცა („საბჭოთა რუსეთი“, „საბჭოთა კავშირი“). რეალურად ბოლშევიკების ელიტა დაეუფლა როგორც საკანონმდებლო, ისე აღმასრულებელ ხელისუფლებას.

1917 წელს ბოლშევიკებმა წამოისროლეს მარტივი და ფართო მასებისათვის მისაღები ლოზუნგები: „ქარხნები – მუშებს“, „მინა – გლეხებს“, „მშვიდობა – ხალხებს“. ამ ლოზუნგებმა მათ თავდაპირველად საკმაოდ ბევრი მხარდამჭერი შესძინა.

სინამდვილეში არც მუშებმა მიიღეს ქარხნები (როგორ უნდა ეხელმძღვანელათ მენეჯმენტსა და მარკეტინგში სრულებით გაუთვისებელიერებ-

ლენინი ნიოთელ მოედანზე, 1920

სოციალისტები – სოციალიზმის მიმდევრები. მათი იდეოლოგია, სოციალიზმი, ითვალისწინებს სოციალური თანასწორობის პრინციპებზე დამყარებული საზოგადოების მშენებლობას; სოციალიზმში წარმოების საშუალებები საზოგადოებრივ საკუთრებაშია. სოციალიზმი ესწრაფვის ადამიანის მიერ სხვა ადამიანის ექსპლუატაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრას. სოციალისტურ საზოგადოებაში უნდა იყოს სრული სახალხო მმართველობა, სოციალური თანასწორობა, არ უნდა იყოს ეკონომიკური დიფერენციაცია; სოციალისტები ქადაგებენ ადამიანის უფლებებსა და თავისუფლებას.

იოსებ სტალინი, ვლადიმერ ლენინი და მიხაილ კალინინი

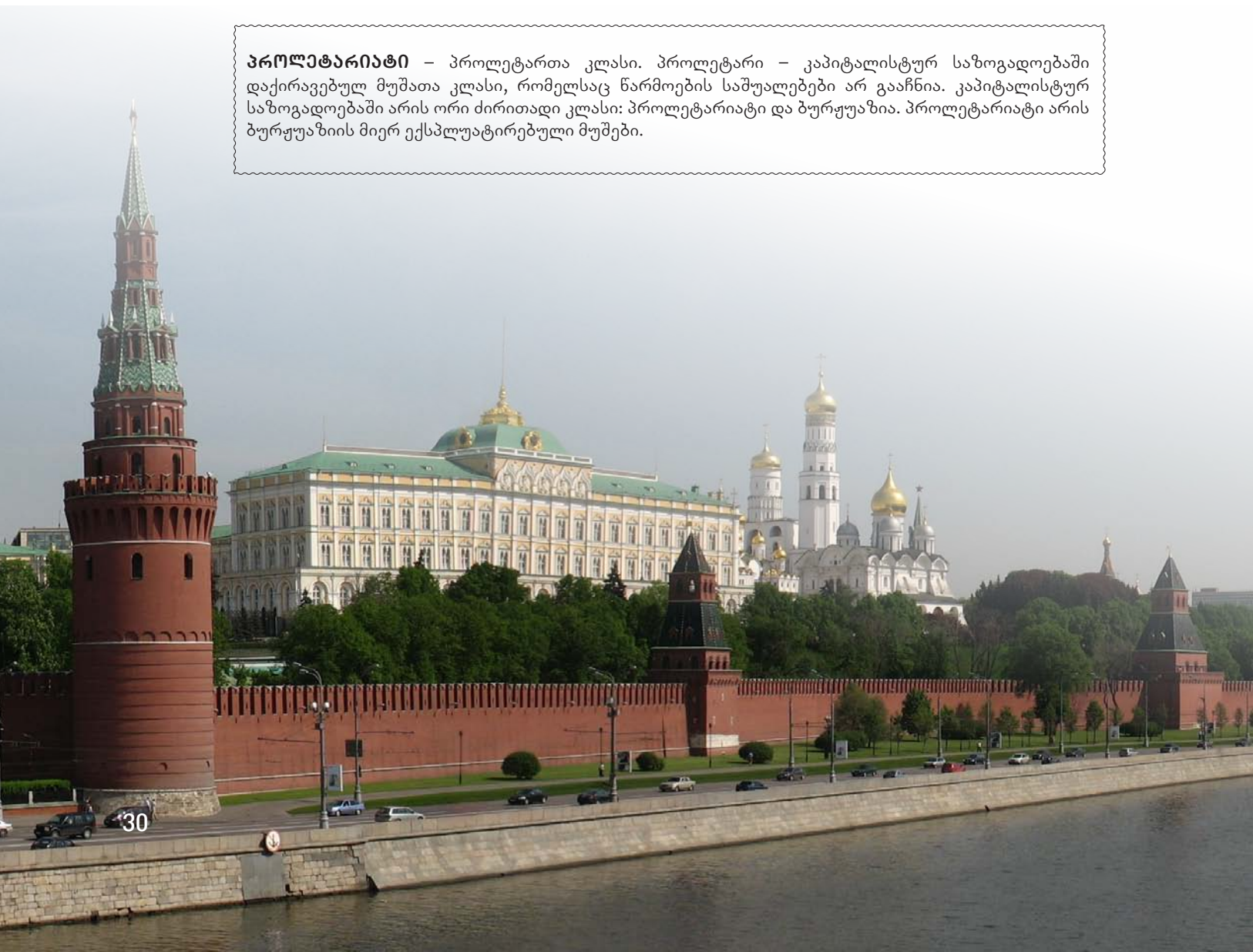
„მეტი რომ გკონდეს, მეტი უნდა აწარმოო, მეტი რომ აწარმოო, მეტი უნდა იცოდე“

ელ მუშებს სანარმოსათვის?) და არც გლეხებმა – მინა (მინა მალევე სახელმწიფო საკუთრებად გამოცხადდა, ხოლო 1930-იანი წლების კოლექტივიზაციისას გლეხებს დანარჩენი ქონებაც ჩამოართვეს). მართალია, მსოფლიო ომს რუსეთი გამოეთიშა, მაგრამ მშვიდობის დამყარების ნაცვლად ბოლშევიზმმა რუსეთში სისხლიანი სამოქალაქო ომის პროვოცირება მოახდინა, რომელმაც 1918-1920 წლებში რამდენიმე მილიონი ადამიანი შეიწირა.

ბოლშევიკებმა თავიანთ პარტიას „კომუნისტური“ უწოდეს. 1918 წლის დასაწყისში რუსეთის დედაქალაქი პეტროგრადიდან (სანქტ-პეტერბურგიდან) მოსკოვში გადაიტანეს, სადაც მთავრობის რეზიდენცია გახდა კრემლი – შუა საუკუნეების ციტადელი. ამიერიდან „მოსკოვი“, „კრემლი“ და „რუსეთის კომუნისტური ხელისუფლება“ ხშირად სინონიმებად გამოიყენება. 1918 წლის შუახანიდან რუსეთში აიკრძალა ყველა პარტია, გარდა კომუნისტურისა.

ბოლშევიკების მიერ რუსეთში ძალაუფლების აღებისთანავე გამოცხადდა პროლეტარიატის დიქტატურა. სინამდვილეში ეს იყო კომუნისტური პარტიის ლიდერების დიქტატურა. სახელმწიფოს მართვა ხელში აიღო კომუნისტური პარტიის ლიდერების მიერ შედგენილმა პოლიტიკურმა ბიურომ (შემოკლებით – პოლიტბიურო), სადაც თავიდან სულ 7 წევრი იყო, შემდგომში წევრების რაოდენობა 8-დან 25-მდე მერყეობდა.

პროლეტარიატი – პროლეტართა კლასი. პროლეტარი – კაპიტალისტურ საზოგადოებაში დაქირავებულ მუშათა კლასი, რომელსაც წარმოების საშუალებები არ გააჩნია. კაპიტალისტურ საზოგადოებაში არის ორი ძირითადი კლასი: პროლეტარიატი და ბურჟუაზია. პროლეტარიატი არის ბურჟუაზიის მიერ ექსპლუატირებული მუშები.

„საყვარელი სტალინი – სახალხო ბედნიერება!“

უზარმაზარ ქვეყანას პრაქტიკულად მართავდა ეს პატარა ჯგუფი, რომელსაც სათავეში ედგა უზომო ძალაუფლების მქონე გენერალური მდივანი: 1922-1952 წლებში ეს თანამდებობა ეჭირა იოსებ სტალინს (ნამდვილი გვარი – ჯუღაშვილი), რომლის პიროვნების კულტის განმტკიცებამ ის „ბელადად“ აქცია. 1953 წელს სტალი-

ნის გარდაცვალების შემდეგ პარტიულ-სახელისუფლებო ვერტიკალის სათავეში მყოფი პირები თავს „ბელადს“ აღარ უწოდებდნენ, მაგრამ ქვეყნის უზენაესი მმართველი ისევ *კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პოლიტბიუროს გენერალური მდივანი* იყო.

პოლიტიკური საფუძველი – იდეოლოგია და პრაგმატიზმი

საბჭოთა რუსეთი შეიქმნა კომუნისტური იდეოლოგიის საფუძველზე, რომელიც ეყრდნობოდა XIX საუკუნის თეორეტიკოსების – კარლ მარქსისა და ფრიდრიხ ენგელსის – მიერ შექმნილ მოძღვრებას. 1848 წელს მათ მიერ შედგენილ „კომუნისტური პარტიის მანიფესტში“ იყო მოწოდება იმ უსამართლო ვითარების რადიკალურად შეცვლისაკენ, როდესაც კაპიტალისტები საკუთარი გამდიდრებისათვის იყენებდნენ პროლეტარიატის შრომას. საზოგადოების განვითარება უნდა მომხდარიყო „კომუნიზმის“ მიმართულებით, როდესაც მოისპობოდა ადამიანის მიერ ადამიანის ექსპლუატაცია. ეს გარდაქმნა უნდა დაწყებულიყო „პროლეტარიატის დიქტატურის“ დამყარების გზით.

ნარწერა ტრანსპარანტზე: „სიკვდილი ბურჟუაზიას და მის დამქაშებს, გაუმარჯოს ნითელ ტერორს!“

მარქსიზმის მიხედვით, კომუნიზმის საბოლოო მიზანია „ყველამ იშრომოს უნარის შესაბამისად და ყველამ მოიხმაროს მოთხოვნილების მიხედვით“. ეს უტოპიური ლოზუნგი სრულებით არ ითვალისწინებს ადამიანის ბუნებას, რომელიც უფრო ხშირად ეყრდნობა ეგოიზმს, ვიდრე ალტრუიზმს. სოციალური ინჟინერიის მეშვეობით ადამიანის ბუნების შეცვლა კი (რასაც XX საუკუნეში საბჭოთა კავშირში კომუნისტური პარტია შეეცადა) შეუძლებელია.

უფრო რეალისტურმა მიდგომამ კომუნიზმის იმავე თეორეტიკოსებს უკარნახა, რომ გამოეყოთ *კომუნიზმის პირველი ფაზა – „სოციალიზმი“*, სადაც ძირითადი პრინციპი იქნებოდა: „ყველასაგან – უნარის მიხედვით, ყველას – შრომის მიხედვით“.

მარქსიზმის კლასიკოსების თანამედროვეს, გერმანიის კანცლერს ოტო ფონ ბისმარკს უთქვამს: „თუ სოციალიზმის აშენება გსურთ, მაშინ აირჩიეთ ქვეყანა, რომელიც არ გენანებათ!“

ასეთ ქვეყნად ბოლშევიკებმა რუსეთი აირჩიეს. თავიდან მათ ეგონათ, რომ „მსოფლიო პროლეტარული რევოლუცია“ მალე მოხდება დასავლეთის ინდუსტრიულ ქვეყნებშიც, მაგრამ ასე არ მოხდა და ლენინმა და მისმა თანამებრძოლებმა „სოციალიზმის მშენებლობა ცალკე აღებულ ქვეყანაში“ დაიწყეს. რუსეთი კი ძირითადად სასოფლო-სამეურნეო და გლეხური ქვეყანა იყო, მცირერიცხოვანი მუშათა კლასით, თანაც იმპერიამ მემკვიდრეობით არგუნა ძალიან მრავალეროვანი ქვეყანა. კომუნიზმის იდეების დანერგვა ბოლშევიკებს ძალისმიერი მეთოდებით მოუხდათ.

თანასწორობის მიღწევის საბაბით ბოლშევიკებმა მოსპეს კერძო საკუთრების უფლება, ხშირ შემთხვევაში – საკუთრების მფლობელებთან ერთად. ძირძველი ელიტა, როგორც საერო, ისე სასულიერო, ფაქტობრივად კანონგარეშე გამოცხადდა.

ლენინის დავალებით 1918 წელსვე დაიწყო სასტიკი „ნითელი ტერორი“ ე.წ. კონტრრევოლუციის წინააღმდეგ და მოსახლეობის დასაშინებლად ქვეყანაში ტარდებოდა სადამსჯელო ზომები. სტალინის დროს „შიშის სინდრომის“ დათესვამ კულმინაციას 1937-1938 წლებში მიაღწია, როდესაც ყველა რესპუბლიკასა და ოლქს დაეგზავნა დასახვერეტი ან ციმბირში ხანგრძლივად გადასახლებელი „ხალხის მტრების“ რაოდენ-

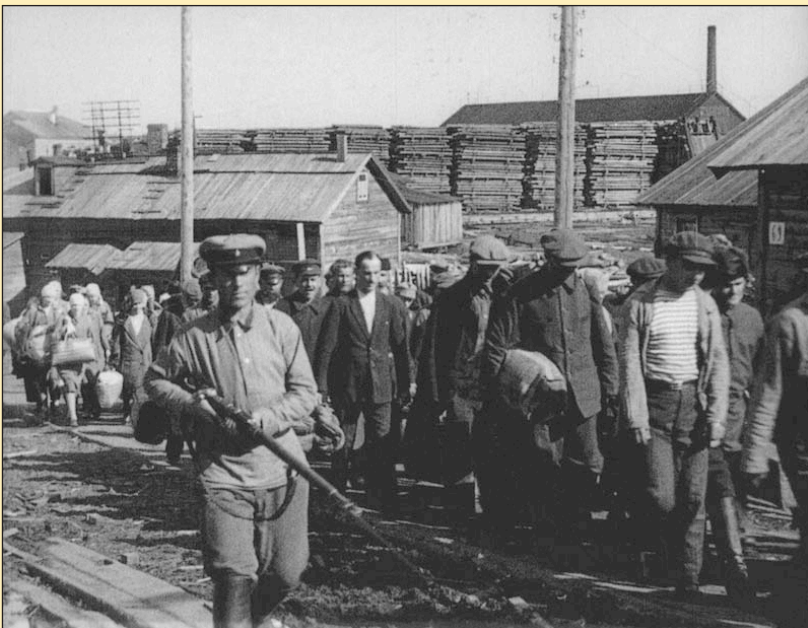
ნობრივი კვოტა. იმ წლებში ხელოვნურად შეთხზული ბრალდებების საფუძველზე საბჭოთა კავშირში, სულ ცოტა, 1,5 მილიონი ადამიანი დააპატიმრეს და მათი უმეტესობა დახვრიტეს. 1937 წელს ხალხში დათესილმა შიშმა ნახევარ საუკუნეს გაძლო.

ლენინმა არსებითად მოახდინა მარქსიზმის რევიზია და დასავლეთ ევროპასთან შედარებით ეკონომიკურად და კულტურულად ნაკლებ განვითარებული რუსეთისათვის შესაფერისი კომუნისტური მოძღვრების ვარიანტი შექმნა. *სტალინმა*, რომელიც 1924 წლიდან, ლენინის გარდაცვალების შემდეგ, ქვეყნის სათავეში ლენინის მემკვიდრე გახდა, მარქსისა და ლენინის იდეებიდან შეაკონინა იდეოლოგია, რომელსაც „მარქსიზმ-ლენინიზმი“ ეწოდა.

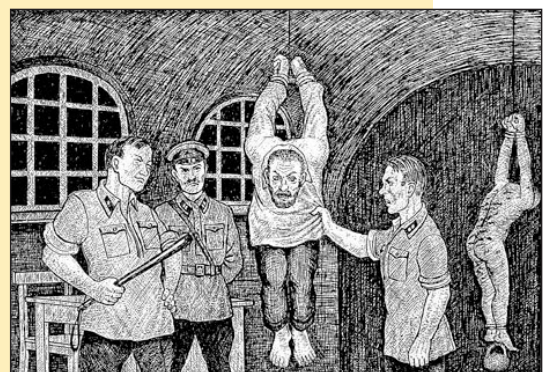
საბჭოთა ხელისუფლების მდგრადობას მხოლოდ იდეოლოგია ვერ უზრუნველყოფდა. ამიტომაც მმართველმა კომუნისტურმა ელიტამ თავიდანვე უფრო პრაგმატული პოლიტიკა გაატარა და სამი საყრდენი შექმნა: პირველი იყო მმართველი *კომუნისტური პარტია*; მეორე — *უშიშროების ორგანოები* (რომელთაც სახელი მრავალჯერ შეეცვალათ, უკანასკნელი იყო „კაგებე“, მაგრამ მათ თანამშრომლებს დღემდე იცნობენ „ჩეკისტებად“, რაც მომდინარეობს თავდაპირველი აბრევიატურიდან *ЧК*, ანუ *Всероссийская Чрезвычайная Комиссия по борьбе с контрреволюцией, саботажем и спекуляцией* – კონტრევოლუციასთან, საბოტჟთან და სპეკულაციასთან ბრძოლის სრულიად რუსეთის საგანგებო კომისია) და მესამე საყრდენი იყო *წითელი* (საბჭოთა) *არმია*.

კომპარტია მკაცრად აკონტროლებდა უშიშროების ორგანოებსაც და არმიასაც, საკადრო პოლიტიკის მეშვეობით პარტიის წევრებიდან ნიშნავდა და ათავისუფლებდა უშიშროებისა და არმიის ნებისმიერი დონის ხელმძღვანელებს. ამ სამი საყრდენიდან უმთავრესი მაინც კომპარტია იყო: 1991 წელს, როდესაც კომპარტია ზევიდან დაიშალა, მასთან ერთად საბჭოთა კავშირიც გაქრა.

პატიმრების გადაყვანა მურმანსკის რკინიგზის სადგურიდან, 1927

პატიმრის ნახატი, როგორ აწამებენ საბჭოთა უშიშროების მუშაკები პატიმრებს, იმდროინდელი წამების ფოტოები თითქმის არ გვხვდება, რაც ბუნებრივია, საბჭოთა უშიშროების გასაიდუმლოებული ხასიათიდან გამომდინარე. შემორჩა პატიმრების ნახატები, სადაც ასახულია ის ჯოჯოხეთი, რომელმაც ბევრი იმსხვერპლა.

საბჭოთა კავშირის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობა

1917-1922 წლებში არსებობდა საბჭოთა რუსეთი (ოფიციალურად – *რუსეთის სოციალისტური ფედერაციული საბჭოთა რესპუბლიკა*, ანუ *რსფსრ*), რომელიც ბრძოლით ავრცელებდა მოსკოვის ბატონობას ყოფილი რუსეთის იმპერიის ტერიტორიაზე, იქ ახალშექმნილი სახელმწიფოების ანექსირების გზით.

საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის (სსრკ) შექმნა უფრო მიმდინარე პოლიტიკური სიტუაციის შედეგი იყო, ვიდრე წინასწარ დაგეგმილი აქცია.

იქამდე, სანამ რუსეთის კომუნისტურ ხელმძღვანელობას გულუბრყვილო იმედი ჰქონდა, რომ „მსოფლიო კომუნისტური რევოლუცია“ მალე გადაედებოდა ინდუსტრიულ დასავლეთ ევროპას და შეიქმნებოდა ერთიანი კომუნისტური სახელმწიფო, სადაც ერებად დაყოფას მნიშვნელობა აღარ ექნებოდა, ის არ იყო წინააღმდეგი, რომ რუსეთის ყოფილი იმპერიის ტერიტორიაზე მცხოვრებ ხალხებს დროებით შეექმნათ თავისი სახელმწიფოები, ბუნებრივია, კომუნისტური ხელმძღვანელობით. ამიტომ უკვე 1919 წელს შეიქმნა უკრაინისა და ბელორუსიის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკები (უსსრ და ბსსრ). როდესაც 1920 წელს კომუნისტური რუსეთის წითელმა არმიამ დაიპყრო და საბჭოთა ხელისუფლება დაამყარა იქამდე ხანმოკლე დამოუკიდებლობის მქონე აზერბაიჯანსა და სომხეთში, მან იქაც საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკები შექმნა, ნომინალურად – „დამოუკიდებელი“, ფაქტობრივად კი – რუსეთზე დამოკიდებული. იგივე მოხდა 1921 წელს საქართველოში. ყველა გასაბჭოებულ რესპუბლიკას კრემლმა სათავეში ჩაუყენა ადგილობრივი წარმომოხების კომუნისტები. ადრე არსებული ყველა სხვა პარტია დაშლილად გამოცხადდა.

როდესაც კრემლში საბოლოოდ გადაენურათ „მსოფლიო რევოლუციის“ იმედი, საჭიროდ მიიჩნიეს საკუთარი სახელმწიფოებრიობის განმტკიცება. პოლიტიკურს ნევრებს შორის აზრთა სხვადასხვაობა გაჩნდა. სტალინი მხარს უჭერდა ყოფილი რუსეთის იმპერიის განაპირა, არარუსული, რეგიონების რსფსრში შეყვანას ავტონომიის უფლებებით. მაგრამ მას მოწინააღმდეგეები გამოუჩნდნენ, რომელთაგან უმთავრესი ქართველი კომუნისტები აღმოჩნდნენ, სწორედ ისინი, ვინც წითელ არმიას შემოუძღვნენ და დამოუკიდებელი საქართველო გაასაბჭოეს. მათი სურვილი იყო საბჭოთა რესპუბლიკების მეტნაკლებად თანასწორუფლებიანი კავშირის შექმნა. რაოდენ საკვირველიც არ უნდა იყოს, ამ „ნაციონალ-უკლონისტებს“ (ნაციონალისტური გადახრის მომხრეებს), როგორც მათ უწოდეს, მხარი დაუჭირა ლენინმა.

საბოლოოდ სტალინმა მაინც მიაღწია იმას, რომ სამხრეთ კავკასიის სამი საბჭოთა რესპუბლიკა – აზერბაიჯანი, საქართველო და სომხეთი – გააერთიანეს *ამიერკავკასიის სოციალისტურ ფედერაციულ საბჭოთა რესპუბლიკად* (ამიერკავკასიის სფსრ), რაც თითოეულ მათგანს ასუსტებდა. ოფიციალური დოკუმენტაციის ენა იქ რუსული გახდა.

1922 წლის 30 დეკემბერს ხელი მოეწერა საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის შექმნას, რომელშიც შევიდნენ რუსეთის სფსრ, უკრაინის სსრ, ბელორუსიის სსრ და ამიერკავკასიის სფსრ.

1936 წელს საბჭოთა კავშირმა მიიღო ახალი („სტალინური“) კონსტიტუცია. იმ დროისათვის ჩამოყალიბდა 11 მოკავშირე რესპუბლიკა. ამიერკავკასიის სფსრ დაშლილად გამოცხადდა და აზერბაიჯანის, საქართველოს და სომხეთის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკები ცალცალკე შევიდნენ კავშირში. ცენტრალურ აზიის ტერიტორიაზე, რომელიც იქამდე რსფსრ-ის შემადგენლობაში იყო, შეიქმნა ხუთი მოკავშირე რესპუბლიკა – ყაზახეთი, უზბეკეთი, ყირგიზეთი, ტაჯიკეთი და თურქმენეთი.

1939 წელს ჰიტლერულ გერმანიასთან გაფორმებული შეთანხმებით („მოლოტოვ-რიბენტროპის პაქტი“) საბჭოთა კავშირი დასავლეთით გაფართოვდა და 1940 წელს მის შემადგენლობაში იძულებით შეიყვანეს კიდევ 5 მოკავშირე რესპუბლიკა. ესენი იყვნენ ლიტვა, ლატვია, ესტონეთი, მოლდავეთი და კარელია-ფინეთი (ეს უკანასკნელი 1956 წელს გაუქმდა და კარელიის ავტონომიური რესპუბლიკის სახელით რსფსრ-ის შემადგენლობაში შევიდა). სტალინმა თითქმის აღადგინა რუსეთის იმპერიის დროინდელი საზღვრები (ფინეთისა და პოლონეთის ნაწილის გარეშე) და ზოგან გააფართოვა კიდევ ის, მაგალითად, გალიციის (დასავლეთ უკრაინის) ხარჯზე.

საბჭოთა კავშირს საზღვარგარეთ ხშირად მოიხსენიებენ, როგორც „საბჭოეთის იმპერიას“, რადგან, მიუხედავად გარეგნულად ფედერაციული მონყობისა, ის მკაცრად ცენტრალიზებულ სახელმწიფოდ ჩამოყალიბდა. ყველა მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილება მიიღებოდა კრემლში და ის ადგილზე უპირობოდ უნდა შესრულებულიყო. ფაქტობრივი სახელმწიფო ენა იყო რუსული (თუმცა კონსტიტუციაში ეს არ ეწერა) და თითქმის ყველგან თრგუნავდა ადგილობრივი ენების გამოყენებას.

უნდა ითქვას, რომ მრავალეთნიკური სახელმწიფოს მართვა სტანდარტული ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული სისტემით ძნელი იყო. ამიტომაც 16 შედარებით მრავალრიცხოვან ერს (1956 წლიდან – 15-ს) უფლება მიეცა თავისი სახელის მქონე საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა ჰქონოდა, რომლებიც თითქოს „ნებაყოფლობით“ გაერთიანდნენ „თავისუფალ ერთა ურღვევ ძმურ კავშირად“! 1945 წელს სტალინს ჰქონდა მცდელობა, რომ ყველა მოკავშირე რესპუბლიკა შეეყვანა გაეროში: ამით ის გენერალურ ასამბლეაზე კენჭისყრისას 16 გარანტირებულ ხმას იღებდა! დასავლეთის სახელმწიფოები სტალინს განზრახვას მიუხვდნენ, მხოლოდ ნაწილობრივ დაუთმეს და საბჭოთა კავშირთან ერთად გაეროში მიიღეს არასუვერენული უკრაინის სსრ და ბელორუსიის სსრ.

ზოგიერთ მოკავშირე რესპუბლიკაში არსებობდა „ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკები“, რომლებიც „სახელმწიფოებრივ წარმონაქმნებად“ ითვლებოდნენ. უფრო დაბალ დონეზე იდგა „ავტონომიური ოლქი“, რომელსაც შეზღუდული ავტონომია ჰქონდა. რსფსრ-ის ჩრდილოეთ ნაწილში იშვიათად დასახლებულ ვრცელ ტერიტორიებზე ადგილობრივი მცირერიცხოვანი ეთნოსების (ევენკები, ჩუკჩები, ხანტები, მანსები და სხვ.) შესანარჩუნებლად შეიქმნა „ნაციონალური ოკრუგები“.

საბჭოთა კონსტიტუციის ყველა – 1924, 1936 და 1977 წლების – ვერსიის თანახმად, თითოეულ მოკავშირე რესპუბლიკას ეძლეოდა კავშირიდან „თავისუფალი გასვლის უფლება“. ეს არ ვრცელდებოდა ავტონომიურ ერთეულებზე, რომელთაც მოკავშირე რესპუბლიკიდან დაუკითხავად გასვლის უფლებაც კი არ ჰქონდათ. კავშირიდან „თავისუფალი გასვლის უფლება“ სინამდვილეში მხოლოდ თეორიულად არსებობდა: არ იყო კავშირის დატოვების არავითარი იურიდიული მექანიზმი. სტალინის დროს ვერც ვერავინ გაბედავდა მოეთხოვა ასეთი მექანიზმის შემუშავება და, მით უმეტეს, მისი ამუშავება. „სსრ კავშირიდან გასვლის კანონი“ შემუშავდა მხოლოდ 1990 წლის მარტში საბჭოთა კავშირის პირველ (და უკანასკნელ) პრეზიდენტ მიხაილ გორბაჩოვის ხელმძღვანელობით, მაგრამ ისეთი პირობებით, რომ

„წითელი არმია – სსრკ-ის შეიარაღებული ძალები მშრომელთა ინტერესების დასაცავად“

საბჭოთა კავშირიდან გასვლა პრაქტიკულად შეუძლებელი იყო. ეს კანონი რეალურად არც არასოდეს გამოუყენებიათ (იხ. ქვემოთ).

საბჭოთა ეკონომიკური და სოციალური პოლიტიკა

„ცხოვრება დღითიდღე უფრო საამუროია!“

კომუნისტური იდეოლოგიის თანახმად, საბჭოთა კავშირში არსებული მთელი ქონება (გარდა პირადი ნივთებისა, რომელთა შორის ყველაზე ძვირად ღირებული შეიძლება ყოფილიყო მსუბუქი ავტომობილი, თუკი მოქალაქე, ძირითადად 1950-იანი წლებიდან, მას „ჩანყოფით“ ან ქრთამით „იშოვნოდა“: მანქანა, როგორც ყველაფერი, „დეფიციტს“ წარმოადგენდა!), „საერთო-სახალხო საკუთრება“ გახდა, ფაქტობრივად კი, მას სახელმწიფო (ე.ი. კომპარტია) განკარგავდა. კანონით აიკრძალა მიწის ყიდვა-გაყიდვა. ყველა სანარმო, დიდი მეტალურგიული კომბინატიდან მოყოლებული პატარა პურსაცხობ თონემდე, ყველანაირი მომსახურება საპარაკმახერომდე და ფეხსაცმლის შემკეთებელ მეჯღანემდე, საგარეო და საშინაო ვაჭრობა, ყველა მაღაზია, აგრეთვე განათლება, მეცნიერება, ხელოვნება სახელმწიფოს დაქვემდებარებაში მოექცა.

1928 წლიდან საბჭოთა კავშირში არსებობდა გეგმური მეურნეობა და მთელი სახელწიფოსათვის, რესპუბლიკების, რაიონების, ქალაქების, ცალკეული საწარმოებისათვის „ეკონომიკური (მოგვიანებით – სოციალურ-ეკონომიკური) განვითარების ხუთწლიანი გეგმა“ დგებოდა. „გეგმის შესრულება“ ყველა დონის ხელმძღვანელისათვის თავსატეხს წარმოადგენდა, რადგან ამაზე იყო დამოკიდებული მისი თანამდებობაზე დარჩენა და კარიერა. „გეგმის გადაჭარბებით შესრულება“ კი თავის მონონების კარგი

სოციალისტები – სოციალისტების მიმდევრები. მათი იდეოლოგია, სოციალიზმი, ითვალისწინებს სოციალური თანასწორობის პრინციპებზე დამყარებული საზოგადოების მშენებლობას; სოციალიზმში წარმოების საშუალებები საზოგადოებრივ საკუთრებაშია. სოციალიზმი ესწრაფვის ადამიანის მიერ სხვა ადამიანის ექსპლუატაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრას. სოციალისტურ საზოგადოებაში უნდა იყოს სრული სახალხო მმართველობა, სოციალური თანასწორობა, არ უნდა იყოს ეკონომიკური დიფერენციაცია; სოციალისტები ქადაგებენ ადამიანის უფლებებსა და თავისუფლებას.

„გეგმა ნათელია, საქმეს შევუდგეთ! სამშობლომ გვიბრძანა შენება!“

ხერხი იყო. გავრცელებული პრაქტიკა, განსაკუთრებით 1950-იანი წლებიდან, იყო „მინერები“ – ეკონომიკური შედეგების გაყალბება. ხშირად ამისკენ მაღალი თანამდებობის პირები უბიძგებდნენ კიდეც, რადგან „გეგმის შესრულება“ მათაც მოეთხოვებოდათ. ქვეყანაში ცენტრალიზებულად დგინდებოდა ფასები 25 მილიონ(!) პროდუქტსა და მომსახურებაზე, რაც გარდაუვალად იწვევდა უამრავ „სუბიექტურ გადახრასა“ და გაუგებრობას. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში კი ფასებს არეგულირებს მოთხოვნა და მიწოდება.

ცენტრალიზებული გეგმური მეურნეობა არაეფექტიან ეკონომიკას ნიშნავდა. კონკურენცია არ არსებობდა და ხარისხზე ზრუნვაზე უფრო მნიშვნელოვანი იყო დაგეგმილი რაოდენობრივი მაჩვენებლების მიღწევა. ეს ტენდენცია თითქმის არ ეხებოდა სამხედრო მრეწველობას, სადაც კონტროლი ძალიან მკაცრი იყო. მსუბუქი და კვების მრეწველობის განვითარებას ნაკლები ყურადღება ექცეოდა.

1920-იანი წლების ბოლოს და 1930-იანი წლების დასაწყისში დაჩქარებული ინდუსტრიალიზაციისას საბჭოთა კავშირი ყიდულობდა გერმანიისა და აშშ-ის ჩარხმშენებლობის ნაწარმის დიდ ნაწილს, რითაც, სხვათა შორის, ხელს უწყობდა იმ დროს მძიმე ეკონომიკურ კრიზისში მყოფი მეურნეობის კაპიტალისტური სისტემის გადარჩენას, რომელსაც კომუნისტური იდეოლოგია „დასალუპად განწირულად“ სახავდა!

ინდუსტრიალიზაციის რეალურ მიზანს წარმოადგენდა წითელი არმიის აღჭურვა და მომზადება საგარეო ექსპანსიისათვის. უკვე 1939 წლიდან კარგად შეიარაღებული წითელი არმია იბრძოდა პოლონეთში, ფინეთში, იერთებდა ბალტიისპირეთს, ბესარაბიას. მეორე მსოფლიო ომში გერმანიასთან დროებითი წარუმატებლობის შემდეგ წითელი არმია ცენტრალურ ევროპაში შეიჭრა და რამდენიმე ქვეყანა, მათ შორის გერმანიის ნახევარი დაიპყრო, რომელთა სამართავადაც ძალადობრივად დასვა ადგილობრივი კომპარტიები. საბჭოთა კავშირმა მოახდინა გერმანიის ნაწილის – აღმოსავლეთ პრუსიის – ანექსირება (ეს თავისი

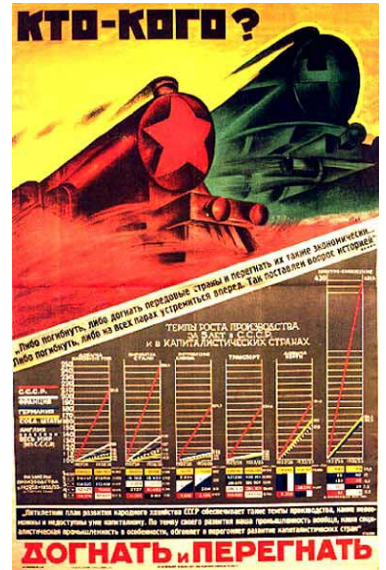

მოკავშირეების – აშშ-სა და დიდი ბრიტანეთის – თანხმობით განახორციელა), შორეულ აღმოსავლეთში კი იაპონიას ჩამოართვა კურილის კუნძულები. სტალინს სურდა კიდევ უფრო მეტი ტერიტორიის დაპყრობა და იქ კომუნისტური მმართველობის დამყარება, მაგრამ საბჭოეთის ექსპანსიონიზმს წინ აღუდგა ამერიკის შეერთებული შტატები.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, 1949 წელს, საბჭოთა კავშირმა შექმნა ბირთვული იარაღი, რომელიც იქამდე, 1945 წლიდან, მხოლოდ აშშ-ს ჰქონდა. ბირთვული იარაღი „ურთიერთშეკავების ფაქტორად“ იქცა, რადგან ორივე მხარემ შეიგნო, რომ ახალი მსოფლიო ომის დაწყება თავად მისთვისაც მომაკვდინებელი იქნებოდა. გამალებული შეიარაღება, სულ უფრო მაღალი დონის შეტევითი და თავდაცვითი სამხედრო სისტემების შექმნა XX საუკუნის მეორე ნახევრის მსოფლიოს ყველაზე დამახასიათებელ მოვლენად იქცა. „შეიარაღებათა შეჯიბრი“, რომლის შემადგენელი ნაწილი იყო კოსმოსში გასვლა, საბჭოთა კავშირის ბიუჯეტის ლამის ნახევარს ნთქავდა. 1980-იანი წლების მეორე ნახევარში ასეთი ხარჯების განევა კრემლისათვის გაუსაძლის ტვირთად იქცა.

1930-იანი წლების დასაწყისში ჩატარდა **კოლექტივიზაცია** – გლეხობის იძულებით გაერთიანება კოლექტიურ მეურნეობებში (კოლმეურნეობებში), რასაც თან მოჰყვა სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მკვეთრი ვარდნა, შიმშილი და რამდენიმე მილიონი ადამიანის დაღუპვა, ძირითადად უკრაინაში, სამხრეთ რუსეთში, ყაზახეთში. კოლმეურნეობა (ანუ კოლექტიური მეურნეობა) ფორმალურად „კოლმეურნე გლეხების“ საერთო საკუთრება იყო, რომლისგანაც პროდუქციას მტკიცე ფასად ყიდულობდა სახელმწიფო, ხოლო „საბჭოთა მეურნეობა“ სახელმწიფო სანარმო იყო. თითქმის ყველა საბჭოთა მეურნეობას ბიუჯეტიდან მიღებული დოტაციით უხდებოდა არსებობა: მათი წარმოებული პროდუქცია თვითღირებულებაზე იაფად იყიდებოდა. ეს სახელმწიფოს სოციალური პოლიტიკის ფორმა იყო – მაღაზიაში ფასი არ უნდა გაზრდილიყო.

სამომხმარებლო საქონელი, როგორც სასოფლო-სამეურნეო, ისე სამრეწველო, საბჭოთა კავშირში ყოველთვის დეფიციტს წარმოადგენდა. მაღაზიის დახლები, იშვიათი გამონაკლისით, ცარიელი იყო, ხოლო თუ რამე გამოჩნდებოდა, ყველგან უზარმაზარი რიგი ჩნდებოდა. 1963 წელს ქვეყანას პურიც კი შემოაკლდა და იქიდან მოყოლებული საბჭოთა კავშირს მარცვლეულის იმპორტი უხდებოდა. სხვათა შორის, რუსეთის იმპერია ხორბლის მსოფლიოში უდიდესი ექსპორტიორი იყო!

„ვინ-ვის? დავენიოთ და გავასწროთ“

ექსპანსიონიზმი – გაფართოება. ერთი ქვეყნის მიერ სხვა ქვეყნისა თუ ქვეყნების ხარჯზე ტერიტორიის გაზრდა, ახალი ტერიტორიების მიერთება. ექსპანსიონიზმი დამახასიათებელია იმპერიული ქვეყნებისათვის. დემოკრატია, წესით, არ უნდა მიმართავდეს ექსპანსიონიზმს.

მარაგდებოდა მხოლოდ დედაქალაქი მოსკოვი და ლამის მთელი საბჭოთა კავშირი იქ ჩადიოდა ტანსაცმლისა თუ ზოგი სახეობის სურსათის (მაგალითად, შებოლილი ძეხვის, იმპორტული ბანანის) საყიდლად. ასეთ პირობებში აყვავდა სპეკულაცია. 1950-იანი წლებიდან ჩნდება „ჩრდილოვანი ეკონომიკაც“.

სოციალური პოლიტიკის განხილვისას არ შეიძლება პოზიტიურ შედეგად არ ვახსენოთ, რომ საბჭოეთმა აღმოფხვრა რუსეთის იმპერიაში არსებული უნიგნურობა: ეს, ერთი მხრივ, სოციალიზმის კარგი პროპაგანდა იყო, მეორე მხრივ, წითელ არმიას ნერა-კითხვის მცოდნე ჯარისკაცები სჭირდებოდა. რადგან დანარჩენ მსოფლიოსთან სამკვდრო-სასიცოცხლო შეჯიბრებაში მყოფ სოციალისტურ სახელმწიფოს დასჭირდა ბევრი ინჟინერი, ტექნიკოსი, გამომგონებელი (უპირველესად – სამხედრო სფეროში), ფიზიკოსი, მათემატიკოსი, გეოლოგი, მშენებელი და ა.შ. ყურადღება მიექცა უმაღლესი განათლებისა და მეცნიერების განვითარებას.

ლიტერატურა და ხელოვნება მკაცრ იდეოლოგიურ ჩარჩოებში მოექცა. „საბჭოთა შემოქმედებითი ინტელიგენცია“ უნდა გაერთიანებულიყო ქვეყანაში ერთადერთ შესაბამის შემოქმედებით – მწერალთა, კომპოზიტორთა, მხატვართა, თეატრალურ მოღვაწეთა, არქიტექტორთა, ჟურნალისტთა და ა.შ. – კავშირში, რომელსაც სახელმწიფო აკონტროლებდა. სტალინი, რომელიც ბევრს კითხულობდა მხატვრულ და ისტორიულ ლიტერატურას, მწერლებს „ადამიანის სულის ინჟინერებს“ უწოდებდა. რასაკვირველია, მას „კომუნისტური სულის ინჟინერია“ ესაჭიროებოდა. მან დაამკვიდრა ტერმინი „სოციალისტური რეალიზმი“, როგორც სტილი და მეთოდი ხელოვნებასა და ლიტერატურაში, რომელსაც უნდა აესახა პარტიისათვის სასურველი, თუნდაც არარსებული, „სინამდვილე“.

„ნიჭის გზა კაპიტალიზმის ქვეყნებში“

„გზა ნიჭსა სოციალიზმის ქვეყანაში“

სკოლა სსრკ-ში და სკოლა აშშ-ში

„ყველანი ბიბლიოთეკაში – ყოველი მშრომელი, ლატაკი თუ კოლმეურნი უნდა გახდეს ბიბლიოთეკის მკითხველი“

მიუხედავად ყველაფრისა, სტალინის დიქტატურის პირობებშიც კი იქმნებოდა საბჭოთა რესპუბლიკებში კარგი პოეზიაც და კარგი მუსიკაც. 1950-იანი წლების მეორე ნახევრიდან კი საბჭოეთში ერთგვარი კულტურული ლიბერალიზაცია დაიწყო. ბევრ რესპუბლიკაში, მათ შორის საქართველოში, იმ პერიოდში კულტურის აყვავების ხანა დადგა.

საბჭოეთის დაკნინების მიზეზები და მისი დაშლა

ისტორიამ დაამტკიცა, რომ სოციალიზმის რუსული (საბჭოთა) მოდელი ეკონომიკურად რაღაც დონით ეფექტიანია (მაგალითად, ხელს უწყობს მძიმე მრეწველობის პროდუქციის სწრაფ ზრდას) მხოლოდ ტოტალიტარიზმის პირობებში — დემოკრატიაზე, ადამიანის უფლებებზე აბსოლუტური უარის თქმის შემთხვევაში, როცა რეჟიმი ერთპარტიულია და ყველას და ყველაფერს აკონტროლებს ერთადერთ პოლიტიკურ პარტიას დაქვემდებარებული უშიშროების ორგანოები. მაგრამ 1980-იანი წლები-სათვის კრემლს იმდენი პრობლემა შეექმნა, რომ მათი გადაწყვეტა ძველი მეთოდებით შეუძლებელი გახდა.

როგორც ზემოთ ითქვა, საბჭოთა გეგმური ეკონომიკა უშედეგო იყო, დასავლეთ ევროპის, ჩრდილოეთ ამერიკის, იაპონიის ეკონომიკური და ტექნოლოგიური უპირატესობა კი ძალიან თვალსაჩინო გახდა. საბჭოთა კავშირი უსაშველოდ ბევრს ხარჯავდა სამხედრო შეიარაღებაზე. ფორმალურად – იდეოლოგიური, რეალურად კი – გეოპოლიტიკური თვალსაზრისიდან გამომდინარე, კრემლმა თავის თავზე აიღო აფრიკაში, აზიასა და ლათინურ ამერიკაში ახალგამოჩენილი „სოციალისტური ორიენტაციის“ დიქტატორების რჩენა, რაც ქვეყანას ძვირი უჯდებოდა. 1979 წელს ავღანეთში „დროებით“ შეყვანილი საბჭოთა სამხედრო კონტიგენტი იქ 10

სიტყვა **საკუპლაცია** სხვადასხვა კონტექსტით იხმარება: 1) მოგების მიზნით საქონლის უკანონო შესყიდვა და უფრო ძვირად გაყიდვა. 2) კაპიტალისტურ ქვეყნებში: საფინანსო ოპერაცია – ფასეულობათა ყიდვა-გაყიდვის მოგების მისაღებად; ბირჟაზე თამაში ფასიანი ქაღალდების კურსის აწევა-დაწევაზე. 3) გადატანითი მნიშვნელობით რაიმე გარემოების გამოყენებაზე აგებული ანგარიშიანობა, განზრახვა.

ჩრდილოვანი ეკონომიკა (არაფორმალური ეკონომიკა) ეროვნული მეურნეობის ის ნაწილია, რომელიც მოქმედებს კანონის დარღვევით, ვერ აღირიცხება სახელმწიფო მართვის ორგანოების მიერ და არ იხდის სახელმწიფო გადასახადებს.

სსრკ-ის ავღანეთში

შესვლა – 1979 წლის დეკემბერში საბჭოთა კავშირის ჯარები ავღანეთში შეიჭრნენ, მოკლეს ქვეყნის პრეზიდენტი ჰაფიზულა ამინი და მის მაგივრად დააყენეს თავიანთი მომხრე ბაბრაქ კარმალი. საბჭოთა ოკუპაციამ და ომმა 1989 წლის თებერვლამდე გასტანა. დაიღუპა მილიონობით ავღანელი, ქვეყანა გავერანდა. საბჭოთა ჯარებმა ვერ მოახერხეს ავღანელების დამორჩილება და საბოლოოდ იძულებული გახდნენ დაეტოვებინათ ქვეყანა. მათმა დატოვებულმა რეჟიმმა მხოლოდ ორი წელი გაძლო. ავღანეთში მარცხმა დიდი ზიანი მიაყენა საბჭოთა კავშირს და ხელიშეუწყო მის საბოლოო დაცემას.

წლით ჩარჩა და ამან საბჭოთა კავშირის საერთაშორისო იმიჯზე უარყოფითად იმოქმედა, რომ არაფერი ვთქვათ დიდ ადამიანურ და ფინანსურ დანაკარგზე.

დასავლეთის ქვეყნების ბაზრებზე საბჭოეთს მხოლოდ ნედლეულის, უპირველესად ნავთობისა და ხე-ტყის, ექსპორტი შეეძლო. 1973 წლიდან ნავთობზე მსოფლიო ფასების მკვეთრმა ზრდამ მას დიდი შემოსავალი მოუტანა. ერთდროულად სანავთობო შემოსავალმა სტიმული დაუკარგა ეკონომიკის გაჯანსაღებას, რასაც იდეოლოგიური ჩარჩოც ზღუდავდა: კერძო ინიციატივის წახალისება, ანუ ერთადერთი მეთოდი, რაც აამაღლებდა პროდუქციის ხარისხს, საფრთხეს შეუქმნიდა პარტიის ერთპიროვნულ მმართველობას.

1985 წელს ახალმა გენერალურმა მდივანმა მიხაილ გორბაჩოვმა განიზრახა ქვეყანაში რეფორმების ჩატარება (რასაც „პერესტროიკა“ ეწოდა), ეკონომიკის განვითარების დაჩქარება და დემოკრატიზაცია. მაგრამ, მისთვის სამწუხაროდ, გამართლდა XIX საუკუნის ფრანგი პოლიტოლოგის ალექსის დე ტოკვილის შეგონება – „**ცუდი მთავრობისათვის ყველაზე სახიფათო დრო დგება, როდესაც ის საკუთარი თავის რეფორმირებას იწყებს**“.

1985 წლიდან ნავთობის მსოფლიო ფასის მკვეთრმა დაცემამ საბჭოეთის ხაზინა დააცარიელა. ამას დაემთხვა ამერიკასთან შეირადებათა შეჯიბრის გაძლიერება, რასაც საბჭოთა ეკონომიკა ვეღარ უძლებდა. კერძო მენარმეობის, ე.წ. კოოპერატივების დაშვებამ ეკონომიკაზე პარტიული კონტროლი შეასუსტა. დემოკრატიზაციის მცდელობამ, რაც საჯაროობის გაფართოებასა და მასმედიის მეტ თავისუფლებაში გამოიხატა, ზედაპირზე გამოიტანა იქამდე მიჩქმალული წინააღმდეგობანი, მათ შორის ერთაშორისი დაპირისპირებები. კომპარტიის ავტორიტეტი მკვეთრად

დაეცა. ამას დაერთო ბრძოლა ძალაუფლებისათვის თვით მოსკოვში მიხაილ გორბაჩოვსა და რსფსრ-ის პირველ პრეზიდენტ ბორის ელცინს შორის.

ბალტიის რესპუბლიკებში, საქართველოში, მოლდოვაში, უკრაინაში ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობა დაიწყო. 1988 წლიდან საბჭოთა სომხეთმა და საბჭოთა აზერბაიჯანმა მთიანი ყარაბაღის გამო დაიწყეს ომი, რაც კრემლმა ვერ აღკვეთა. 1989 წლიდან საბჭოთა კავშირის გავლენის სფეროში – ცენტრალური ევროპის ქვეყნებში – იქ ზედიზედ ემხოზოდა საბჭოთა კავშირის მიერ თავსმობვეული კომუნისტური ხელისუფლება.

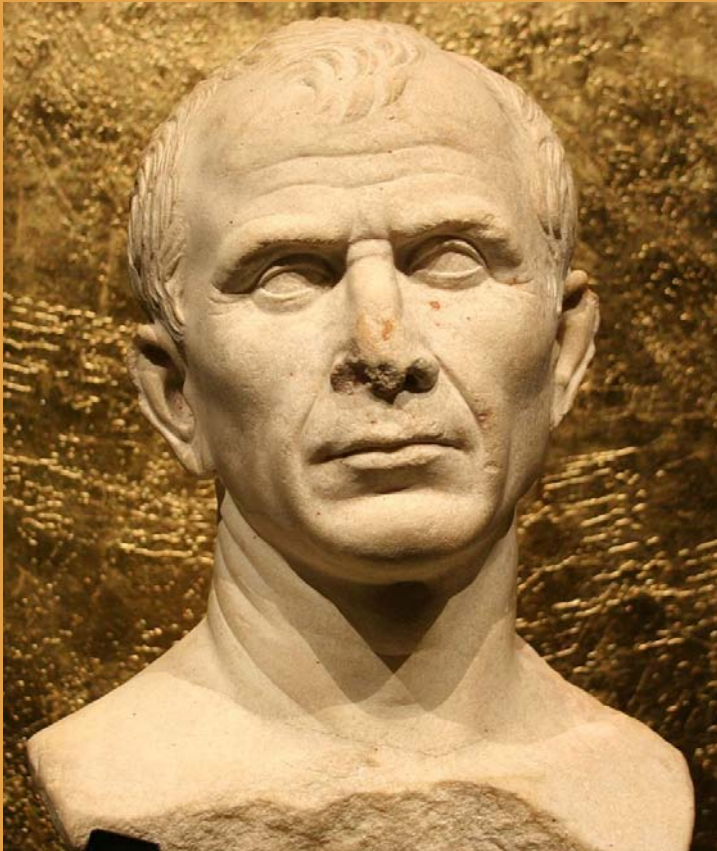
1991 წლის ბოლოს მოკავშირე რესპუბლიკების საბჭოთა კავშირიდან „თავისუფალი გასვლის უფლება“ პრაქტიკულად განხორციელდა, ოღონდ არ გამოუყენებიათ ზემოხსენებული გორბაჩოვისეული მექანიზმი.

პარადოქსია, რომ საბჭოთა კავშირიდან გასვლის უფლებით პირველად ისარგებლეს რუსეთის ფედერაციამ, უკრაინამ და ბელორუსიამ, რომელთაც 1991 წლის დეკემბერში უსისხლოდ დაშალეს კიდევ საბჭოეთის იმპერია.

საბჭოთა კავშირის ადგილზე გაჩნდა 15 დამოუკიდებელი რესპუბლიკა, რომლებიც საერთაშორისო საზოგადოებამ აღიარა. ამ ახალ სახელმწიფოებს კი უმძიმესი საბჭოთა მემკვიდრეობა დარჩათ როგორც ეკონომიკაში, ისე სოციალურ ფსიქოლოგიაში.

სსრკ-ის პირველი და უკანასკნელი პრეზიდენტი მიხაილ გორბაჩოვი და რუსეთის პირველი პრეზიდენტი ბორის ელცინი

იულიუს კეისარი

ლევან ბერკეანიშვილი

ჩემო მეგობარო, შეიძლება მითხრა, რომ არაფერი იცი დიდ რომაელ მხედართმთავარზე, გამოჩენილ სახელმწიფო მოღვაწეზე, ხუთგზის კონსულსა და ლათინური პროზის ერთ-ერთ უდიდეს წარმომადგენელზე, გაიუს იულიუს კეისარზე, მაგრამ ეს უნებლიე ტყუილი იქნება. სიმართლე ისაა, რომ შენ ბევრჯერ შეგხვედრია მისი სახელიც და გსმენია მის საქმეთა შესახებ. არ გჯერა? მაშინ მომისმინე. იენისის შემდეგ რომ თვე მოდის, მისი სახელი ხომ იცი? რა თქმა უნდა, იცი — ეს ივლისია. მე მგონი, უკვე ხვდები, რისი თქმაც მინდა. დიახ, გამოიცანი: ამ თვეს სახელი იულიუს კეისრის მიხედვით დაერქვა: ჯერ ერთი, იმიტომ, რომ ის კალენდარი, რომლითაც ჩვენ ვსარგებლობთ, ამ კაცის სახელს უკავშირდება (ალექსანდრიელი ასტრონომის, სოსიგენეს, დახმარებით სწორედ კეისარმა შექმნა თანამედროვე კალენდარი და მას დღესაც „იულიუსის კალენდარი“ ეწოდება); მეორეც, იმიტომ, რომ იგი სწორედ ამ თვეში – ძველი წელთაღრიცხვის 100 წლის ივლისში დაიბადა და მის საპატივცემულოდ იმ თვეს, რომელსაც მანამდე *mensis Quinctilis* – კვინტილისის თვე, ანუ „მეხუთე თვე“ ეწოდებოდა, ახ.წ. 8 წელს რომის იმპერატორმა ოქტავიანუს ავგუსტუსმა იულიუსი (ჩვენებურად „ივლისი“) დაარქვა; ხოლო ივლისი, რომელიც ახლა მეშვიდე თვეა, მეხუთე იმიტომ იყო, რომ იმ ეპოქაში წელიწადი არა იანვარში, არამედ მარტში იწყებოდა.

ეს ყველაფერი იმას ნიშნავს, რომ რაღაც გცოდნია იულიუს კეისარზე, თუმცა ივლისის ამბავი ყველაფერი არ არის. არ მითხრა ახლა, რომ არ გაგიგონია სიტყვა „რუბიკონი“! რა თქმა უნდა, გაგიგონია და იცი, რომ რუბიკონი (ლათინურად *Rubicō*, იტალიურად *Rubicone*) დაახ-

როგორც ვიცით, **კალენდარი** (ლათ. *Calendarium*) არის დღეების ორგანიზების სისტემა სოციალური, რელიგიური, კომერციული, ადმინისტრაციული და სხვა მიზნებისათვის. ამისათვის დროის შუალედებს ენიჭება სახელები. გავრცელებული კალენდრებისათვის ეს პერიოდებია დღე-ღამე, კვირა, თვე, წელიწადი, საუკუნე და ისინი განისაზღვრება ცის სხეულთა მოძრაობებით (მზის ამოსვლა-ჩასვლა, წელიწადის დროთა ცვლა, მთვარის ფაზების მონაცვლეობა), რაც ადვილად და საყოველთაოდ შეიმჩნევა და უშუალოდ მოქმედებს ადამიანის ცხოვრებაზე და საქმიანობაზე. მსოფლიოში სადღესოდ ყველაზე გავრცელებულია ე.წ. გრიგორიანული (ან გრიგორიული) კალენდარი, რომელიც წარმოადგენს მისი წინამორბედის, იულიუსის კალენდარის რეფორმირების შედეგს.

რომაული კალენდარი – თავდაპირველად რომაელებს ჰქონდათ მთვარის წელიწადი, რომელიც 10 თვისაგან შედგებოდა და იწყებოდა მარტით. ძვ.წ. VII-VI სს. ეტრუსკებისაგან გადმოიღეს 12-თვიანი წელიწადი, რომელშიც იანვარი და თებერვალი დეკემბრის შემდეგ მოდიოდა. დღევანდელი თვეების სახელწოდებები მომდინარეობს რომაული სახელებიდან: *Martius* – მარტი (ღმერთ მარსის საპატივცემულოდ), *Aprilis* – აპრილი, *Maius* – მაისი (ღვთაება მაიუსის სახელისაგან), *Iunius* – ივნისი (ქალღმერთ იუნოს პატივსაცემად), *Quintilis* – მეხუთე, შემდგომში – *Iulius* (იულიუს კეისრის პატივსაცემად), *Sextilius* – მეექვსე, შემდგომში *Augustus* (იმპერატორ ავგუსტუსის პატივსაცემად), *September* – სექტემბერი (ე.ი. მეშვიდე), *October* – ოქტომბერი (ე.ი. მერვე), *November* – ნოემბერი (ე.ი. მეცხრე), *December* – დეკემბერი (ე.ი. მათე). შემდგომში ამას დაემატა *mensis Ianuarius* – იანვარი (ღმერთ იანუსის პატივსაცემად, რომელიც ორსახოვნად ჰყავდათ წარმოდგენილი და ითვლებოდა ყოველგვარი დასაწყისის ღმერთად) და *mensis Februarius* – თებერვალი (განწმენდის თვე, *februare* – განწმენდა).

მთვარის წელიწადი 355 დღისაგან შედგებოდა, რასაც უმატებდნენ კიდევ ერთ თვეს *mensis intercalariis*. ძვ. წ. 46 წ. იულიუს კეისარმა შემოიღო მზის წელიწადი ეგვიპტელი ასტრონომის სოსიგენეს რჩევით. დაწესდა ოთხწლიანი ციკლი ($365+365+365+366=1461$ დღე).

აპრილი, ივნისი, სექტემბერი და ნოემბერი იყო 30-დღიანი; იანვარი, მარტი, მაისი, ივლისი, აგვისტო, ოქტომბერი და დეკემბერი – 31-დღიანი. თებერვალი 3 წლის მანძილზე 28-დღიანი იყო, ხოლო მეოთხე წელს კი – 29-დღიანი. წლის დასაწყისი კეისარმა 1 იანვარს გადმოიტანა. ეს კალენდარი ე.წ. „იულიუსის კალენდარი“ (ან იულიური), ანუ „ძველი სტილი“ ძალაში იყო ჩვენთან 1918 წლამდე, შეიცვალა ლენინის დეკრეტით, როცა დაწესდა „ახალი სტილი“ – „გრიგორიული“ კალენდარი (რომელიც პაპმა გრიგოლ XIII შემოიღო 1582 წ. და რომელიც გავრცელებული იყო ევროპის მთელ რიგ ქვეყნებში).

ლოებით 80 კმ სიგრძის მდინარეა ჩრდილო-აღმოსავლეთ იტალიაში. ეს მდინარე სათავეს იღებს აპენინებიდან და ადრიატიკის ზღვაში ჩაედინება სამხრეთ ემილია-რომანიას რეგიონის გავლით ქალაქებს – რიმინისა და ჩეზენას შორის. ეჭვი არ მეპარება, გაგონილი გექნება ეს გამოთქმაც – „რუბიკონის გადაკვეთა“ ან „რუბიკონის გადალახვა“. პოპულარული იდიომაა, რომელსაც იყენებენ, როდესაც რაღაცას ისეთს გააკეთებ, რომ უკან მობრუნება აღარ შეიძლება. კეისრის დროს ამ მდინარეზე გადიოდა საზღვარი იტალიასა და რომის პროვინცია ციზალპიურ გალიას შორის. იულიუს კეისარი მაშინ ერთ-ერთი რომაელი მხედართმთავარი (პროკონსული) იყო. კანონის მიხედვით, პროკონსული ჯარს ხელმძღვანელობდა მხოლოდ იტალიის საზღვრებს გარეთ. მიუხედავად ამისა, ძვ.წ. 49 წ. 10 იანვარს

იულის კეისარი და რუბიკონის გადალახვა, ავტორი ფრანჩესკო გრანაჩი, 1494

კეისარმა გარკვეული ყოყმანის შემდეგ გადალახა რუბიკონი და სამოქალაქო ომის შემდეგ სენატმა იგი უმაღლეს მხედართმთავრად, დიქტატორად გამოაცხადა და განსაკუთრებული უფლებამოსილებით აღჭურვა. ამის შემდეგ „რუბიკონის გადალახვა“ აღნიშნავს დიდი მიზნის სახელით ყველაფრის სასწორზე დადებას. ისტორიკოსი სვეტონიუსის მტკიცებით, კეისარს სწორედ მაშინ უთქვამს თავისი განთქმული *alea iacta est* – „წილი ნაყარია“.

სულ ცოტა, ორი რამ გცოდნია იულიუს კეისარზე: *ივლისიც* გაგიგია და *რუბიკონიც*. თუ გერმანელი კაიზერებისა (*Kaiser*) და რუსი ცარების (*Царь*) შესახებაც გსმენია რამე, ისიც უნდა იცოდე, რომ ორივე ეს სიტყვა, „კაიზერიცა“ და „ცარიც“, გაიუს იულიუსის კოგნომენიდან – „კეისრიდან“ მომდინარეობს. ბარემ იმასაც გეტყვი, ეს „კოგნომენი“ რა არის. კოგნომენი (*cognomen*) თავდაპირველად იყო მეტსახელი, რომელიც ცალკეული ადამიანის ან თუ იმ დამახასიათებელ თავისებურებას მიანიშნებდა: *Scaevola* – ცაცია, *Balbus* – ბლუ, *Bibulus* – მსმელი (*ლოთი*), *Dentatus* – კიჭა, *Naso* – ცხვირა და ა.შ. შემდგომში კოგნომენმა დაკარგა პირადი მეტსახელის მნიშვნელობა; მაგალითად, *Publius Ovidius Naso* – პუბლიუს ოვიდიუს ნასო (ნაზონი), ერთ-ერთი უდიდესი რომაელი პოეტი „ცხვირად“ არავის მიაჩნდა, თუმცა თავისი წინაპრისაგან ძალიან გრძელი თუ არა, ყურადღების მიმპყრობი ფორმის ცხვირი მაინც გამოჰყოლია. იულიუსების ერთი შტოს კოგნომენი „კეისარი“ შესაძლოა „ხუჭუჭას“ ან „კულულებიანს“ ნიშნავდეს – აქ ლათინურმა ენამ აშკარად დასცინა იულიუს კეისარს, რომელსაც თმა ადრე გასცვივდა და სანახევროდ მელოტი იყო.

ბევრმა თქვენგანმა კიდევ ერთი რამ იცის იულიუს კეისრის შესახებ. ბევრს გსმენიათ გამოთქმა *veni, vidi, vici* – „მივედი, ვნახე, გავიმარჯვე“. ეს სიტყვებიც კეისარმა თქვა. ქვემოთ ვიტყვით, რა ვითარებაში მოხდა ეს.

იულიუს კეისარი დაიბადა პატრიციების ოჯახში, რომელიც არც დიდი სიმდიდრით და არც განსაკუთრებული ძალაუფლებით არ გამოირჩეოდა. მამამისი, ასევე გაიუს იულიუს კეისარი, იყო პრეტორი (მნიშვნელოვანი სამთავრობო მოხელე). კეისრის დედა, ავრელია კოტა, დიდგვაროვანი ოჯახიდან იყო, ხოლო მამა იმითაც იყო ცნობილი, რომ მისი და, იულია, გაიუს მარიუსის მეუღლე იყო; ხოლო გაიუს მარიუსი იმ დროს იყო რომაელთა იმ ჯგუფის ლიდერი, რომელიც პოპულარების სახელით იყო ცნობილი. იულიუსი (პირველ სახელს, ანუ პრენომენს – გაიუსს, რომელიც მამამისისას ემთხვეოდა, გამოტოვებდა ხოლმე) 15 წლის ყმანვილი იყო, როდესაც მამა

რომაული გვარები და სახელები

რომაელ მოქალაქეთა გვარი და სახელი სამი ნაწილისაგან შედგებოდა:

1. *praenomen* – საკუთარი სახლი (სულ იყო 18 პრენომენი და ხშირად ინერებოდა შემოკლებით. მაგ. *Tiberius* – *Tib.* ან *Marcus* – *M.*);
2. *nomen* – გვარი, რომელიც *-ius*-ზე ბოლოვდებოდა;
3. *cognomen* – მეტსახელი. მაგალითად, *Marcus Tullius Cicero* – მარკუს ტულიუს ციცერონი ან *Publius Obidius Naso* – პუბლიუს ოვიდიუს ნაზონი.

ქალების სახელებად გამოიყენებოდა გვარები მდებრობით სქესში. მაგ. *Tullia* – ტულია, ციცერონის ქალიშვილი, *Iulia* – იულია, კეისრის ქალიშვილი. თუ ოჯახში ორი ან მეტი ქალიშვილი იყო, უფროსს ეძახდნენ *maior*-ს, უმცროსს – *minor*-ს, მესამეს – *tertia*-ს და ა.შ.

პატრიციები (ლათ. *patricii*, შდრ. ლათ. *pater* „მამა“) ძველ რომში – პირი, რომელიც ეკუთვნოდა რომის მკვიდრ საგვარეულოს, ადგენდა მმართველთა კლასს და ფლობდა საზოგადოებრივ მიწებს.

პოპულარები (ლათ. *Populares* „ხალხის მომხრეები“, შდრ. *populus* „ხალხი“) ძველი რომის რესპუბლიკაში – არისტოკრატი ლიდერები, რომლებიც სახალხო კრებებსა და ტრიბუნატს ეყრდნობოდნენ პოლიტიკური ძალის მოსაპოვებლად.

კონსული (*Consul*, შემოკლებით – *cos.*) რომის რესპუბლიკაში უმაღლესი არჩევითი თანამდებობა, შემდგომში, იმპერიის ხანაში, გახდა დანიშნვითი.

კვსტორი – თანამდებობის პირი ძვ. რომში. თვდაპირველად კვსტორები კონსულების თანაშემწეები იყვნენ, დროთა განმავლობაში მათ დაევალათ სისხლის სამართლის საქმეების გარჩევა, სახელმწიფო ხაზინის მეთვალყურეობა და სხელმწიფო არქივის მართვა.

გაიუს მარიუსი
(ლათ. *Gaius Marius* ძვ.წ. 157-86) – რომაელი მხედართმთავარი და პოლიტიკური მოღვაწე, რომაული არმიის რეფორმატორი. შვიდჯერ იყო არჩეული კონსულად.

სულა – ლუციუს კორნელიუს სულა ფელიქსი (Lucius Cornelius Sulla Felix), რომაელი მხედართმთავარი და სახელმწიფო მოღვაწე. მისი დიქტატორობის ხანა დაემთხვა ოპტიმატებისა და პოპულარების ბრძოლის ყველაზე დაძაბულ ხანას.

კრასუსი – მარკუს ლიკინიუს კრასუსი (Marcus Licinius Crassus, ძვ.წ. 115-53), რომაელი მხედართმთავარი და პოლიტიკოსი, რომელმაც თავისი როლი შეასრულა რომის რესპუბლიკის იმპერიად ტრანსფორმაციაში. ითვლებოდა ერთ-ერთ უმდიდრეს კაცად.

პომპეუსი – გნეუს პომპეუს დიდი (ლათ. Gnaeus Pompeius Magnus; ძვ.წ. 106 წ. 29 სექტემბერი–ძვ.წ. 48 წ. 28 სექტემბერი) – დიდი რომაელი მხედართმთავარი და პოლიტიკური მოღვაწე, მდიდარი და გავლენიანი პატრიციუსი. პირველი ტრიუმვირატის წევრი.

კორნელია (Cornelia Cinnilla ძვ.წ. 97-69) – ლუციუს კორნელიუს ცინას ასული, იულიუს კეისრის პირველი მეუღლე (დაქორწინდნენ ძვ.წ. 84 წ.). კეისარი კვესტორი იყო, როდესაც კორნელია გარდაიცვალა და კეისარმა სახალხო კრებაზე მის სულს ქება-დიდებათ მიმართა.

პომპეია (Pompeia, ძვ.წ. 1 ს.) – იულიუს კეისრის მეორე მეუღლე. მისი მშობლები იყვნენ კვინტუს პომპეუს რუფუსი, ყოფილი კონსულის ძე, და კორნელია, რომაელი დიქტატორის, სულას ქალიშვილი.

კალპურნია – იულიუს კეისრის მესამე ცოლი.

მოუკვდა. რამდენიმე წელი სამხედრო კარიერას მიუძღვნა და შემდეგ დაქორწინდა პოპულარების ჯგუფის მნიშვნელოვანი წევრის ქალიშვილზე – კორნელიაზე. მათ შეეძინათ ქალიშვილი იულია, თუმცა ქორწინება დიდხანს არ გაგრძელებულა.

ყველაფერი შეიცვალა, როდესაც რომს სათავეში დიქტატორი სულა ჩაუდგა. უპირველეს ყოვლისა, სულამ უბრძანა იულიუსს, კორნელიას გაჰყროდა, რადგან იგი სულას მტრების ოჯახიდან იყო. კეისარმა უარი განაცხადა და გადაიმალა, რათა დიქტატორის ნებისადმი დაუმორჩილებლობისთვის სიკვდილით არ დაესაჯათ. საბოლოოდ მას ეს ურჩობა ეპატია და ის რომში დაბრუნდა ძვ.წ. 78 წელს, როდესაც სულა გარდაიცვალა.

იულიუსი იზრდებოდა როგორც სამხედრო, მან თავი გამოიჩინა რომის მტრების წინააღმდეგ ბრძოლებში, მათ შორის იმითაც, რომ ბევრი ჯარისკაცი გადაარჩინა სიკვდილს. ძვ.წ. 75 წელს მოიტაცეს და სიცილიელი მეკობრეების ხელში აღმოჩნდა. მის გამოსახსნელად მეკობრეებმა 20 ტალანტი მოითხოვეს, მაგრამ თავად დაიჟინა, სულ ცოტა, 50 ტალანტი მაინც არის ჩემი ფასიო. სამხედრო ტრიბუნად აირჩიეს ძვ.წ. 72 წელს. სახელი გაითქვა ასევე როგორც ადვოკატმა და საჯარო გამომსვლელმა. ძვ.წ. 69 წელს კვესტორად აირჩიეს და შემდგომ სენატშიც მოიპოვა ადგილი. ცოლად მოიყვანა პომპეია, სულას შვილიშვილი. მისი პოლიტიკური აღმასვლა გრძელდებოდა, აირჩიეს pontifex maximus-ად (უზენაეს ქურუმად) და შემდეგ პრეტორად. ასევე გრძელდებოდა მისი სამხედრო წარმატებები და ძვ.წ. 60 წელს კონსულად აირჩიეს. კონსული იმდროინდელი მთავრობის მთავარი თანამდებობა იყო, თუმცა კეისარი ერთადერთი კონსული არ ყოფილა, რომს უკვე ჰყავდა ორი კონსული კრასუსისა და პომპეუსის სახით.

პომპეუსი უდიდესი მხედართმთავარი იყო, რაც მან არაერთგზის დაამტკიცა ბრძოლის ველზე. მან დიდ გამარჯვებებს მიაღწია აზიაში და რომში დაბრუნდა ძვ.წ. 62 წელს, რათა სენატისთვის ეთხოვა, დაემტკიცებინა ის ტერიტორიული მონყობა, რომელსაც მან ბრძოლის ველზე გამარჯვებებით მიაღწია. კრასუსმა, რომელიც შურის თვალთ შეჰყურებდა პომპეუსის სამხედრო წარმატებებს, დაარწმუნა სენატი, არ დაემტკიცებინა გამარჯვებული მხედართმთავრის გეგმა. კეისარმა სწორად შეაფასა ვითარება და ორივე კონსული დაარწმუნა, ერთად ემუშავათ და ორივეს დაჰპირდა დახმარებას. სანაცვლოდ მან კონსულობა მოითხოვა. კრასუსი და პომპეუსი დაეთანხმნენ და ძვ.წ. 60 წელს ჩამოყალიბდა პირველი ტრიუმვირატი (სამი კაცის მმართველობა). პომპეუსის ეჭვების გასაფანტავად კეი-

სარმა მას თავისი ქალიშვილი, იულია მიათხოვა, ხოლო თავად ახალი ცოლი, კალპურნია, მოიყვანა.

წლების განმავლობაში კეისარი თავისი სიტყვის ერთგული იყო: პომპეუსის გეგმა სენატმა მოიწონა და დაამტკიცა, კრასუსიც კმაყოფილი იყო, ხოლო კეისარმა კონსულობის ამონურვის შემდეგ ხუთწლიანი პროკონსულობა მიიღო გალიაში. იგი გალიაში 58 წელს გაემგზავრა და იქ ცხრა წელი დაჰყო. ამ დროის განმავლობაში მან მრავალი დიდი სამხედრო გამარჯვება მოიპოვა და მრავალი პოლიტიკური მოწინააღმდეგეც ჩამოიშორა – კაცმა რომ თქვას, ყველა დახოცა, ვინც გზაზე გადაეღობა. გალია, რომელიც კეისარმა დაიპყრო, მოიცავდა დღევანდელ საფრანგეთს, ბელგიას, სამხრეთ პოლანდიას, გერმანიას რაინის დასავლეთით და შვეიცარიის დიდ ნაწილს.

კეისარი ორგზის შეიჭრა ბრიტანეთში, ძვ.წ. 55 და 54 წლებში, მაგრამ მუდმივ წარმატებას ვერ მიაღწია. ბრიტანეთის რომაულად მონყობა მაშინ გადაიდო.

კეისარმა დიდი სახელი მოიხვეჭა გალიის დამორჩილებითა და ბრიტანეთზე ლაშქრობით, რამაც კრასუსისა და პომპეუსის შური გამოიწვია. მათ მანამდე ჰქონდათ ძალაუფლება და მანამდე ჰქონდათ სამხედრო წარმატებები მოპოვებული, სანამ კეისარი გამოჩნდებოდა პოლიტიკურ სცენაზე და რომაელთა თვალში მათ ძველ დიდებას დაჩრდილავდა. ახალი გამარჯვებების მოსაპოვებლად კრასუსმა აღმოსავლეთის არმიის ხელმძღვანელობა მოითხოვა და მიიღო კიდევ, მაგრამ პართიელებთან ბრძოლაში დაიღუპა. რაც შეეხება პომპეუსს, მისი მტრობა კეისრისადმი კიდევ უფრო გაიზარდა, მით უმეტეს, რომ უკვე აღარაფერი აკავშირებდათ ერთმანეთთან – იულია, კეისრის ქალიშვილი და პომპეუსის

მეუღლე, მშობიარობას გადაჰყვა ძვ.წ. 54 წელს. კრასუსი აღარ იყო ცოცხალი და ორი დიდი მხედართმთავარი – იულიუს კეისარი და გნეუს პომპეუსი – ეჭვის თვალთ უყურებდნენ ერთმანეთს, ორივეს სურდა მარტო ყოფილიყო კონსული და ერთპიროვნულად ემართა რომის იმპერია.

ძვ.წ. 49 წელს კეისარი იმ მდინარეს მიადგა, რომელზეც უკვე ვილაპარაკეთ – რუბიკონს. რუბიკონის გადალახვა და რომისკენ არმიის დაძვრა კარგად გათვლილი პოლიტიკური ნაბიჯი იყო. ეს ნაბიჯი ეწინააღმდეგებოდა რომაულ კანონებს და, საბოლოო ჯამში, სამოქალაქო ომს ნიშნავდა. პომპეუსი თავისი ლეგიონებით ესპანეთში იდგა, ვერ დაუპირისპირდა კეისარს და აღმოსავლეთისკენ დაიძრა. ამასობაში კეისარი რომში შევიდა და ახალი სენატი ჩამოაყალიბა. ამ ჯგუფმა, რომელიც, ბუნებრივია, მას თანაუგრძნობდა, კეისარი დიქტატორად გამოაცხადა. პომპეუსმა მყარი პოზიციები დაიკავა საბერძნეთში. როგორც სახელმწიფოს მეთაურმა, კეისარმა ვერ დაარწმუნა პომპეუსი, რომ თავის პრეტენზიებზე უარი ეთქვა: სამოქალაქო ომი უკვე გარდაუვალი გახდა.

ძვ.წ. 48 წლის 6 ივნისის გრანდიოზული მასშტაბის შეტაკებაში, რომელიც ისტორიაში „ფარსალოსის ბრძოლის“ სახელით არის ცნობილი, პომპეუსმა 46 ათასი, ხოლო კეისარმა მხოლოდ 30 ათასი, მაგრამ უკეთ განრთვნილი მეომარი გამოიყვანა. კეისარიც და პომპეუსიც ბრწყინვალე მხედართმთავარი იყო და ერთსაც და მეორესაც იმ დროისთვის უამრავი გამარჯვება ჰქონდა მოპოვებული. და მაინც, საბერძნეთის ამ პატარა ქალაქის მახლობლად გამართულ ბრძოლაში იმ დღეს გამოჩნდა, რომ სამხედრო თვალსაზრისითაც კეისრის გენია მეტოქისას აღემატებოდა — მან ბრწყინვალე გამარჯვებას მიაღწია, თუმცა ორივე მხრიდან ძალიან დიდი დანაკარგი იყო. პომპეუსმა თავს გაქცევით უშველა და ეგვიპტეს მიაშურა, სადაც მოგვიანებით მას უღალატეს და მუხანათურად მოკლეს. ამ ისტორიული გამარჯვების შემდეგ კეისარმა თავისი ეპოქისთვის უჩვეულო ნაბიჯი გადადგა: ტყვედ ჩავარდნილი ყველა რომაელი მოქალაქე შეინყალა. შეწყალებულთაგან ერთ-ერთი მისი მომავალი მკვლელი – მარკუს ბრუტუსი იყო.

ფარსალოსთან მიღწეული წარმატების შემდეგ კეისარი შეუდგა თავისი პოზიციების განმტკიცებას, განსაკუთრებით – ეგვიპტეში. ალექსანდრიაში ჩასული კეისარი მოხიბლა და გაიტაცა კლეოპატრამ, რომელიც ეგვიპტის ტახტისთვის იბრძოდა. ცბიერმა დედოფალ-

მა თავი ხალიჩაში გაახვევინა და ეს ხალიჩა საჩუქრად მიართვეს დიქტატორს. კლეოპატრას მოხერხებულობამ დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა კეისარზე და დიდი რომაელი მას დახმარებას დაჰპირდა. კლეოპატრასთვის ეგვიპტის ტახტის მოსაპოვებელ ომში კეისარმა ეგვიპტის ფლოტის გადაწვის ბრძანება გასცა. ცეცხლმა გაანადგურა არა მხოლოდ ფლოტი, არამედ ძველი ისტორიაც – დაინვა ალექსანდრიის სახელგანთქმული დიდი ბიბლიოთეკა. ბოლოს და ბოლოს, ძვ.წ. 47 წელს კლეოპატრა ეგვიპტის დედოფლად გამოცხადდა და მან რომთან პოლიტიკური კავშირი შეკრა. ეგვიპტეში წარმატების შემდეგ კეისარი მცირე აზიაში შეიჭრა. ძვ.წ. 47 წლის 1 აგვისტოს, პონტოელი მეფე ფარნაკესის აჯანყება ჩაახშო. სწორედ ამ გამარჯვების აღწერისას უთქვამს კეისარს თავისი სახელგანთქმული *veni, vidi, vici* („მივედი, ვნახე, გავიმარჯვე“). ორი თვის შემდეგ იგი რომში დაბრუნდა, სადაც ახალ პრობლემებს წააწყდა.

კეისარს მრავალი წლის განმავლობაში დაუფარავად ემტერებოდა ბრწყინვალე ორატორი კატონი. იგი კეისარში ხედავდა კაცს, რომელიც საკუთარ თავს რომსა და მის ხალხზე მაღლა აყენებდა. კატონი უკვე ცნობილი პიროვნება იყო, როდესაც კეისარი გამოჩნდა პოლიტიკურ ასპარეზზე და საკუთარ თავს კეისარის პოლიტიკური ოპონენტების რიგებში მოიაზრებდა. მას შემდეგ, რაც კეისარმა აღმოსავლეთში უამრავი გამარჯვება მოიპოვა, კატონიც და კეისარის სხვა ოპონენტებიც აფრიკაში გაიქცნენ. რომში დაბრუნებულმა კეისარმა აფრიკას მიაშურა და ოპონენტები იქ დაამარცხა, თავსოსთან ბრძოლაში. კატონმა ვერ გადაიტანა დამარცხებისა თუ შეწყალების სირცხვილი. კეისარის ოპონენტების სხვა ჯგუფი ჯერ კიდევ ფლობდა რალაც ძალაუფლებას. მათ შორის იყო სენატორი გაიუს კასიუს ლონგინუსი, რომელიც მანამდე კეისარს კრასუსსა და პომპეუსთან ერთად უპირისპირდებოდა.

კასიუსს ეშინოდა, რომ კეისარი თავს მეფედ გამოაცხადებდა – სწორედ ამისთვის უნდოდათ თავის არიდება სენატორებს და რომაელ მოქალაქეებს. რომს მეფეებმა თავი ცუდად დაამახსოვრეს: რომის ისტორიაში შვიდი მეფე იყო და შვიდივე მეფე სასტიკად ეპყრობოდა არა მხოლოდ რომის მტრებს, არამედ თავად რომაელებსაც. რომაული რესპუბლიკა ძირითადად იმიტომ ჩამოყალიბდა, რომ არ დაეშვა რომელიმე მეფის ხელისუფლებაში მოსვლა და რომის სენატი თავის თავს სწორედ მეფობის მოწინააღმდეგედ და რესპუბლიკური წყობის დამცველად განიხილავდა. კასიუსი, კატონი და სხვები, მათ შორის ბრუტუსიც, კეისარში მეფობის ახალ საშიშ კანდიდატს ხედავდნენ, რომელიც წარსულის სისასტიკეს დააბრუნებდა. მეფე ან დიქტატორი არ არის ვალდებული, ვინმეს პასუხი გასცეს. რესპუბლიკა და სენა-

კლეოპატრა VII (ძვ.წ. 69-30) – ელინისტური ეგვიპტის უკანასკნელი დედოფალი

მარკუს ანტონიუსი (ლათ. Marcus Antonius), ძვ.წ.83-30, რომაელი პოლიტიკოსი და მხედართმთავარი, მეორე ტრიუმვირატის წევრი, სამგზის კონსული და კვესტორი.

კატონი — მარკუს პორციუს კატონ უტიკელი (Marcus Porcius Cato Uticensis, ძვ.წ. 95-46), ცნობილი, როგორც კატონ უმცროსი (Cato Minor), განსხვავებით მისი დიდი ბაბუისგან (კატონ უფროსი), რომაული რესპუბლიკის პოლიტიკოსი და სახელმწიფო მოღვაწე, სტოიციზმის ფილოსოფიის მიმდევარი.

ტი კი იმ იდეით ჩამოყალიბდა, რომ ხალხს შეძლებოდა თავისი მთავრობისთვის რაიმე ეთქვა. მათთვის მიუღებელი იყო, რომ ვინმეს თავი ხალხზე მაღლა დაეყენებინა და ღვთაებრივი ან სამხედრო აღმატებულებით ყველაზე გაბატონებულიყო. კეისარს უკვე მხოლოდ რამდენიმე მონინააღმდეგე დარჩა და იგი უკვე შეუდგა რომის მართვას. უპირველეს ყოვლისა, მან ბევრი რამ გააკეთა რიგითი ჯარისკაცებისა და უბრალო მოქალაქეებისთვის. მან რომი უზარმაზარი ფინანსური ვალიდან გაათავისუფლა (ეს ვალები სამოქალაქო ომის დროს დაგროვდა), გაზარდა სენატორთა რიცხვი (რა თქმა უნდა, თავისი მომხრეების ხარჯზე). მან დაადგინა, თუ მარცვლეულის რა რაოდენობა უნდა გამოყოფილიყო განსაკუთრებით გაჭირვებული მოქალაქეებისთვის; მან განახორციელა კალენდრის რეფორმა, გახადა იგი ისეთი, როგორც დღეს გვაქვს და ბოლო მოუღო მრავალწლიან არეულობას ამ სფეროში (მომავალმა თაობებმა ამ კალენდარში მხოლოდ ერთი ცვლილება შეიტანეს, რამაც განასხვავა ძველი და ახალი სტილები). ბევრი რამ გააკეთა მან უბრალო ხალხისთვის, რითიც კიდევ უფრო გადამიტერა ბევრი მდიდარი მოქალაქე, რომლებიც მხარს უჭერდნენ კრასუსს, პომპეუსს თუ სულას. პომპეუსის ვაჟები, გნეუსი და სექსტუსი, სათავეში ჩაუდგნენ აჯანყებას ესპანეთში. კეისარი პერსონალურად გაუძღ-

ვა არმიას და გაანადგურა ისინი. კეისარმა გამოუშვა მონეტები, რომლებზეც მისი პორტრეტი იყო გამოსახული; მისი ქანდაკებები ისევე იყო შემოსილი, როგორც ღმერთების ქანდაკებები. სენატმა მას უამრავი ახალი ტიტული და პრივილეგია მიანიჭა, მათ შორის „დაუმარცხებელი ღმერთის“ ტიტული და უფლება, ჩაეცვა მენამული ოქროთი განყოფილი ტოგა და დაბრძანებულიყო ოქროს ტახტზე. ორი ტრიბუნი, გაიუს მარულუსი და ლუციუს ფლავიუსი დაუპირისპირდა ამ ტიტულებსა და პრივილეგიებს და მათ სენატი დაატოვებინეს.

ძვ.წ. 44 წლის თებერვალში კეისარი სამუდამო დიქტატორად გამოცხადდა. იმავე წლის 15 თებერვალს ლუპერკალიის დღესასწაულზე კეისარის ერთგულმა თანამებრძოლმა, მარკუს ანტონიუსმა, დიქტატორს გვირგვინი გაუწოდა. კეისარმა იცოდა, რომ მიუხედავად მის მიმართ გამოხატული უზარმაზარი სიყვარულისა, ხალხს მეფე მაინც არ უნდოდა და ამიტომაც უარი თქვა გვირგვინზე, სამჯერ.

კეისარს 18 მარტს დაგეგმილი ჰქონდა სალაშქროდ წასვლა პართიელების წინააღმდეგ, რომლებმაც მანამდე კონსული კრასუსი მოკლეს. კეისარი სენატში გაემართა 15 მარტს, რათა ლაშქრობაში წასვლამდე უკანასკნელად შეხვედროდა სენატორებს. სენატი ამ დროს პომპეუსის მიერ აგებულ თეატრში იკრიბებოდა, რადგან სენატის ტრადიციულ სხდომათა დარბაზი დაინვა და იმ დროს ხელახლა შენდებოდა. სწორედ აქ დაესხა თავს კეისარს 60 შეთქმული და მოკლეს იგი ტოგებში დამალული ხანჯლებით. და ეს ამბავი კეისარის მთავარი მტრის, პომპეუსის ქანდაკების კვარცხლბეკთან მოხდა.

კეისრის სიკვდილი, ვინჩენცო კამუჩინის (1771-1844) ნახატი

ერთ-ერთი შეთქმული იყო მარკუს ბრუტუსი, რომელიც კეისარმა ფარსალოსთან ბრძოლის შემდეგ შეიწყალა და რომელსაც კეისარი განსაკუთრებით ენდობოდა. შეთქმულთა შორის იყვნენ სენატორები გაიუს კასიუს ლონგინუსი და დეციმუს ბრუტუს ალბინუსი.

„შენც, ბრუტუს?!“ (ლათ. *Et tu quoque Brute!*) – შეიძლება გსმენიათ ეს ცნობილი ფრაზა, რომელსაც ასევე იულიუს კეისარს მიაწერენ. თითქოს ეს სიტყვები კეისარს სიკვდილის წინ აღმოხდა, როცა თავის წინააღმდეგ შეთქმულთა შორის ბრუტუსიც დაუნახავს. ამ გამოთქმას ხუმრობით დღესაც ვხმარობთ და ვეუბნებით ადამიანს, რომელსაც სხვათა რიგში თუ სხვა საქმეებით დაკავებულს აღმოვაჩინთ.

მიუხედავად იმისა, რომ რომაელი სენატორები გამოირჩეოდნენ გრძელვადიანი დაგეგმვის ცოდნითა და დეტალები-სადმი ყურადღების მიქცევით, კეისრის მოკვლის შემდეგ მათ არანაირი გეგმა არ აღმოაჩნდათ. სენატორებმა მოკლეს კეისარი და სამშობლოდან გაიქცნენ, ხოლო რომზე კონტროლი მარკუს ანტონიუსს დაუტოვეს, კეისრის ყველაზე ერთგულ თანამებრძოლს, რომელმაც ამ დროისთვის ჯარისკაცების მთელ ლეგიონს მოუყარა თავი.

ანტონიუსმა წარმოთქვა სახელგანთქმული სიტყვა კეისრის დაკრძალვაზე. ამ სიტყვაში მან დაასახელა და მიწასთან გაასწორა კეისრის მკვლელები. იგი გახდა კონსული და შევიდა მეორე ტრიუმვირატში, რომელშიც მასთან და ლეპიდუსთან ერთად იულიუს კეისრის დის, იულიას შვილიშვილი ოქტავიანუსიც შედიოდა (კეისარს იგი ნაშვილვევი ჰყავდა). სწორედ ეს იყო ის ახალგაზრდა კაცი, რომელიც დიდი ბიძის ნაკვალევს გაჰყვა, ხელში ჩაიგდო უზენაესი ძალაუფლება და გახდა ის, რისკენაც მიისწრაფოდა იულიუს კეისარი – რომის პირველი იმპერატორი.

იულიუს კეისრის დროინდელი რომის მაკეტი

ოქტავიანუსი, გაიუს ოქტავიანე ავგუსტუსი (ლათ. Gaius Iulius Octavianus Augustus ძვ.წ. 63 წ. 23 სექტემბერი – ახ.წ. 14 წ. 19 აგვისტო) — რომის პირველი იმპერატორი. ავგუსტუსის სახელს უკავშირდება მეორე ტრიუმვირატის შექმნა, რომელსაც ანტონიუსი და ლეპიდუსი ხელმძღვანელობდნენ. როდესაც დადგა დრო ძალაუფლების ხელში აღებისა, მას ანტონიუსთან დაპირისპირება მოუხდა. ავგუსტუსსა და ანტონიუსს შორის გამარჯვება ავგუსტუსს დარჩა. ოქტავიანეს სახელს უკავშირდება რომის აყვავება და დიდი დაპყრობითი ომები რაინის აღმოსავლეთით და ბრიტანეთში.

უაფიფი

ალექსანდრა კუსინიკა

ცხარე პოლიტიკური კამათის დროს პოლიტიკოსები ან უბრალო ადამიანები ხანდახან ერთმანეთს ფაშისტებს და ნაცისტებს უწოდებენ. რუსეთის პრეზიდენტ ვლადიმირ პუტინის მიერ კონტროლირებადი ტელევიზია და პრესა საკუთარ მოსახლეობას არწმუნებს, რომ 2014 წლის დასაწყისში უკრაინაში მოხდა პოლიტიკური გადატრიალება და ძალაუფლება ხელში ჩაიგდეს უკრაინელმა ფაშისტებმა და ნაცისტებმა. ამის საპირისპიროდ, მთელი ცივილიზებული სამყარო უკრაინულ მოვლენებში ხედავს ხალხის დემოკრატიულ მისწრაფებას უკრაინის ყოფილ პრეზიდენტ იანუკოვიჩის კორუმპირებული რეჟიმის წინააღმდეგ. პუტინის და უკრაინის ტერიტორიაზე შეგზავნილი რუსული ექსტრემისტული დაჯგუფებებისა თუ ჯარის ქმედებებს კი მთელი მსოფლიო ფაშისტური გერმანიისა და ჰიტლერის ქმედებებს ადარებს.

ასეთი ურთიერთგამომრიცხავი შეფასებები ადასტურებენ, რომ თანამედროვე პოლიტიკური პროცესების სწორად გააზრების დროს ადამიანმა კარგად უნდა იცოდეს, თუ რას წარმოადგენს სინამდვილეში ფაშიზმი.

რა არის ფაშიზმი?

ფაშიზმი არის ტოტალიტარული დიქტატურის ფორმა, პოლიტიკური მოძრაობა და იდეოლოგია, რომლისთვისაც დამახასიათებელია აგრესიული ნაციონალიზმი და რასიზმი, ერთპარტიული მმართველობა, ტერორი, დაუნდობელი რეპრესიული სახელმწიფო, სადაც ძლიერია სამხედრო ძალა, მოქმედებს მკაცრი ცენზურა და უხეშ სიცრუეზე აგებული პროპაგანდა; სადაც ოპოზიციის ფიზიკური განადგურების გზით ხდება საზოგადოების ტოტალური კონტროლი და მსოფლიო ბატონობის მიზნით იპყრობენ მეზობელ ქვეყნებს.

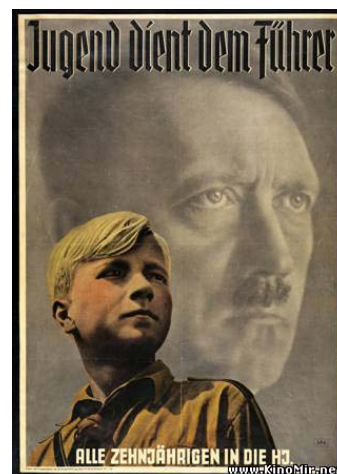
ფაშისტურ მმართველობას ყოველთვის ჰყავს მოქალაქეების ორი ნაწილი, რომლებიც დაყოფილია პოლიტიკური სანდოობისა და რასობრივი ან ეთნიკური „კარგი“/„ცუდი“ წარმომავლობის მიხედვით. საკუთარი სიძლიერის პროპაგანდის მიზნით ფაშისტები აქტიურად

გერმანიის ნაციონალ-სოციალისტური მუშათა პარტია (NSDAP)

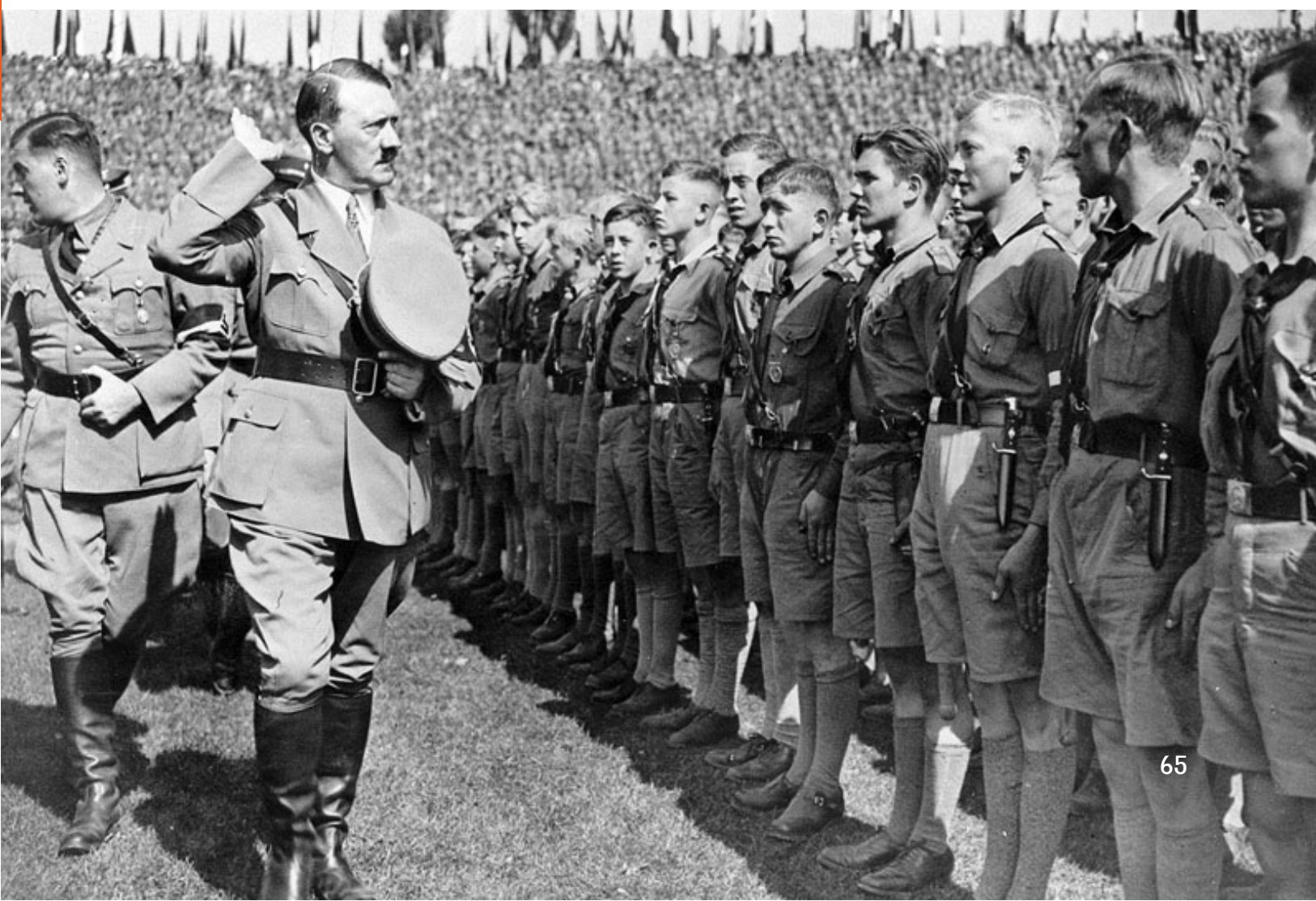

1919 წლის იანვარში მიუნხენში ორგანიზაციისგან – „თავისუფალ მუშათა კომიტეტი ღირსეული მსოფლიოსთვის“ – შეიქმნა ნაციონალისტური პარტია – „გერმანიის მუშათა პარტია“ (DAP). მის შემადგენლობაში იყო 40-მდე ადამიანი. 1919 წლის სექტემბერში ამ პარტიაში შევიდა ადოლფ ჰიტლერი, რომელმაც 1920 წლის 24 თებერვალს კრებაზე წარადგინა პარტიის 25-პუნქტიანი პროგრამა. სწორედ მაშინ ეწოდა პარტიას „გერმანიის ნაციონალ-სოციალისტური მუშათა პარტია“ (NSDAP), შემოკლებით – „ნაცისტები“.

NSDAP-ის პროგრამის განხორციელებამ ნაცისტებს უამრავი დანაშაული ჩაადენინა გერმანიის შიგნითაც და საერთაშორისო არენაზეც. ნაცისტური პარტიის ლიდერებმა მოახდინეს ძალაუფლების უზურპაცია და მიიტაცეს გერმანიის სახელმწიფო სტრუქტურები. ნაცისტებმა გააუქმეს ვერსალის ხელშეკრულება, „სასიცოცხლო სივრცის“ დასაკავებლად გააჩაღეს ომები და საქმე მიიყვანეს ხალხების მასობრივ ჭლეტამდე, ებრაელების, კომუნისტების, მემარცხენეების, ლიბერალებისა და არაგერმანელების სასტიკ დევნამდე.

ნაცისტური პლაკატი წარწერით: „ახალგაზრდობა ემსახურება ბელადს – ყველა ათიწლისა „ჰიტლერიუგენდში“.

პარტიის შიგნით მკაცრი კონტროლი იყო დამყარებული. პარტიის პროგრამისა და დოგმების უმნიშვნელო კრიტიკისთვის პარტიის წევრები სიკვდილით ისჯებოდნენ. ყოველივეს ფხიზლად ადევნებდა თვალს სპეციალური პარტიული სასამართლო. „გრძელი დანების ღამე“, ჰიტლერის ანგარიშსწორება SA-ის მოიერიშეებისადმი 1934 წლის 30 ივნისს, ისტორიაში შევიდა კოდური სახელწოდებით „ოპერაცია კოლიბრი“. SA-ს ხელმძღვანელების დახოცვის საბაბი გახდა ჰიტლერის ეჭვი, რომ მოიერიშე რაზმის უფროსი ერნსტ რემი ამზადებდა პუტჩს. 1933 წლის 30 იანვარს ვაიმარის პრეზიდენტმა პაულ ფონ ჰინდენბურგმა ჰიტლერი დანიშნა ახალი კოალიციური მთავრობის მეთაურად – რაიხსკანცლერად. 1933 წლის 17 თებერვალს რაიხსტაგის შენობის დანვამ საბაბი მისცა ჰიტლერს, რომ 28 თებერვალს მიეღო საგანგებო დეკრეტი „ხალხისა და სახელმწიფოს დაცვის შესახებ“, რომელიც ადამიანს ართმევდა პირად თავისუფლებას, შეკრების, კავშირების, ბეჭდვის და საიდუმლო მიმოწერის უფლებას, კერძო საკუთრების ხელშეუხებლობას. დააპატიმრეს დაახლოებით 4 ათასამდე კომუნისტი და სოციალ-დემოკრატიული დაჯგუფებების ლიდერები, რაიხსტაგში გააუქმეს კომუნისტების 81 მანდატი.

ნაცისტებმა ყველგან დაიწყეს ადგილობრივი ხელისუფლების მიტაცება: თითქოს პარტიული აქტივისტები და მოიერიშეები ანცობდნენ მრისხანე დემონსტრაციებს მოთხოვნით, შეეცვალათ მინების ხელისუფალნი და მათ ადგილას დაენიშნათ ნაცისტური პარტიის წარმომადგენლები – გაულატერები, იმუქრობდნენ შენობების დაკავებით. მიღებული დეკრეტი საგანგებო მდგომარეობის შესახებ ეხმარებოდა ნაცისტებს ამ პროცესისთვის კანონიერი სახე მიეცათ. NSDAP-ის გარდა ყველა პოლიტიკური პარტია აიკრძალა ან შეუჩერდა საქმიანობა, ხოლო 1933 წლის 14 ივნისს მიღებულმა კანონმა ახალი „პარტიების დაარსების აკრძალვის შესახებ“ NSDAP-ი გერმანიაში ერთადერთ პარტიად გამოაცხადა.

ნაცისტური პარტიის გასამხედროებული ორგანიზაცია „SS“

SS-ის (გერმ. Schutzstaffeln – ქართ. დამცველი რაზმები) რაზმები – ადოლფ ჰიტლერისა და ნაცისტური პარტიის მთავარი გასამხედროებული ორგანიზაცია, რომელიც შეიქმნა 1923 წელს, როგორც ჰიტლერის პირადი დაცვის პატარა რაზმი ჰაინრიხ ჰიმლერის ხელმძღვანელობით, 1929 წლიდან 1945 წლამდე ნაცისტური პარტიის ყველაზე მსხვილ და ძლიერ ნაცისტურ გასამხედროებულ ფორმირებად იქცა.

SS-ის აინზაცგუფები, ანუ „სიკვდილის ესკადრონები“ იყვნენ „შემოქმედნი“ ფაშისტების არნახული დანაშაულებისა – მათი ხელით ხდებოდა მიტაცებულ ტერიტორიებზე მოქალაქეთა მასობრივი განადგურება, მილიონობით ებრაელის მკვლელობა, ბოშების, პოლიტიკური ოპონენტების, პროფკავშირებისა და ლიბერალური მოძრაობის წევრების, კომუნისტების, პარტიზანების დაუნდობელი ხოცვა, ასევე განადგურება ისეთი „ასოციალური ელემენტებისა“, როგორებიც იყვნენ სპეკულანტები, მეძავეები, ჰომოსექსუალები, სულით ავადმყოფები და ინვალიდები, სასიკვდილოდ განწირვა ყველა კონფესიის სამღვდელოების, იეჰოვას მოწმეების, მასონებისა

ჰაინრიხ ჰიმლერი
(1900-1945)

და როტარი-კლუბის წევრებისაც კი. ამ დანაშაულთა შემკვეთები იყვნენ ნაცისტური პარტიის უმაღლესი ხელმძღვანელები, შემსრულებლები კი – უსაფრთხოების პოლიციის თანამშრომლები, ორგანოსი, რომელიც შედგებოდა გესტაპოსგან, კრიმინალური პოლიციისაგან, უსაფრთხოების სამსახურისა და SS-ის ჯარებისაგან.

1934 წელს დაიწყო SS-ის სპეციალური რაზმების შექმნა, რომელსაც „მკვდარი თავი“ (SS-Totenkopfverbände, ანუ, შემოკლებით SS-TV) უწოდეს. ეს რაზმები პასუხს აგებდნენ საკონცენტრაციო ბანაკების დაცვაზე. SS-TV იყო ძირითადად პასუხისმგებელი სიკვდილის ბანაკებში მოთავსებული პატიმრების წამებასა და მასობრივ მკვლელობებზე. SS-TV რაზმები დისლოცირებული იყვნენ უშუალოდ სიკვდილის ბანაკებში, სისასტიკით ცნობილ დახაუში, ბუხენვალდში, აუშვიცში, ოსვენციმსა და მაუტჰაუზენში. ამ ბანაკებში მილიონობით პატიმარი დახვრიტეს, გაზის კამერებში გაგუდეს, ჩამოახრჩვეს, აწამეს, შიმშილით ამოხოცეს და მათზე სამედიცინო ექსპერიმენტები ჩაატარეს. მეორე მსოფლიო ომის დროს გერმანიაში შექმნეს Waffen SS, ანუ სამხედრო SS. ამ შენაერთებში შედიოდა დაახლოებით 1 მლნ. კაცი, აქედან გერმანელი მხოლოდ მესამედი იყო. დანარჩენები სხვადასხვა ეროვნების ფაშისტები იყვნენ. ეს შენაერთები განსაკუთრებული ბრძოლისუნარიანობითა და სისასტიკით გამოირჩეოდნენ, მაგრამ ბრძოლებში ძალიან დიდი დანაკარგი ჰქონდათ, რადგანაც ნაკლებ ყურადღებას აქცევდნენ სამხედრო ტაქტიკას.

1940 წელს ჰიტლერმა SS-ის პირველი არაგერმანული სამხედრო ძალების ჩამოყალიბების ნებართვა გასცა. ომის ბოლს SS-ის 38 დივიზიიდან

საკონცენტრაციო ბანაკის ტყვე ბავშვები

25 უცხოელი მოხალისეებისა და წვევამდებლებისაგან შედგებოდა. მათ რიცხვში შედიოდა ქართული ქვედანაყოფიც (SS Waffengruppe "Georgien"), რომელიც 1944 წლის 11 დეკემბერს შეიქმნა SS-ის ვაფენ-შტანდარტენფიურერის მიხეილ ფრიდონის ძე წულუკიძის მეთაურობით.

„სს-ა“ (SA) – გერმ. Sturmabteilung, ქართ. შტურმის რაზმები, მათ ასევე „ყავისფერპერანგაინებსაც“ (იტალიელი „შავპერანგაინების“ ანალოგიით) უწოდებდნენ. მათი სახელწოდება ძირითადად შემოკლებით იხმარება – SA. ამ რაზმების ძირითადი დანიშნულება იყო ნაცისტების ყრილობებსა და კრებებზე უსაფრთხოების უზრუნველყოფა, ოპოზიციური პარტიების შეხვედრების ჩაშლა, ოპოზიციურ ნახევრად სამხედრო შენაერთებთან ბრძოლა და სლავების, ებრაელების დაშინება. 1934 წლის ზაფხულის ე.წ. „გრძელი დანების ღამის“ შემდეგ SA-მ მნიშვნელობა დაკარგა და მთავარი ნაცისტური ორგანიზაცია უკვე SS-ი გახდა.

„სს-სს“ (SS) – გერ. Schutzstaffel, ქართ. „დამცველი რაზმები“, ძირითადად მოიხსენიებენ შემოკლებით – SS, ნახევრად სამხედრო ნაცისტური ორგანიზაცია, თავიდან წარმოადგენდა NSDAP-ის მოხალისეთა მცირე შენაერთს (იმ დროს ეწოდებოდა Saal-Schutz – დარბაზის დაცვა), რომელიც იცავდა ნაცისტების პარტიული შეხვედრების უსაფრთხოებას მიუნხენში. 1925 წლიდან ორგანიზაციას შეუერთდა ჰაინრიხ ჰიმლერი, რომელმაც გარდაქმნა ორგანიზაცია და სახელიც გადაარქვა (მან უწოდა Schutzstaffel – დამცველი რაზმი). ჰიმლერის ხელში ეს პატარა გაერთიანება იქცა „მესამე რაიხის“ ერთ-ერთ უმსხვილეს და უძლიერეს ორგანიზაციად, რომელსაც თავიდან ევალებოდა „საპოლიციო სამსახური პარტიის შიგნით“, თუმცა მონაწილეობდა ნაცისტების მთელ დანაშაულებრივ ქმედებებში.

„სს-დს“ (SD) – Der Sicherheitsdienst des Reichsführers-SS – რაიხსფიურერის უშიშროების სამსახური – ნაცისტური გერმანიის უშიშროების სპეცსამსახური, დაარსებული 1931 წელს, ევალებოდა შპიონაჟი და საიდუმლო ოპერაციები. მონაწილეობდა ნაცისტების მრავალრიცხოვან დანაშაულში.

გესტაპო – გერმ. Geheime Staatspolizei, ქართ. საიდუმლო სახელმწიფო პოლიცია, „მესამე რაიხის“ საიდუმლო პოლიცია 1933-1945 წწ-ში, ორგანიზაციულად შედიოდა გერმანიის შინაგან საქმეთა სამინისტროს შემადგენლობაში, შეიქმნა ნაციზმის მონინალმდებელთა გასანადგურებლად. ითვლება ნაციზმის ტერორის სიმბოლოდ.

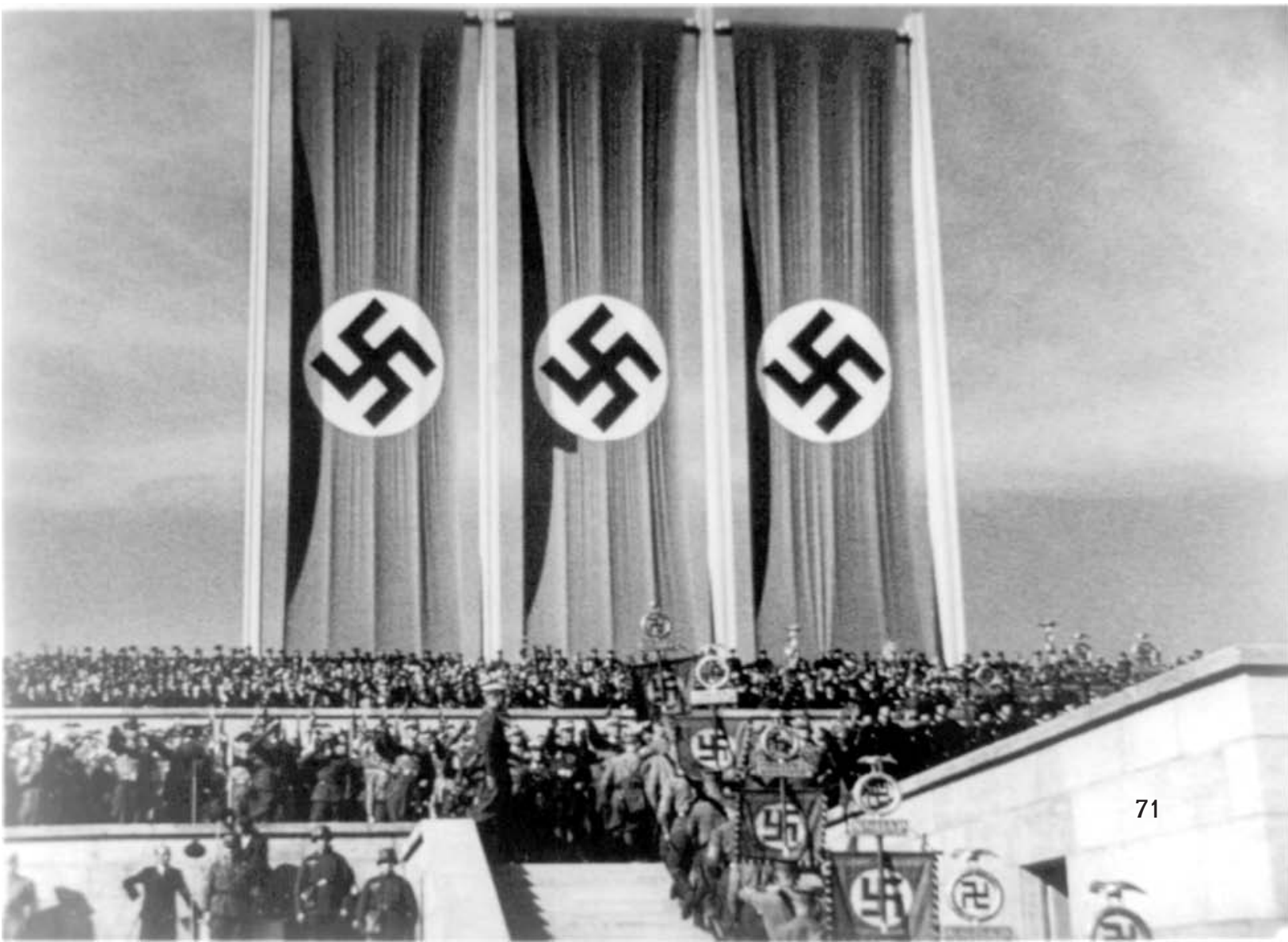
ნაცისტების დანაშაული და გასამართლება

ნიურნბერგის პროცესი (გერმ. Nürnberg Prozesse) — II მსოფლიო ომში ომის გერმანელი მთავარი დამნაშავეების გასამართლება საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალის მიერ ქ. ნიურნბერგში (გერმანია). ტრიბუნალი შეიქმნა სსრკ-ის, აშშ-ის, დიდი ბრიტანეთისა და საფრანგეთის შეთანხმებით ლონდონში 1945 წლის 8 აგვისტოს. სასამართლოს წინაშე წარსდგა ჰიტლერის გერმანიის 24 ხელმძღვანელი. ნიურნბერგის პროცესი მიმდინარეობდა 1945 წლის 20 ნოემბრიდან 1946 წლის 1 ოქტომბრამდე. ტრიბუნალის განაჩენით განსასჯელები დამნაშავეებად ცნეს აგრესიული ომის მომზადებასა და წარმოებაში. ტრიბუნალმა ასევე დანაშაულებრივ ორგანიზაციად ცნო ნაცინალ-სოციალისტური პარტიის რაზმები: SS, უშიშროების სამსახური (SD), გესტაპო და ნაცისტური პარტიის შემადგენლობა. ნიურნბერგის პროცესმა ამცნო მთელ მსოფლიოს გერმანული ნაციზმისა და მილიტარიზმის საზარელი ბოროტმოქმედება. პირველად მოხდა, რომ სახელმწიფოს ხელმძღვანელმა პირებმა სისხლის სამართლებრივი პასუხი აგეს უმძიმესი საერთაშორისო დანაშაულისათვის. 1946 წლის 11 დეკემბერს გაეროს გენერალურმა ასამბლეამ დაადასტურა საერთაშორისო სამართლის პრინციპები, რომლებიც აღიარებულია ნიურნბერგის ტრიბუნალის წესდებით და ასახულია მის განაჩენში.

„ებრაელთა საკითხის საბოლოო გადაწყვეტისა“ და ამისათვის შშ-ის სიკვდილის ესკადრონების შექმნის მოთავე, ნაცისტური პარტიის სხვა ხელმძღვანელობასთან ერთად, იყო SS-ის რაიხსფიურერი ჰაინრიხ ჰიმლერი. იგი იყო სიკვდილის ბანაკების მთავარი „არქიტექტორი“. ნიურნბერგის პროცესის და ასევე მრავალი გამოძიების შედეგად, SS-ის ქვედანაყოფები ცნეს პასუხისმგებლად ნაცისტების უმრავლეს სამხედრო დანაშაულზე, განსაკუთრებით – ებრაელთა გენოციდსა და ყველა იმ მოქალაქის მკვლელობაზე, რომელთაც ნაცისტები განიხილავდნენ, როგორც საფრთხეს მათი „რასობრივი ჰიგიენის“ ან იდეოლოგიის გამო. 1945 წელს პოტსდამის მოკავშირე ქვეყნების კონფერენციაზე მიიღეს პოლიტიკური გადაწყვეტილება ნაცისტური ორგანიზაციის საქმიანობის შეჩერების შესახებ, ხოლო 1946 წლის შემოდგომაზე ნიურნბერგის საერთაშორისო ტრიბუნალმა გამოიტანა განაჩენი, რომლის მიხედვითაც, აკრძალეს ყველა ნაცისტური ორგანიზაცია, ხოლო მათი წევრები დამნაშავედ ცნეს. ნაცისტური პარტიის უმაღლესი ხელმძღვანელები, SS-ის საშუალო პერსონალის ნაწილი, ასევე ჯარისკაცები და SS-ის სამხედრო ოფიცრები და საკონცენტრაციო ბანაკების დაცვა აღიარეს სისხლის სამართლის დამნაშავეებად და არა პოლიტიკურ პატიმრებად და სამხედრო ტყვეებად.

პოლიტიკური ორგანიზებული დანაშაული არის მეტად საშიში და დამანგრეველი ყველა სხვა ფორმის დანაშაულს შორის. ნაცისტების მიერ გაჩაღებულმა მეორე მსოფლიო ომმა შეიწირა 50 მილიონზე მეტი ადამიანის სიცოცხლე, დაანგრია ქალაქები და გააჩანაგა ათეულობით ქვეყნის ეკონომიკა. ომმა თვით გერმანელი ხალხი მიიყვანა უდიდეს ტანჯვა-წამებამდე და ნახევარი საუკუნის განმავლობაში ბერლინის კედლით გაყო თავად გერმანია.

იყენებენ სიმბოლიკას (დროშებს, ნიშნებს, ფორმას), სამხედრო აღლუმებს, მსვლელობებსა და მასობრივ შეკრებებს.

ფაუზიმის წარმოშობა

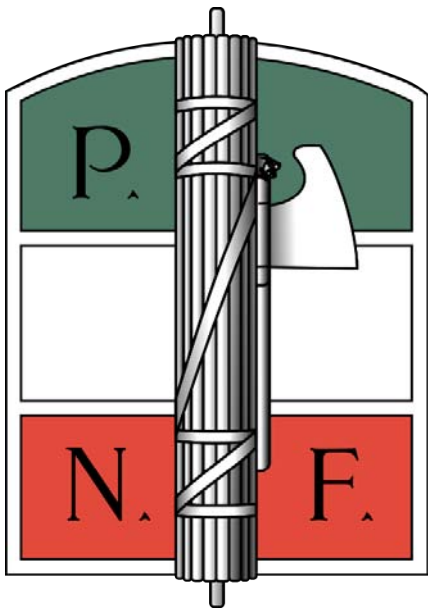
ფაშიზმს 1919 წელს საფუძველი ჩაუყარა იტალიელმა დიქტატორმა ბენიტო მუსოლინიმ. 1914-1918 წლებში, პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ, მზარდი უმუშევრობის, სიღარიბისა და ევროპის დანგრეული ეკონომიკის პირობებში, მოსახლეობის მაღალი და საშუალო ფენის შიშმა მოსალოდნელი კომუნისტური რევოლუციური ქაოსისა და საკუთარი ქონების დაკარგვისადმი ევროპის მთელ რიგ ქვეყნებში ხელისუფლების სათავეში ფაშისტური პარტიების მოსვლა განაპირობა. მაშინ საშინელი ქაოსისა და ტერორის მკაფიო მაგალითი იყო რუსეთში 1917 წელს გამარჯვებული ბოლშევიკური რევოლუცია და მისი კატასტროფული შედეგები – მასობრივად დახვრეტილი „ბურჟუაზიული“ კლასის წარმომადგენლები, საკონცენტრაციო ბანაკებში გაგზავნილი უამრავი ადამიანი, „წითელი ტერორი“, შიში და შიმშილი ქვეყანაში. ამ ფონზე ფაშიზმი მიმართავდა საზოგადოებას ნაციონალური ერთობის იდეით, თვით მუშათა კლასისა და გლეხების ჩათვლით, მიუთითებდა რა „ხალხის მტრებზე“ – ებრაელებზე, კომუნისტებზე, უცხოტომელებზე, სხვა რასისა და ეთნიკური წარმომავლობის პირებზე. ამასთანავე, ნაციონალისტური პროპაგანდა წინ წევდა გარე და შინა მტრების იდეას, რითიც ერის შეკვრის ამოცანას აადვილებდა.

ბენიტო მუსოლინის იტალიელები დუჩეს (იტალ. Duce) ეძახდნენ. ეს სახელი მომდინარეობს ლათინური სიტყვიდან dux – ბელადი, წინამძღოლი და იტალიურადაც ბელადს ნიშნავს. ეროვნული ფაშისტური პარტიის ლიდერ ბენიტო მუსოლინის პარტიის წევრები მოძრაობის წინამძღოლად მიიჩნეოდნენ და 1925 წელს მუსოლინიმ დაირქვა კიდევ „მისი აღმატებულება ბენიტო მუსოლინი, მთავრობის ხელმძღვანელი, ფაშიზმის ბელადი და იმპერიის დამაარსებელი“ (წოდებას „იმპერიის დამაარსებელი“ 1936 წელს დაემატა) და ამ სახელს 1943 წლამდე ატარებდა. ეს თანამდებობა გადაიღეს ფაშიზმის სხვა ლიდერებმაც. ასე, მაგალითად, ადოლფ ჰიტლერმა ფიურერი (გერმ. Führer – ქართ. წინამძღოლი) დაირქვა. 1943 წელს მუსოლინიმ საკუთარ თავს უწოდა „იტალიის სოციალური რესპუბლიკის დუჩე“.

როგორც ითქვა, ფაშიზმი წარმოიშვა იტალიაში, შემდეგ კი გავრცელდა გერმანიაში, ესპანეთსა და ევროპის სხვა ქვეყნებში. მისი მთავარი ლიდერები იყვნენ იტალიელი ბენიტო მუსოლინი და ავსტრიული წარმოშობის გერმანელი ადოლფ ჰიტლერი.

ადოლფ ჰიტლერი და ბენიტო მუსოლინი რომში, 1938

იტალიის ნაციონალურ-ფაშისტური პარტიის ემბლემა

ტერმინი „ფაშიზმი“ პირველად გამოიყენეს 1915 წელს მუსოლინის მოძრაობის „ფაში რევოლუციურ მოქმედებებში“ ნევრებმა. სიტყვა „ფაშიზმი“ მოდის იტალიური „fascismo“-დან, რაც ნიშნავს ჯგუფს, გაერთიანებას, ლიგას. ეს სიტყვა ლათინური წარმოშობისაა – fascio ნიშნავს გადაკვრას, შეკვრას, ხოლო fascis – ერთად გადაკრული წნელების კონასა და ნაჯახს – ძალაუფლების ძველ რომაულ სიმბოლოს, რომელსაც ატარებდა რომის რესპუბლიკის უმაღლესი მაგისტრატების (ანუ სახელმწიფო მოხელეების, თანამდებობის პირების) საპატიო დაცვა, რომელიც ჯალათის როლს ასრულებდა და მაგისტრატებს ემორჩილებოდა.

მუსოლინის იდეალი იყო ძველი რომის დიქტატორი იულიუს კეისარი. იგი იმდენად იყო შეპყრობილი რომის იმპერიის იდეებით, რომ ამტკიცებდა კიდევ, რომ კეისარი იყო პირველი ფაშისტი. ამიტომაც იყო, რომ 1919 წელს შექმნილ „შავპერანგიანების“ მებრძოლ რაზმებს, რომელთაც „ბრძოლის კავშირები“ (Fasci di Combattimento) ერქვათ, მუსოლინიმ სიმბოლოდ „ფასციები“ შეურჩია. აქედან გაჩნდა ამ კავშირის – ფაშისტური პარტიის სახელწოდება.

1921 წლის მაისში მუსოლინი აირჩიეს იტალიის პარლამენტში, 1922 წელს კი მან გამოაცხადა, რომ ძალაუფლება უნდა გადასცემოდა ფაშისტებს, წინააღმდეგ შემთხვევაში – ძალით მიიტაცებდნენ. 26 ათასი „შავპერანგიანის“ რომზე გალაშქრებამ აიძულა იტალიის მეფე ვიქტორ ემანუელ III, რომ მუსოლინი იტალიის პრემიერ-მინისტრის პოსტზე დაენიშნა. მუსოლინი როგორც კი მოვიდა ხელისუფლების სათავეში, მისი ფაშისტური რაზმები გადაიქცა მის დაქვემდებარებაში არსებულ ეროვნული უსაფრთხოების მოხალისე მილიციად (ანუ სახალხო ლაშქრად). მუსოლინის სპეციალური განკარგულებით შეიქმნა ფაშისტური საბჭო, რომლის შემადგენლობაშიც შედიოდნენ მასთან განსაკუთრებით დაახლოებული ფაშისტური მოძრაობის ლიდერები. ეს იყო პირველი გადამწყვეტი ნაბიჯი ფაშისტური პარტიის მიერ სახელმწიფო ძალაუფლების მისატაცებლად. მეორე მნიშვნელოვანი ნაბიჯი კი იყო „ლატერანის შეთანხმება“ (1929), ხელშეკრულება, დადებული რომის პაპ პიუს XI-სა და მუსოლინის შორის, რომლითაც მოგვარდა იტალიის მთავრობასა და წმინდა ეპარქიას შორის არსებული „რომის საკითხი“ და რომლის საფუძველზეც შეიქმნა ვატიკანის სახელმწიფო.

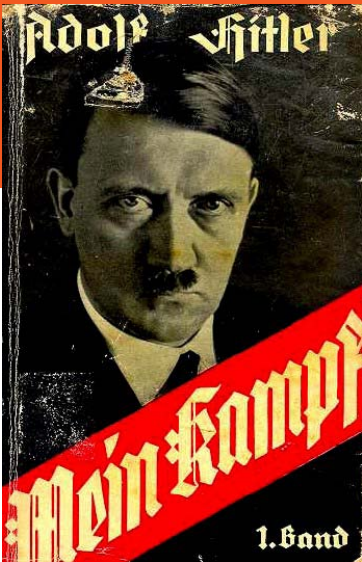
ბენიტო მუსოლინი წინ მიუძღვის „შავპერანგებზე“ რომზე ცნობილ გალაშქრებას 1922 წელს.

1922-1943 წლებში იტალიის ფაშიზმი იქცა სახელმწიფო კაპიტალიზმის ტოტალიტარულ, ნაციონალურ პოლიტიკად, რომელიც შემდეგ ძირითად დებულებებს პასუხობდა: ფაშიზმი არის ყოვლისმომცველი და ტოტალური; ფაშისტური სახელმწიფოსა და იდეების მიღმა არ არსებობს არანაირი სხვა ადამიანური და სულიერი ცხოვრება; ფაშიზმი სრულად აკონტროლებს არა მხოლოდ სახელმწიფოში არსებულ ყველა ორგანიზაციას, არამედ მთელი კაცობრიობის შემოქმედებას.

ფაშისტურმა იტალიამ, ავითარებდა რა იდეას, რომ კაცობრიობას არ შეუძლია ომების გარეშე არსებობა, 1920-იან წლებში აგრესიული სამხედრო პოლიტიკა წამოიწყო. ეყრდნობოდა რა იტალიელთა რასობრივი უპირატესობის თეორიას, რაც, ფაშისტების აზრით, იძლეოდა „დაბალი“ რასის – აფრიკელების – კოლონიზაციის უფლებას, ფაშისტურმა იტალიამ გააჩაღა სამხედრო კამპანია ლიბიის წინააღმდეგ. ადგილობრივი მოსახლეობის მასობრივი მკვლელობები, ათასობით ადამიანის დატყვევება საკონცენტრაციო ბანაკებში, შიმშილობა, ეთნიკური წმენდა, ბედუინებისა და სხვა ტომების აყრა თავიანთი სამოსახლოდან, რათა იმ ადგილებში იტალიელები ჩაესახლებინათ – ეს ყველაფერი თან სდევდა ამ სამხედრო ლაშქრობას. 1936 წელს იტალიელთა არმიის უმნიშვნელო საომარმა გამარჯვებამ ეთიოპიაში მკვეთრად გაზარდა მუსოლინისა და ფაშიზმის პოპულარობა არა მარტო იტალიაში, არამედ გერმანიასა და სხვა ქვეყნებშიც.

იტალიური ფაშიზმი დაედო საფუძვლად ფაშიზმის სხვადასხვა სახეობას, გავრცელებულს მე-20 საუკუნეში მთელ რიგ ქვეყნებში: ფალანგიზმი – ესპანეთში, რკინის გვარდია – რუმინეთში, პერონიზმი – არგენტინაში, ინტეგრალიზმი – ბრაზილიაში, „გადახლართული ისრები“ – უნგრეთში, ავსტროფაშიზმი – ავსტრიაში, ეტატიზმი სევა – იაპონიაში, უსტაშები – ხორვატიაში. აქედან ყველაზე დამლუპველი გერმანელი ხალხისა და მთელი კაცობრიობისთვის იყო გერმანული ფაშიზმი ადოლფ ჰიტლერის მეთაურობით.

გერმანული ფაშიზმი, ანუ ნაციაზმი

ადოლფ ჰიტლერის წიგნი „მაინ კამპფ“ (გერმ. Mein Kampf – ქართ. „ჩემი ბრძოლა“)

1924 წლის გაზაფხულისთვის ჰიტლერი შეუდგა წიგნის წერას „მაინ კამპფ“ („ჩემი ბრძოლა“). ქაოსის წლებში ნაცისტებს სჭირდებოდათ თავიანთი პარტიული იდეოლოგია, რომელიც იმ დროისათვის ჯერ არ ჰქონდათ და რომელიც ნაცისტების „ბიზლია“ უნდა გამხდარიყო.

გერმანულ ფაშიზმს ეწოდება ნაციაზმი, რომელიც ტერმინ ნაციონალ-სოციალიზმის შემოკლებით მიღებული სიტყვაა. ნაციაზმი – ეს არის უკიდურესად ექსტრემისტული და რასისტული მოძრაობა და იდეოლოგია, რომელიც გერმანიაში იტალიური ფაშიზმიდან წარმოიშვა პირველი მსოფლიო ომის დამთავრებისას და იარსება 1945 წელს ფაშისტური გერმანიის მეორე მსოფლიო ომში დამარცხებამდე.

ნაცისტების დანაშაული კაცობრიობის წინაშე იმდენად სასტიკი და მიუღებელი იყო, რომ მათ 1945 წელს უმეტესი ფაშისტური მთავრობებიც კი განუდგნენ.

გერმანიის ღრმა კრიზისის პირობებში 1922 წელს მუსოლინის რომზე ლაშქრობამ ჰიტლერი შთააგონა ძალაუფლების ხელში ჩასაგდებად მიუნხენში 1923 წლის 8-9 ნოემბრს პუტჩის მოსაწყობად. პუტჩი ჩაახშეს, მიუხედავად იმისა, რომ იმ პერიოდში ჰიტლერს 56 ათასი ბავარიელი ნაცისტი ემორჩილებოდა. თვითონ ჰიტლერი 1923 წლის ნოემბრიდან 1924 წლის დეკემბრამდე კი ციხეში ჩასვეს „სამშობლოს ღალატის“ მუხლით. 1923 წელს ერთ-ერთ მიტინგზე გამოსვლისას ჰიტლერმა განაცხადა: „ჩვენი ვალია ვთქვათ, რომ როცა უახლოეს მომავალში მოვიპოვებთ ძა-

ლაუფლებას, ჩვენ შევასრულებთ სხვა მოვალეობებსაც – სახრ-ჩობელაზე ავიყვანთ მოლაღატეებს, არამზადებს, გამცემებს!“.

ნიგნის „ჩემი ბრძოლა“ არსი იმაში მდგომარეობს, რომ 1919 წლის 28 ივნისს საფრანგეთში, ვერსალის სასახლეში, დამამცირებელი და კაბალური ვერსალის სამშვიდობო ხელშეკრულების ხელმოწერის შემდეგ, რომლითაც ოფიციალურად დამთავრდა 1914-1918 წლების პირველი მსოფლიო ომი, გერმანია უნდა აღდგეს, შექმნას ძლიერი სახელმწიფო, დამყარებული ახალ წესრიგზე, რასობრივ თეორიასა და გერმანელების ერთიანობაზე, შემდეგ კი უნდა დაიწყო გაფართოება, დაიპყროს სხვა სახელმწიფოები და ტერიტორიები, სასტიკად უნდა გაუსწორდეს ნებისმიერ წინააღმდეგობას. ბევრი მკვლევარი მიიჩნევს, რომ ვერსალის მშვიდობიანი მოლაპარაკების უსამართლო და სასტიკი პირობები იყო ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი გერმანიის ღრმა კრიზისისა, რომელიც 1929 წელს მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა უფრო გააღრმავა. ამან, ყველაფერმა, განაპირობა 1933 წელს ხელისუფლებაში ნაცისტების მოსვლა, თუმცა იყო სხვა მიზეზიც – გერმანიის შიში კომუნისტური რევოლუციისა და ბოლშევიკური რეჟიმის მიმართ, ინფორმაცია იმ მხეცობისა და დანაშაულის შესახებ, რომელიც მოდიოდა საბჭოთა კავშირიდან.

ხელისუფლებაში ნაცისტების მოსვლისთანავე მთელი ინტელექტუალური ძალები მიმართეს ჰიტლერის წიგნში „ჩემი ბრძოლა“ გამოთქმული იდეების პროპაგანდისა და ახს-

„ლუდის პუტჩის“ ან „ჰიტლერ-ლიუდენდორფის პუტჩის“ სახელით ცნობილი სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობა მოხდა 1923 წლის 8-9 ნოემბერს, ჰიტლერისა და გენერალ ერის ლიუდენდორფის თაოსნობით. მოვლენას სახელი „ლუდის პუტჩი“ შეერქვა, რადგან სახელმწიფო ძალაუფლების ხელში ჩაგდების ეს მცდელობა დაიწყო მიუნხენის ლუდის დარბაზში „ჰოფ-ბროი“, როდესაც ფონ კარის მოსასმენად იქ შეკრებილი საზოგადოება ნაცისტების 600-მა შეიარაღებულმა ალყაში მოაქცია, ხოლო დარბაზში მყოფმა ჰიტლერმა ლუდის კათხა ძირს დაანარცხა, მაგიდაზე ახტა, ჭერში გაისროლა და სახალხოდ განაცხადა, რომ „დაიწყო ნაციონალური რევოლუცია“. საბოლოოდ ნაცისტებმა ვერ მიიღეს ვერც მოსახლეობის და ვერც სამხედროების მხარდაჭერა და ეს პუტჩი კრახით დასრულდა.

ნა-განმარტებისაკენ, განსხვავებულად მოაზროვნებს კი მესამე რაიხის მტრებად აცხადებდნენ და ანადგურებდნენ. ამ დროს არ არსებობდა იდეების თავისუფალი კონკურენცია, იყო მხოლოდ სწორი იდეები, მცდარი იდეები და იდეები, რომელთა ამოძირკვაც ხდებოდა. ერთ-ერთი ასეთი „სწორი იდეა“ იყო, მაგალითად, ის, რომ თავის ქალის ზომების მიხედვით შეიძლებოდა განსაზღვრა, მიეკუთვნებოდა თუ არა ადამიანი უმაღლეს, გერმანულ „არიულ რასას“.

მესამე რაიხად მოიხსენიებდნენ გერმანიას 1933-1945 წწ-ში, როდესაც ქვეყანას სათავეში ადოლფ ჰიტლერი და ნაცისტური პარტია ედგა.

წიგნის „ჩემი ბრძოლა“ იდეოლოგიური პოზიციის რეალიზებას მხოლოდ პროპაგანდა ვერ უშველიდა. ამისთვის აუცილებელი იყო ძალაუფლების ხელში ჩაგდება და სხვაგვარად მოაზროვნეების ფიზიკურად მოშორება, ეს კი შეუძლებელი იყო ნაცისტური სიმბოლიკის და ფანატიკურად ერთგული და მებრძოლი ნაცისტური ორგანიზაციების გარეშე.

ყველაზე უფრო დიდი გავლენა ჰიტლერის იდეოლოგიის ჩამოყალიბებაზე მოახდინა გერმანელი ფილოსოფოსების ფრიდრიხ ნიცშეს (1844-1900), ოსვალდ შპენგლერის (1880-1936) და არტურ შოპენჰაუერის (1788-1860) შეხედულებებმა; აგრეთვე რასიზმის თეორეტიკოსებმა – გერმანელმა ჰაინრიხ ფონ ტრეიჩკემ (1834-1896), ფრანგმა ჟოზეფ არტურ დე გობინომ (1816-1882) და ყოველივე გერმანულის ფანატიკოსმა, ინგლისელმა ჰიუსტონ სტიუარტ ჩემბერლენმა (1855-1927). გერმანელი ფილოსოფოსი ედუარდ ფონ გარტმანი (1842-1906) ქადაგებდა თეორიას ებრაელების, როგორც არასრულფასოვანი რასის შესახებ. ნაცისტებს თავიანთი თეორია „სასიცოცხლო სივრცის გაფართოების შესახებ“ ნასესხები აქვთ ფრიდრიხ რატცელის (1844-1904) ნაშრომიდან „პოლიტიკური გეოგრაფია“, რომელშიც ჩამოყალიბებული იყო სახელმწიფოს აყვავების იდეა ტერიტორიული ზრდის ხარჯზე, რასაც იგი მიჰყავდა მსოფლიოს ბატონობამდე. სამხედრო ისტორიკოსი ფრიდრიხ ადოლფ იულიუს ფონ ბერნარდი (1849-1930) თავის წიგნში „გერმანია და შემდეგი ომი“ გამოდიოდა ულმობელი აგრესიული პოლიტიკით, სრულიად უგულვებელყოფდა მოლაპარაკებებს და ომებს განიხილავდა, როგორც „ღვთიურ ბიზნესს“, „ბიოლოგიურ აუცილებლობას“ და „ბუნებრივ უფლებას“.

ნაცისტები ფართოდ იყენებდნენ საკუთარი იდეოლოგიისა და რეჟიმისათვის დამახასიათებელ სიმბოლოებს: იტალიელი ფაშისტებისაგან შეითვისეს მისალმების ფორმა – რომაული სალუტი – წინ გაშვერილი ზეალმართული მარჯვენა ხელი; არიული რასის სიმბოლოდ იქცა სვასტიკა – მკლავებმოხრილი ჯვრის ფორმის ყველაზე ძველი და ფართოდ გავრცელებული გრაფიკული სიმბოლო. სვასტიკას ძალიან ბევრ უძველეს კულტურასა და ცივილიზაციაში საკრალური მნიშვნელობა ჰქონდა. ეს იყო კოსმოსური მოძრაობის, შემოქმედი ძალის, ნაყოფიერების, კეთილდღეობის, აღორძინებისა და მზიური სიბრძნის გამომსახველი ნიშანი (საინტერესოა, რომ სვასტიკის ყველაზე ძველი გამოსახულება ნაპოვნია შუამდინარეთში (შუმერი), ასევე დღევანდელი საქართველოს ტერიტორიაზე (მტკვარ-არაქსის (ძვ. წ. IV ათასწლეული), თრიალეთისა თუ კოლხური კულტურის ნიმუშებზე, ასევე სხვაგანაც). სვასტიკა მოგვიანებითაც პოპულარული სიმბოლო იყო ბევრ კულტურასა და ქვეყანაში. მაგალითად, 1919 წელს სვასტიკას იყენებდნენ წითელი არმიის ზოგიერთ ნაწილში, ხოლო ფინეთში – ადრეც და მეორე მსოფლიო ომის შემდეგაც. დღეს სვასტიკა ასოცირდება ნაციზმთან და ითვლება საზარელი პოლიტიკური დანაშაულის სიმბოლოდ, ნაცისტური სიმბოლიკის გამოყენება კი პროპაგანდის მიზნით აკრძალულია ბევრ ქვეყანაში, მათ შორის – საქართველოშიც.

იუდაიზმი

გიორგი ლოქანიძე

აბრაამისტული რელიგიები – იუდაიზმი, ქრისტიანობა, ისლამი – ეს არის მონოთეისტური რელიგიები, რომლებიც სათავეს ძველებრეული ტრადიციებიდან იღებენ და უკავშირდებიან დიდ პატრიარქ აბრაამს. ყველა აბრაამისტული რელიგიის სწავლება მეტნაკლებად „ძველი აღთქმის“ წმინდა წერლს ეფუძნება.

იუდაიზმი (ან იუდეველობა) ქრონოლოგიურად პირველი აბრაამისტული რელიგიაა და გარკვეულწილად მათ საფუძველსაც წარმოადგენს.

სახელწოდება, უფრო სწორად ტერმინი „იუდაიზმი“ (ამ სახით) მომდინარეობს ბერძნული სიტყვიდან Ἰουδαϊσμός (იუდაისმოს), რომელიც დაახლოებით ჩვ. წ. 100 წელს დაამკვიდრეს ბერძნულენოვანმა იუდეველებმა, რათა საკუთარი რელიგია განესხვავებინათ ელინური წარმართობისაგან. საერთოდ კი, ეს სახელი უკავშირდება ებრაელთა პატრიარქის იაკობის მეოთხე ვაჟს ლეასაგან – იუდას (ებრ. იეჰუდა – დიდება იაჰვეს, ანუ ებრ. ღმერთს), რომელმაც სათავე დაუდო იუდეველთა საგვარეულოს და რომლის შთამომავლებმაც, ბენიამინის შთამომავლებთან ერთად, დააარსეს სამხრეთის, ანუ იუდეის სამეფო, დედაქალაქით იერუსალიმში.

ჩრდილოეთის სამეფოს (ისრაელის) დამხობის შემდეგ იუდეას ხალხი გახდა ებრაული კულტურის ძირითადი მატარებელი და ასეთად დარჩა მათი სახელმწიფოს განადგურების შემდეგაც. დაახლოებით „მეორე ტაძრის ეპოქიდან“ (ძვ. წ. 516) სახელიდან იუდეა მომდინარეობს ებრაელთა ეთნიკური სახელწოდებაც ებრაულად და მსოფლიოს სხვა მრავალ

ებრაელები თავიანთ ისტორიას რამდენიმე მნიშვნელოვან მონაკვეთად ყოფენ. „პატრიარქთა ეპოქას“ უწოდებენ ხანას, როდესაც მათ საზოგადოებას მართავდა ღვთისაგან არჩეული, ხელდასხმული ადამიანი – პატრიარქი. ეს ხანა დაახლოებით მოიცავდა ძვ. წ. 2000-1600 წლებს. მეფე სოლომონის მმართველობის (დაახლ. ძვ. წ. 973-933 წწ.) ეპოქიდან ბაბილონის მეფის, ნაბუქოდონოსორის მიერ იუდეას სამეფოს აკლების დრომდე, ანუ ძვ. წ. 536 წლამდე „პირველი ტაძრის პერიოდი“ ეწოდება, ხოლო 586, ანუ ბაბილონელთა ტყვეობიდან დაბრუნების შემდეგ ხანას, ვიდრე ახ.წ. II ს-მდე „მეორე ტაძრის პერიოდი“ ჰქვია.

ენაზეც. ქართულად გვაქვს როგორც ეთნიკურ ებრაელთა აღმნიშვნელი ტერმინი – „ებრაელები“, ისე მათი სარწმუნოების გამომხატველი ტერმინი – „იუდეველები“, რაც ეთნიკურ ებრაელთა გარდა აერთიანებს სხვა წარმომავლობის ადამიანებსაც, რომელთაც შემდგომ მიიღეს და აღიარეს იუდეური სჯული.

რელიგიათმცოდნეები იუდაიზმის ისტორიას ჩვეულებრივ განვითარების 4 მთავარ ეპოქად ან პერიოდად ყოფენ: 1) „ბიბლიური იუდაიზმი“ (ძვ.წ. XX-ახ.წ. VI ს.) 2) „ელინისტური იუდაიზმი“ (ძვ.წ. VI-ახ.წ. II ს.) 3) „რაბინული (თალმუდური) იუდაიზმი“ (ახ.წ. II-XVIII სს.) და 4) „თანამედროვე იუდაიზმი“ (1750 წლიდან დღემდე).

თანამედროვე იუდაიზმში არ არსებობს ერთიანი სასულიერო ავტორიტეტი ან რელიგიური ინსტიტუტი, რომლის აზრიც მისაღები იქნებოდა ყველა იუდეველისათვის. თანამედროვე იუდეველობის სამართლის (ჰალახას) წყაროებად გვევლინება „თანახი“ (წერილობითი „თორა“, ანუ „მოსეს ხუთწიგნეული“) და „თალმუდი“ (ზეპირი „თორა“). გარდა ამისა, არის მყარი საფუძველი და კიდევ რამდენიმე პრინციპი, რომელიც იუდაიზმის სჯულს აერთიანებს, რასაც ქვემოთ მოკლედ შევეხებით.

იუდეური სარწმუნოებისა და რელიგიური პრაქტიკის უმთავრეს საფუძვლად გვევლინება ებრაელი ხალხის ისტორია. იუდაიზმმა ქანაანისა და ბაბილონის შედარებით მაღალგანვითარებული კულტურებიდან ძველი დღესასწაულებისა და რიტუალების სესხების შემთხვევაშიც კი შეცვალა მათი დედაარსი, ჯერ დაამატა, ხოლო შემდეგ მთლიანად ჩაანაცვლა ნამდვილი ინტერპრეტაცია ისტორიული ინტერპრეტაციით. მაგალითად, პასეკი, რომელიც თავიდან საგაზაფხულო დღესასწაული იყო, იუდაიზმში ებრაელი ხალხის ეგვიპტელთა მონობიდან გათავისუფლების დღესასწაულად გვევლინება. წინადაცვეთის უძველესი რიტუალი კი, რომელიც ძველ ხალხებში ჭაბუკის სრულწლოვნების აღსანიშნავად ტარდებოდა, იუდეურ ტრადიციაში ისეთ აქტად ჩამოყალიბდა, რომელსაც ვაჟის დაბადებისთანავე ატარებენ და სიმბოლურად აღნიშნავს ახალშობილის იმ აღთქმაში თანამონაწილედ შესვლას, რაც თავის დროზე ღმერთმა ებრაელთა მამამთავარს, აბრაამს, დაუდო.

XIX საუკუნეში ზოგმა რელიგიათმცოდნემ (უმთავრესად ქრისტიანებმა) გამოიტანა დასკვნა, რომ ებრაელთა ისტორიამ წარმოშვა ორი განსხვავებული რელიგია, კერ-

ებრაელთა ისტორიაში „ტაძარი“ (ებრაულად „ბეთ შა-მიკდაშ“) ეწოდებოდა ორ ერთმანეთის შემცველ ნაგებობას ადგილს. **პირველი ტაძარი**, რომელიც დეტალურად არის აღწერილი ბიბლიაში (მესამე მეფეთა, 6-7), სოლომონმა მინის იმ ნაკვეთზე ააშენა, რომელიც ადრე მისმა მამამ – მეფე დავითმა შეიძინა (მეორე მეფეთა, 24, 18-25). ბიბლიის მიხედვით, **სოლომონის ტაძარი** იქცა ებრაელი ხალხის ღვთისმსახურების უმთავრეს ადგილად, რომელმაც უდაბნოში ხეტილის დროინდელი სჯულის კარავი ჩაანაცვლა. სოლომონის ტაძრის აღჭურვილობა დიდ სიმდიდრეს წარმოადგენდა, ამიტომ თავისი არსებობის ოთხასი წლის განმავლობაში ტაძარი არაერთხელ გაიძარცვა. მაგალითად, იუდეველთა მეფე ეზეკიელი იძულებული გახდა ასურელი მეფისათვის გამოსასყიდად მიეცა ტაძრის ვერცხლი და ოქრო. ძვ.წ. 586 წელს ბაბილონელებმა დაანგრიეს პირველი ტაძარი და მეფე ნაბუქოდონოსორმა მთელი მისი განძეული ბაბილონში გაიტანა.

როცა ებრაელები ბაბილონელთა ტყვეობიდან შინ დაბრუნდნენ (ძვ.წ. 536), მათ უწინდელ, სოლომონის ტაძრის ადგილას აღმართეს სამსხვერპლო და სპარსეთის მეფის კიროსის ნებართვით ახალი ტაძრის მშენებლობა წამოიწყო. თუმცა, სამუშაოები დროებით შეჩერდა და როგორც ჩანს, ორი წინასწარმეტყველის ქადაგების ზეგავლენით, მხოლოდ ძვ.წ. 520 წელს განახლდა. საბოლოოდ კი დასრულდა ძვ.წ. 516 წელს. ამ **მეორე ტაძარს ზორობაპელის ტაძარი უწოდეს**. ახალი ტაძარი, მართალია, რაღაცით მოგვაგონებდა სოლომონის ტაძარს, მაგრამ მთლიანობაში მაინც ვერაფრით შეედრებოდა მის ბრწყინვალეებასა და დიდებულებას.

მეორე ტაძრის პერიოდში ებრაულ სულიერ აზრზე დიდი ზეგავლენა იქონია მისანთა ინსტიტუტმა და ამიტომ ტაძრის რიტუალი დეტალურად, ძირისძირობამდე დამუშავდა. ძვ.წ. II საუკუნეში სირიელებმა შებილნეს ტაძარი, თუმცა იგი ხელახლა განწმინდა და აღადგინა იუდა მაკაბელმა. მოგვიანებით ტაძრის რეკონსტრუქცია გადაწყვიტა მეფე ჰეროდემ. ეს მოხდა დაახლოებით ახ.წ. 20 წელს. მან მნიშვნელოვნად გაზარდა ნაგებობის ზომა და გააფართოვა მისი მიმდებარე, კუთვნილი ტერიტორია. ოქრო-ვერცხლით უხვად შემკული, განახლებული ნაგებობა თავის დროზე მახლობელი აღმოსავლეთის საუკეთესო ძეგლად ითვლებოდა. ტაძრის განახლება წელიწად-წახევარში დასრულდა, თუმცა შიდა კონსტრუქციებზე მუშაობა ახ.წ. 70-იან წლებამდე გაგრძელდა. როცა რომაელებმა გაანადგურეს და გადაწვეს ტაძარი, იქიდან მხოლოდ დასავლეთის ნაკვეთის გარეთა კედლის ერთადერთი ფრაგმენტი შემორჩა. ეს ფრაგმენტი, რომელიც მკაფიო წარმოდგენას გვიქმნის ყოფილი ტაძრის ბრწყინვალეებასა და დიდებულებაზე, ცნობილია, როგორც „გოდების კედელი“. მასთან მოსალოცად მიდიან ებრაელები და აღავლენენ ლოცვას. აღსანიშნავია, რომ იუდაიზმში საგანგებოდ აღნიშნავენ პირველი და მეორე ტაძრის დაქცევას – „თიშა ბე-ავის“ (ე. წ. „ცხრა აბის“) – გლოვის დღეს. იმედი, რომ ოდესმე იერუსალიმის ტაძარი ხელახლა აიგება, ტრადიციული იუდაიზმის მესიანისტური იდეების ნაწილია.

ძოდ კი, ჯერ ისრაელის რელიგია ეზრამდე (ძვ.წ. დაახლ. 444), შემდეგ – თვითონ იუდაიზმი. მოგვიანებით ეს მოსაზრება ბევრმა ავტორიტეტულმა სპეციალისტმა მიიჩნია მცდარად.

იუდაიზმის ევოლუცია შეუქცევადად მიმდინარეობდა და სხვა რელიგიათა მსგავსად, იუდაიზმიც სახეს იცვლიდა და ვითარდებოდა, უკუაგდებდა უამრავ ძველ ელემენტს და გარემო-პირობების ცვლილებათა შესატყვისად მრავალ ახალსაც ითვისებდა. ბაბილონის ტყვეობის შემდგომ პერიოდში იუდეურ სჯულში სამართლებრივი ელემენტების მოჭარბების მიუხედავად, რელიგია არსებითად იგივე დარჩა, რაც ბაბილონის ტყვეობამდელ პერიოდში იყო და ტყვეობის შემდგომ იუდაიზმში შემოტანილი ნებისმიერი მნიშვნელოვანი დოქტრინაც გაცილებით ადრეული ხანის სწავლებებს მიეკუთვნება.

პრიმიტიული ფორმით ებრაული რელიგია არსებობდა პატრიარქთა ეპოქაში (ძვ.წ. დაახ. 2000-1600 წწ.), ანუ იმ დროს, რომლისთვისაც დამახასიათებელი იყო ბუნების ძალთა გაღმერთება, დემონებისა და სულების მეუფების რწმენა, ტაბუ, წმინდა და არაწმინდა ცხოველთა გარჩევა და გარდაცვლილთა პატივისცემა. ზოგი უმთავრესი ეთიკური იდეის ჩანასახი, რომელიც მოგვიანებით მოსემ და სხვა წინასწარმეტყველებმა განავითარეს, უკვე ამ ძალიან ადრეულ ხანაშივე არსებობდა.

ბიბლიის თანახმად, აბრაამი იყო პირველი, რომელმაც აღიარა ერთადერთი ღმერთის სულიერი ბუნება. აბრაამისათვის ღმერთი არის უზენაესი უფალი, რომელსაც შეიძლება მიმართონ მორწმუნეებმა. ღმერთი, რომელიც არ საჭიროებს ტაძრებსა და კულტმსახურებს, ყოვლისშემძლეა და ყოვლისმცოდნე. აბრაამმა მიატოვა თავისი ოჯახი, რომელმაც უარი არ თქვა ასურულ-ბაბილონურ რწმენა-წარმოდგენებზე და სიკვდილამდე ქანაანში ერთი ადგილიდან მეორეზე გადადიოდა ერთადერთი ღმერთის რწმენის ქადაგებით.

წინასწარმეტყველ მოსეს პერიოდში (სავარაუდოდ, ძვ.წ. XV საუკუნე), რომელიც მაღალ-განვითარებული ეგვიპტის კულტურის პირობებში აღიზარდა, იუდაიზმმა უფრო რთული და დახვეწილი ფორმები მიიღო. მოსემ ამ რელიგიას მხოლოდ და მხოლოდ იაჰვესადმი მორჩილების ფორმა მიანიჭა. სწორედ უზენაესი ღმერთის ჩარევით ხსნიდა მოსე იმ საშინელ კატასტროფას, რაც ეგვიპტეს დაემართა და რამაც გამოიწვია ისრაელიანთა და სხვადასხვა ერის იმ ჩაგრულთა გათავისუფლება, რომელთაგანაც ჩამოყალიბდა შემდგომ ებრაული ხალხი.

ერთადერთი ღმერთის თაყვანისცემას თან ახლდა რიტუალური და სოციალური კანონის შემოღება, რითაც უდაბნოში ხეტიალის პერიოდში ისრაელის ძეები ხელმძღვანელობდნენ. კულტსა და რიტუალს მოსესათვის არ ჰქონია განსაკუთრებული მნიშვნელობა. ეს იყო მხოლოდ დამატებითი საშუალება, რომელიც ხალხს ერთი ღმერთის ერთგულების შენარჩუნებაში ეხმარებოდა. ძირითადი ყურადღება გამახვილებული იყო სულიერი და მორალური კანონის დაცვაზე, რომელიც ათ მცნებად იყო ჩამოყალიბებული და აქ მკაცრად იყო აკრძალული კერპთაყვანისცემა. მოსეს სჯულში დაშვებული იყო განსაკუთრებული კარვის – ალთქმის კარვის – არსებობა, რომელიც ღვთის თანხლების, ღმერთის სუფევის ხილულ ნიშანს წარმოადგენდა და ასევე ჰქონდათ სჯულის კიდობანი – ოქროთი მოვარაყებული ხის სკივრი, სადაც ინახებოდა სჯულის ფიცარი – ღმერთის ალთქმა. სჯულის კარავშივე, ბიბლიის მიხედვით, იდგა „მენორა“ (ებრ. ლამპარი) – შვიდტოტიანი ოქროს სასანთლე, რომელიც შემდგომში იერუსალიმის ტაძარში დააგანეს და იქ ინახებოდა მეორე ტაძრის განადგურებამდე. მენორა იუდაიზმის

ერთ-ერთი სიმბოლოა, ის გამოსახულია ისრაელის სახელმწიფოს გერბზეც.

ქანაანის დაკავების შემდეგ ისრაელის ძეგბმა ადგილობრივი რელიგიური რწმენა-წარმოდგენების ზეგავლენით ჩამოაყალიბეს კულტი, რომელიც ითვალისწინებდა მსხვერპლშენიერვას, დღესასწაულთა აღნიშვნასა და ადგილობრივი სინმინდეების პატივისცემას.

მოგვიანებით, კერპთაყვანისმცემლობასთან ბრძოლაში ისრაელში წარმოიშვა წინასწარმეტყველთა ინსტიტუტი, ადამიანების ჯგუფი, რომელთა მეოხებითაც ებრაელი ხალხის რელიგიამ განვითარების უმაღლეს საფეხურს მიაღწია. ესენი იყვნენ სხვადასხვა სოციალური წარმოშობის ადამიანები, რომლებიც ბედავდნენ საჯაროდ ექადაგათ ის, რაც მათ ზემოდან, ღვთისაგან, განეცხადებოდათ და ბედავდნენ იმ შემთხვევაშიც კი, თუ მათ ქადაგებას უფრო მეტი უბედურება, მთელი ხალხის განყვეტა ან ტაძრის განადგურებაც კი მოჰყვებოდა.

იუდეას სამეფოს დამხობისა და ტაძრის განადგურების შემდგომ, ძვ.წ. 586 წელს, ბაბილონში დევნილ ებრაელთა გარემოში იუდაიზმმა ახალი ფორმები მიიღო. დევნილობის პერიოდში ებრაელები დასახლდნენ არა მხოლოდ ბაბილონში, არამედ სირიაში, ეგვიპტესა და სხვა ქვეყნებში. ამ პერიოდში აღესრულებოდა მხოლოდ ის რელიგიური რიტუალები, რომლებიც არ უკავშირდებოდა ტაძრის კულტმსახურებას. შაბათის დაცვა და წინადაცვეთა ღმერთთან დადებული აღთქმის უმნიშვნელოვანეს ასპექტებად ითვლებოდა. ერთად შეკრებისას იუდეველები ყვებოდნენ გადმოცემებს, განმარტავდნენ წმინდა წერილს, კითხულობდნენ ფსალმუნებსა და რელიგიური შინაარსის სხვა პოეტურ ნიმუშებს, აღასრულებდნენ ლოცვას – ცალ-ცალკე თუ ერთობლივად. ქრებოდა შენობა-ნაგებობების, საკულტო ნივთების, კულტმსახურთა არსებობის საჭიროება; ღვთისმსახურებისათვის საკმარისი იყო მხოლოდ ერთი ადამიანის ან ადამიანთა ჯგუფის სურვილი. შეკრებებისას ადამიანებს არ ყოფდნენ მათი სოციალური სტატუსისა და წარმოშობის მიხედვით და ეს დემოკრატიზმი მოგვიანებით სინაგოგის დამახასიათებელ ნიშან-თვისებადაც იქცა.

როცა დევნილები იერუსალიმში დაბრუნდნენ, სინაგოგებში განვითარებული სალოცავი ღვთისმსახურება სატაძრო მსახურების ნაწილი გახდა, ხოლო ტაძრის ხელახალი დაქცევის შემდეგ (ახ.წ. 70 წ.) ისევ შევიწროვდა მსხვერპლშენიერვის რიტუალი. ამ დროს სინაგოგამ

ჩაანაცვლა იერუსალიმის ტაძარი. სინაგოგა იქცა უცხოობაში მცხოვრებ ებრაელთა სალოცავ სახლად, რელიგიურ სკოლად და შეკრების ადგილად. აღსანიშნავია, რომ ბაბილონის ტყვეობისა და მის შემდგომ გაჩნდა იუდაიზმის უნივერსალური მნიშვნელობის იდეა: ის სისხლით მონათესავე საზოგადოების სჯულიდან რწმენით გაერთიანებულ საზოგადოებად იქცა, რომლის ნევრიც შეიძლება ყოფილიყო ყველა – ნებისმიერი ხალხისა და ერის წარმომადგენელი. ეროვნული იდეალები კვლავაც შენარჩუნდა, მაგრამ ის კაცობრიობის ერთიანობის ძირითად პრინციპს დაეფუძნა. ამ იდეის გამოხატულებაა კუშას (სუქოთის) დღესასწაულზე 70-გზის მსხვერპლშენირვა, რომელიც სიმბოლურად გამოხატავს მსოფლიოს 70 ხალხის მონაწილეობას ერთიანი, განუყოფელი ღვთის მსახურებაში.

დევნილობის 100 წელზე ცოტა მეტი ხნის შემდეგ ებრაელებმა დაიწყეს პალესტინაში დაბრუნება. ნეემიას მეთაურობით მათ ხელახლა აღადგინეს იერუსალიმის გალავანი და გამართეს ტაძარი. ნეემიასვე მითითებით შეიზღუდა ებრაელებში უცხოტომელ ქალებზე ქორწინება, რომ შენარჩუნებულიყო ებრაული თემი, რომელსაც უცხოთაგან მოტანილი კულტებისა და წეს-ჩვეულებების შეთვისება დაემუქრა. ამ პერიოდისათვის, როცა ტაძარი ხელახლა გახდა მსხვერპლშენირვის ადგილი, სინაგოგაში ყველას შეეძლო წმინდა წერილის შესწავლა. თორას განმარტების ფუნქცია მნიშვნობარ სწავლულებს (ებრ. სოფერიმ) დაეკისრათ. მნიშვნობართა ავტორიტეტი კიდევ უფრო გაიზარდა იმ პერიოდში, როცა სასულიერო მემკვიდრეობამ ნელ-ნელა დაიწყო ელინიზმთან შეგუება და ადაპტაცია. მნიშვნობრები ამ დროს წარმატებით ხელმძღვანელობდნენ ბრძოლას ეროვნული და რელიგიური სინამდის დასაცავად. თავისუფლებისათვის ბრძოლაში მატათი ჰასმონელის შვილებმა, იუდა მაკაბელის მეთაურობით, ებრაელებს ანტიოქე ეპიფანეს ბერძნულ მხედრობაზე გამარჯვება მოუპოვეს. ამ გამარჯვებას, რომლის წყალობითაც ებრაელებმა საკუთარი სჯულის თავისუფლად აღიარებისა და ღვთისმსახურების ღიად წარმართვის ნება მოიპოვეს, ეძღვნება მათი რელიგიური დღესასწაული ხანუქა („გაბრწყინების დღესასწაული“).

მენორა

ფორმირების ასეთი რთული გზისა და გარკვეული ეკლექტურობის მიუხედავად, მაინც შეიძლება იუდაიზმის ზოგადი პრინციპების გამოყოფა, რომლებიც ძალზე მოკლედ ასე შეგვიძლია წარმოვადგინოთ:

„დავითის ვარსკვლავი“ – ექვსკუთხა ვარსკვლავი, რომელიც XVII ს-დან წარმოადგენს იუდაიზმის სიმბოლოს, ლეგენდის თანახმად, იგი გამოსახული იყო ებრაელთა მეფე დავითის მეომრების ფარზე.

პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს, რომ **იუდეველობის საფუძველს წარმოადგენს მონოთეიზმი – რწმენა ერთადერთი ღმერთისა, რომელმაც შექმნა სამყარო და ადამიანიც „თავის სახედ და ხატად“.** აქედან გამომდინარეობს ღვთის სიყვარული ადამიანისადმი და მისი სურვილი, დაეხმაროს ადამიანს სიკეთის ბოროტებაზე გამარჯვების საქმეში.

იუდაიზმისათვის **დამახასიათებელია ღმერთის აღქმა, როგორც აბსოლუტური სრულქმნილებისა.** ის არა მხოლოდ აბსოლუტურ გონსა და ძალას წარმოადგენს, არამედ არის აბსოლუტური სიკეთის, სიყვარულისა და სამართლიანობის წყაროც და ადამიანისათვის მხოლოდ შემოქმედად კი

არა, მის ტრანსცენდენტულ (ზეზუნებრივ) მამადაც გვევლინება.

იუდაიზმისათვის სიცოცხლე არის მუდმივი დიალოგი ღმერთსა და ადამიანს შორის, რომელიც როგორც პიროვნული – ცალკეული ადამიანისა და ღვთისა, ასევე ერისა და ღმერთისა და, საბოლოოდ, მთელი კაცობრიობისა და ღვთის დონეზე მიმდინარეობს.

იუდაიზმისათვის ნიშნულია სწავლება ადამიანის, როგორც ღვთის სახედ და ხატად შექმნილი უკვდავი სუბსტანციის – სულის – მქონე არსების აბსოლუტური ღირებულების შესახებ, რომლის იდეალურ დანიშნულებად დაუსრულებელი, ყოველმხრივი სულიერი განვითარება და სრულყოფა გვევლინება.

იუდაიზმი აღიარებს ყველა ადამიანის თანასწორობას ღვთის წინაშე. ყოველი ადამიანი ღვთის შვილია და ყველას ხსნილი აქვს გზა სრულყოფისა ღმერთამდე მისასვლელად. ამ მიზნისათვის თითოეულ ადამიანს ეძლევა საშუალება, რაც პიროვნების თავისუფალ ნებასა და ღმერთის შეწევნაში გამოიხატება.

ამასთანავე ებრაელ ხალხს აქვს განსაკუთრებული მისია, რაც ამ ჭეშმარიტებათა კაცობრობამდე მიტანასა და კაცობრიობის დახმარების ამ გზით მათ ღმერთთან მიახლოებაში მდგომარეობს. ამ ამოცანის შესასრულებლად ღმერთმა ებრაელ ხალხს დაუდო აღთქმა და მისცა მცნებები. ღვთის აღთქმა უცვლელია და ეს ებრაელ ხალხს განსაკუთრებულ პასუხისმგებლობას აკისრებს.

იუდაიზმი ყველა ხალხსა და ერს (არაიუდეველებს) სთავაზობს მიიღონ მორალურ პასუხისმგებლობათა ის მინიმუმი, რაც თორაში სამყაროს შემოქმედმა კაცობრიობას დაუნესა. ებრაელები კი ვალდებული არიან დაიცვან 613-ვე „მიცვა“, რომელიც გვხვდება მოსეს ხუთნიგნეულში. თორაში გვაქვს 613 მიცვა. ამათგან 248 არის ე. წ. „მიცვოთ ასე“ ან „ხიუ ვუმ“ (ანუ „ვალდებულბანი“), ხოლო 365 – ამკრძალველი („მიცვოთ ლო ასე“, ანუ „ასურუმ“ – აკრძალვები). „მიცვების“ დაცვა სავალდებულოა ყველა სრულწლოვანი ებრაელისათვის: ბიჭებისათვის 13 წლიდან (ბარ-მიცვას შემდეგ) და გოგონებისათვის 12 წლიდან (ბათ-მიცვას შემდეგ). ტერმინი „ბარ-მიცვა“ და „ბათ-მიცვა“ ებრაულად ნიშნავს „ალთქმის ძეს“ ან „ალთქმის ასულს“ და აღნიშნავს ებრაელის სრულწლოვნების ასაკს, როდესაც ამა თუ იმ იუდეველს შეუძლია პასუხისმგებლობა იკისროს თავის საქციელზე. ზოგ სინაგოგაში დღეს ბარ-მიცვა და ბათ-მიცვა 13 წლის ასაკიდან აღინიშნება, ანუ ვაჟებისა და გოგონების ასაკი თანაბარია. ამ დრომდე შვილების საქციელზე პასუხისმგებელი არიან მშობლები, ამიერიდან კი ბავშვები თვითონ კისრულობენ მთელ პასუხისმგებლობას იუდაიზმის ეთიკური, რიტუალური და სხვა ნორმების დაცვაზე და უფლება აქვთ მონაწილეობა მიიღონ იუდეური თემის ცხოვრების ყველა სფეროში.

რაც შეეხება არაიუდეველს, რომელიც იუდაიზმის მიხედვით ითვლება ღვთის მიერ ნოეს მეშვეობით ადამიანთან დადებული ალთქმის მონაწილედ, მას მოეთხოვება მხოლოდ ნოეს ძეთა შვიდი კანონი. თალმუდის თანახმად, ღმერთმა აბრაამისა და ნოეს მეშვეობით ადამიანებს დაუდო ალთქმა, რომლის თანახმადაც აუკრძალა მათ 6 საქმე – კერპთაყვანისმცემლობა, ღვთისგმობა, მკვლელობა, მრუშობა, ცოცხალი ცხოველის მოკვებითი ნაწილის საკვებად გამოყენება და დაავალდებულა შეექმნათ სამართლიანი სამსაჯულო (სასამართლო) სისტემა.

„მიცვა“ ებრაული სიტყვაა და ნიშნავს „მცნებას“, „გაფრთხილებას“, მოგვიანებით ეს სიტყვა ყოველგვარი კეთილი საქმის აღმნიშვნელი გახდა.

ლაილაშის ბიბლია – X ს-ის უნიკალური ბერძნულენოვანი ბიბლია, აღმოჩენილია სოფელ ლაილაშში, სვანეთში.

სიტყვა „თანახი“ წარმოადგენს იუდაიზმის ყველაზე უფრო პოპულარული კრებულების აკრონიმს (ანუ აბრევიატურის ისეთ სახეს, რომელიც რამდენიმე სიტყვის მთავრული ასოებისაგან მიიღება და განსხვავებით აბრევიატურისაგან (რომელსაც ასო-ასო კითხულობენ), ერთ, დამოუკიდებელ სიტყვად წარმოითქმის), რომელიც ასე იშიფრება: 1) თორა – მოსეს ხუთნიგნეული 2) ნევიმ – „წინასწარმეტყველები“ და 3) „ქეთუვიმ“ – წერილები. ტერმინი „თანახი“ პირველად გვხვდება შუა საუკუნეთა ებრაელი თეოლოგების ნაწერებში.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ იუდაიზმი პრინციპულად არ არის დაკავებული პრობლეტიზმით (ანუ საკუთარი დოქტრინის სხვა აღმსარებლობის ხალხისათვის ქადაგებით) და ის ითვლება ებრაელი ხალხის ეროვნულ რელიგიად.

იუდაიზმის ერთ-ერთი დამახასიათებელია სწავლება სულიერი საწყისის ბატონობისა მატერიაზე (ანუ იმქვეყნიური საწყისები უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ამქვეყნიური ცხოვრება). ოღონდ უნდა აღინიშნოს, რომ მატერიალურ სამყაროსაც აქვს სულიერი ღირებულება. ღმერთი მატერიის უპირობო მეუფეა, როგორც მისი შემოქმედი და სწორედ მან მიანიჭა ადამიანს მატერიალურზე მბრძანებლობის, მატერიის განკარგვის ნება, რათა ადამიანმა მატერიალურ სხეულზე და მატერიალურ სამყაროში შეძლოს თავისი უზენაესი, ანუ სულიერი და ზნეობრივი სრულყოფა.

იუდაიზმის უპირობო ნაწილს წარმოადგენს სწავლება „მაშიახის“ მოსვლის შესახებ. ებრაული სიტყვა „მაშიახ“, რომელიც ქართულში შემოსულია ამ სიტყვის ბერძნული ვარიანტის – „მესიის“ ფორმით, ქართულად ნიშნავს „ცხებულს“. იუდაიზმში ის აღნიშნავდა მეფეს, როგორც წესი, დავითის საგვარეულოდან, რომელსაც ღმერთი გამოგზავნის ებრაელთა დასახსნელად და ქვეყანაზე სამართლიანობის დამამკვიდრებლად. იუდაური რწმენის მიხედვით, „მაშიახი“ ცხებული უნდა იყოს წინასწარმეტყველ ელიას მიერ, რომელიც ღმერთმა ზეცაში ცოცხალად აიყვანა.

დაბოლოს, იუდაიზმის განუყოფელი ნაწილია ბოლო ჟამისა და ადამიანთა მკვდრეთით აღდგომის რწმენა, ანუ რწმენა იმისა, რომ სამყარო გარკვეული ხანის მერე დასრულდება, გარდაცვლილები მკვდრეთით აღდგებიან და ისევ იცხოვრებენ დედამიწაზე.

ძველი იერუსალიმი და სოლომონის ტაძარი

ზემოთ წარმოდგენილი ყველა რელიგიური პრინციპი გადმოცემულია ე. წ. „თანახში“. თანახი აერთიანებს 24 წიგნს, მისი შემადგენლობა ბიბლიის, უფრო სწორად, ძველი აღთქმის იდენტიურია, მაგრამ განსხვავდება წიგნთა თანამიმდევრობით. თანახი აღწერს ღვთის მერ სამყაროსა და ადამიანის შექმნას, ღვთის აღთქმასა და მცნებებს და ასევე ებრაელი ხალხის ისტორიას მეორე ტაძრის ეპოქამდე. იუდეველები ამ წიგნებს წმინდა წერილად მიიჩნევენ, რადგანაც, მათი რწმენით, ისინი ადამიანებს რუახ ჰაკოდეშიმ (ანუ სინმინდის სულმა [სულიწმიდა]) უბოძა.

თანახის საბოლოო ჩამოყალიბებას რელიგიათმცოდნეები უკავშირებენ წინასწარმეტყველ ეზრასა და მისი ეპოქის იმ მწიგნობრებს, რომლებიც წინასწარმეტყველ ნეემიას ეპოქის შემდგომ მოვიდნენ (ძვ. წ. V-II სს.). ეს ძველი იქმნებოდა იმ ეპოქაში, როცა მრავალი აპოკრიფული (ანუ არაკანონიკური) თხზულება გაჩნდა. ამიერიდან წერილობითი კანონის (თორა შები-ქთავ) შესწავლას დაემატა ზეპირი კანონის (თორა შებე ალ-ფე) განმარტებაც.

ძვ.წ. II საუკუნეში იუდაიზმში გაჩნდა ორი ფორმირება – სადუკეველები და ფარისეველები. სადუკეველები მიეკუთვნებოდნენ სასულიერო და დიდგვაროვანთა წოდებას. ისინი იყვნენ ცადუკიდების წმინდა დინასტიის საყრდენი და, შესაძლოა, სახელიც სწორედ ამ დი-

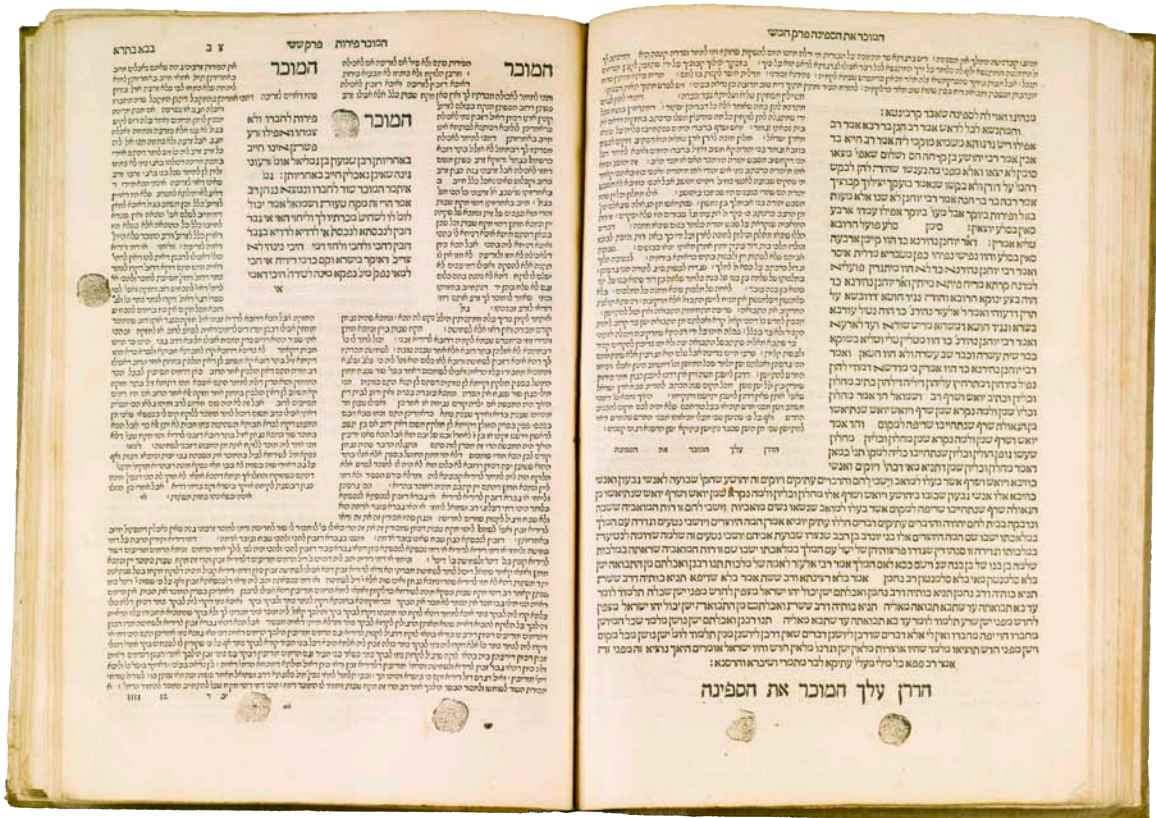

თორას გრაგნილი

ნასტიის შემქმნელის ცადოკის მიხედვით დაერქვათ. ფარისევლები კი მოსახლეობის საშუალო ფენებიდან იყვნენ გამოსული და მოქმედებდნენ მნიგნობართა ტრადიციის თანახმად. ისინი ცდილობდნენ შეეზღუდათ სადუკეველების გავლენა და ოპონირებას უწევდნენ მათ გადაწყვეტილებებს. ფარისევლთა იდეალი იყო მთელი ხალხის სინამდრე და დარწმუნებული იყვნენ, რომ ადამიანის მთელი ცხოვრება ღვთისმსახურებად, ქველმოქმედებად უნდა ჩათვლილიყო. სადუკეველები გამოდიოდნენ თორის გარეგნული (სიტყვასიტყვითი) გაგებიდან, ფარისევლები კი თორის საზრისიდან (შინაგანი მხარიდან). სადუკეველებისაგან განსხვავებით, ფარისევლები აღიარებდნენ ზეპირ თორასაც და მის შესრულებას სავალდებულოდ მიიჩნევდნენ.

ფარისევლებს ტრადიცია გააგრძელეს „თანაიებმა“ (ებრ. თანაიმ – მოძღვარნი), „ამორაიებმა“ (ებრ. ამორაიმ – „თორის განმარტებელი“) და „სავორაიებმა“ (ებრ. სავორაიმ – „თორის ამხსნელი“). სწორედ მათი კოლექტიური შრომის ნაყოფია ახ.წ. III საუკუნეში შექმნილი თანახის კომენტარები, რომელსაც „მიშნა“ („მეორე აღთქმა“) ეწოდება. მიშნას შექმნაში მონაწილეობას იღებდნენ თანაიები და მისი საბოლოო რედაქცია შეავსებდა იეჰუდა და ჰასანი. მოგვიანებით დაიწერა კიდევ ერთი ნიგნი „გემარა“, რომლის ფუნქციაც უკვე „მიშნას“ ჩალრმავებული კომენტარებაა და რომლის შექმნისთვისაც, ძირითადად, ამორაიები ირჯებოდნენ. მიშნა და გემარა ერთად შეადგენენ „თალმუდს“. თალმუდმა საბოლოო სახე მიიღო ბაბილონში დაახლოებით ახ. წ. 500 წ. ბაბილონური თალმუდის ბოლო რედაქცია მიეწერება რაბინსა და სურის აკადემიის ხელმძღვანელს რაბი იოსეს. იერუსალიმური ანდა პალესტინური თალმუდი კი, რომელსაც პალესტინის სკოლებში ებრაელ სწავლულთა არაერთი თაობა ქმნიდა, დასრულდა დაახლოებით 550 წელს პალესტინაში.

თანახი (თორა) და თალმუდი არეგულირებენ რელიგიური ებრაელის (იუდეველის) ცხოვრების ყველა სფეროს, მათ შორის ისეთ საკითხებსაც, რასაც სხვა რელიგიებში მორალის,

თალმუდი

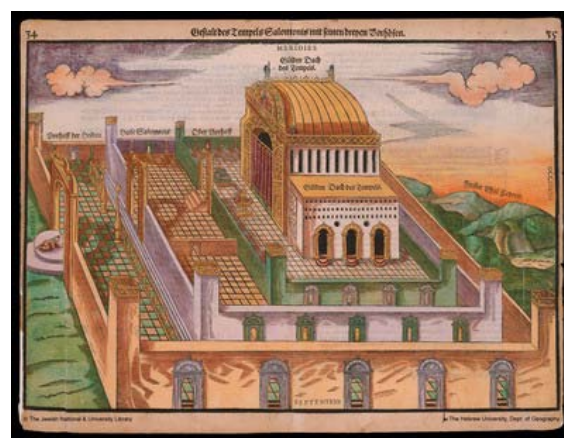

ონის (რაჭა) სინაგოგა

ეთიკის, სამოქალაქო და სისხლის სამართლის პრეროგატივად მიიჩნევენ. თალმუდში გამოჰყოფენ ჰალახას და აგადას, რომლებიც ერთმანეთს ეხმიანება და ამდიდრებს. ჰალახა – ეს არის კანონი რელიგიური, საოჯახო და სამოქალაქო ცხოვრების შესახებ, ხოლო აგადა განსაზღვრავს იუდაიზმის სულიერ საფუძვლებს. ჰალახა თალმუდის ძირითადი ნაწილია, აგადას კი უფრო დიდი ადგილი უჭირავს რაბინისტული თხზულებების სხვა ჟანრში – მიდრაში.

სავორაიების ეპოქა გრძელდებოდა დაახლოებით 600 წლამდე. სწორედ ამ პერიოდიდან იუდაიზმში ჩნდება მორწმუნე მეცნიერთა ახალი პლეადა, რომელთაც „გაონებს“ (ებრაულად: „გეონიმ“ – უპირატესნი, ქებულნი) უწოდებდნენ. გაონები მეთაურობდნენ აკადემიებს სურსა და ფუმბედიტში – ბაბილონში არსებულ ორ გამორჩეულ სკოლას, რომლებიც ებრაული სამართლის შესწავლის ცენტრებად იქცნენ მას შემდეგ, რაც რომაელებმა (300 წ.) დახურეს ასეთი სკოლები პალესტინაში. ამ პერიოდისათვის ბაბილონური თემის მეთაური იყო „რეშ გალუთა“ („დევნილთა მეთაური“, „ეგზილარქი“), რომელსაც, როგორც წესი, სპარსეთის მთავრობა ამტკიცებდა. მაგრამ ებრაელთა ცხოვრებაზე, როგორც ბაბილონში, ასევე სხვა ქვეყნებში, რეალურ გავლენას ახდენდნენ გაონები. გაონთა ეპოქა დაახლოებით 400 წელს გაგრძელდა (600-1050 წწ.)

როგორც ზემოთ აღინიშნა, იუდაიზმში არ არსებობს ერთი რელიგიური ავტორიტეტი ან ცენტრი, რომლის აზრი მისაღები იქნებოდა ყველა ებრაელისათვის. თუმცა

სოლომონის ტაძარი

სინაგოგა რომში

განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვთ „რაბინებს“ (ძველი ებრაულიდან – „ჩემი მასწავლებელი“), რომლებიც არიან თორას განმმარტებელი და საჯარო ლოცვის ხელმძღვანელი.

ებრაელთა გაფანტვამ ჯერ ძველი მსოფლიოს (აზია, აფრიკა, ევროპა), ხოლო შემდგომ ახალ მსოფლიოს (ამერიკა) სხვადასხვა ქვეყანაში გამოიწვია მათი რელიგიურ-ეროვნული ბევრი ცენტრის წარმოშობა. ადრე ერთიან ცენტრად მიიჩნეოდა იერუსალიმის ტაძარი, სადაც აღესრულებოდა ყოველდღიური მსხვერპლშენიშვა. რაც ტაძარი განადგურდა, მსხვერპლშენიშვის ადგილი დაიკავა ლოცვამ, რომლის აღსასრულებლადაც ებრაელები ერთიანდებოდნენ სჯულის ცალკეული მასწავლებლების, ანუ რაბინების გარშემო. ამ გაერთიანებებიდან წარმოიქმნა იუდეური სალოცავი თემი სინაგოგები („კრებული“, „ჯამაათი“). იუდაიზმში სინაგოგა წარმოადგენს ებრაელთა (იუდეველთა) საკრებულოს ლოცვის აღსრულებისა და თორისა და თალმუდის შესწავლის მიზნით. ასეთი საკრებულო არ ითვალისწინებს სპეციალური ნაგებობის არსებობას და შეიძლება გაიმართოს ნებისმიერ შენობაში.

საჯარო ლოცვისა და ღვთისმსახურების აღსასრულებლად აუცილებელია 10 სრულწლოვანი იუდეველი მამაკაცის ერთად ყოფნა. ისინი შეადგენენ პირველად იუდეურ თემს ე. წ. „მინიანს“ (სიტყვასიტყვით: „რიცხვი“), ანუ კვორუმს, რომელიც აუცილებელია ლოცვის ჩასატარებლად. ისტორიულად საჯარო ღვთისმსახურების ნება იუდაიზმში აქვს რაბინს – თორის განმმარტებელსა და მასწავლებელს. რაბინის გარდა სინაგოგაში მსახურობენ ხაზანი, შამაში და გაბაი. ხაზანი უძღვება საყოველთაო ლოცვას და წარმოადგენს ღვთისაკენ მიპყრობილ მთელ რელიგიურ თემს, შამაში სინაგოგის მსახურია, რომელსაც იქ სისუფთავისა და წესრიგის დაცვა და სინაგოგის ქონების მეთვალყურეობა ევალება. გაბაი კი წყვეტს სინაგოგის ადმინისტრაციულ და ფინანსურ საკითხებს.

ებრაელთა ზემოთ ნახსენები რელიგიური დღესასწაულების გარდა, იუდაიზმში გვაქვს სხვა მნიშვნელოვანი დღესასწაულებიც: პირველ რიგში, რასაკვირველია, ეს არის **შაბათი** – ყოველკვირეული დღესასწაული, რომელიც ებრაელებს ახსენებს სამყაროს შესაქმნის და მეშვიდე დღეს უფლის დასვენების ბიბლიურ პარადიგმას. **იომ ქიფური** – განკითხვის დღე – სინანულისა და კეთილი საქმეების მეშვეობით ღმერთთან მიბრუნების დღეა, **სუქოთი** – ათი (იუდაიზმის თანამედროვე რეფორმისტულ განშტოებებში კი რვა) დღე, რომელიც საშემოდგომო მოსავლის აღებას ეძღვნება და ებრაელებს უდაბნოში ხეტიალის განსაცდელს შეახსენებს. ამ ათეულის ბოლო დღეა „**სიმხათ თორა**“ (თორის სიხარული). შაფუოთი კი აღნიშნავს იმ დღეს, როცა მოსემ სინას მთაზე უფლისაგან მიიღო მცნებები. **პასექი** – საგაზაფხულო დღესასწაული, რომელიც ებრაელი ხალხის ეგვიპტის მონობიდან თავის დაღწევის აღსანიშნავად იმართება.

როგორც ცნობილია, 1948 წლიდან არსებობს ისრაელის სახელმწიფო, რომლის ოფიციალურ რელიგიასაც სწორედ იუდაიზმი წარმოადგენს. 2010 წლისათვის იუდეველთა რიცხვი მთელ მსოფლიოში 13,4 მილიონი იყო, რაც მსოფლიოს მოსახლეობის დაახლოებით 2 პროცენტს წარმოადგენს. მათი დიდი ნაწილი, დაახლოებით 42 პროცენტი, ისრაელში ცხოვრობს, 42 პროცენტი – ამერიკის შერთებულ შტატებსა და კანადაში, ხოლო დანარჩენი უმეტესობა – ევროპის მკვიდრია.

იერუსალიმის მეორე ტაძრის მოდელი

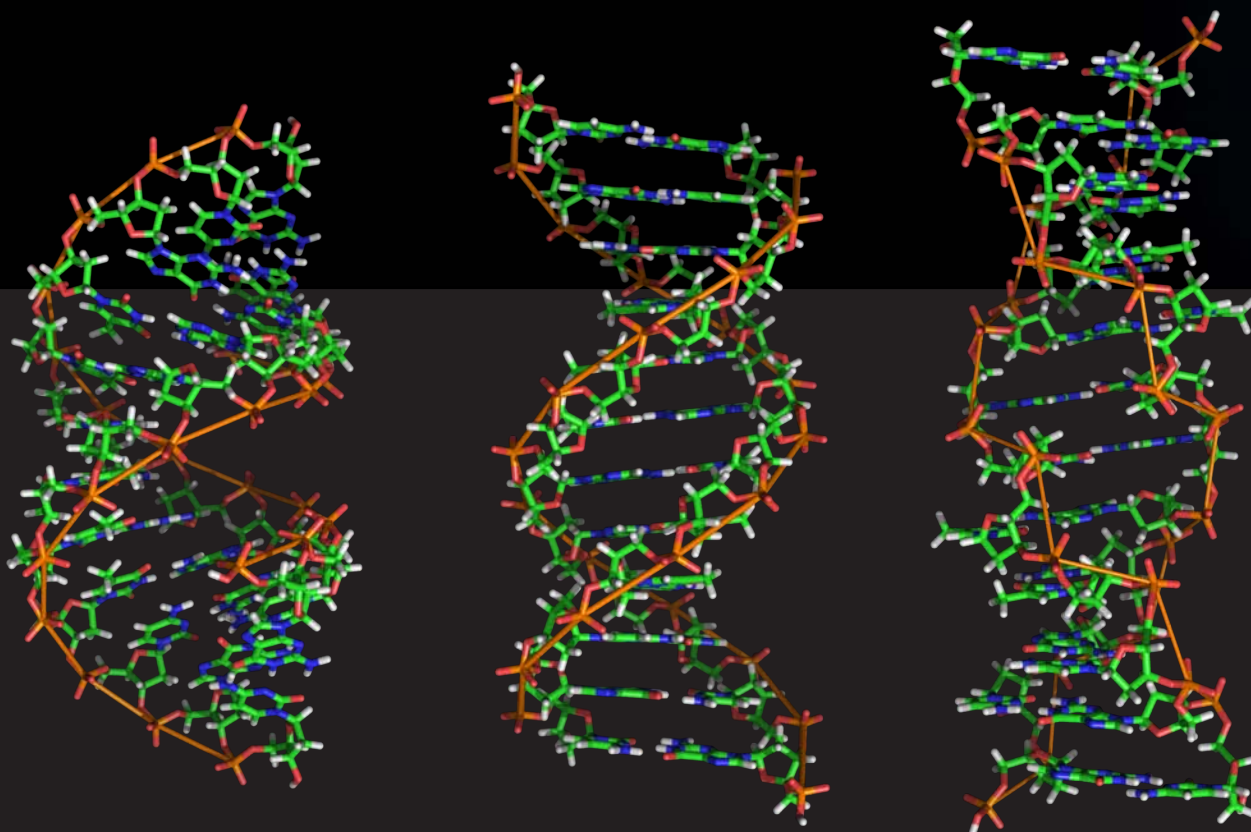
ჩვენი სამყარო და ინფორმაცია

თეიმურაზ ყანჩელი

ტერმინი ინფორმაცია ძალზე ხშირად გვესმის სატელევიზიო გადაცემებში, ვკითხულობთ ჟურნალ-გაზეთებში და ვიყენებთ სხვა ადამიანებთან საუბრის დროს. ეს ტერმინი იმდენად გავრცელებული და ნაცნობია, რომ არც კი ვფიქრობთ, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია მოვლენები, რომლებსაც იგი აღწერს.

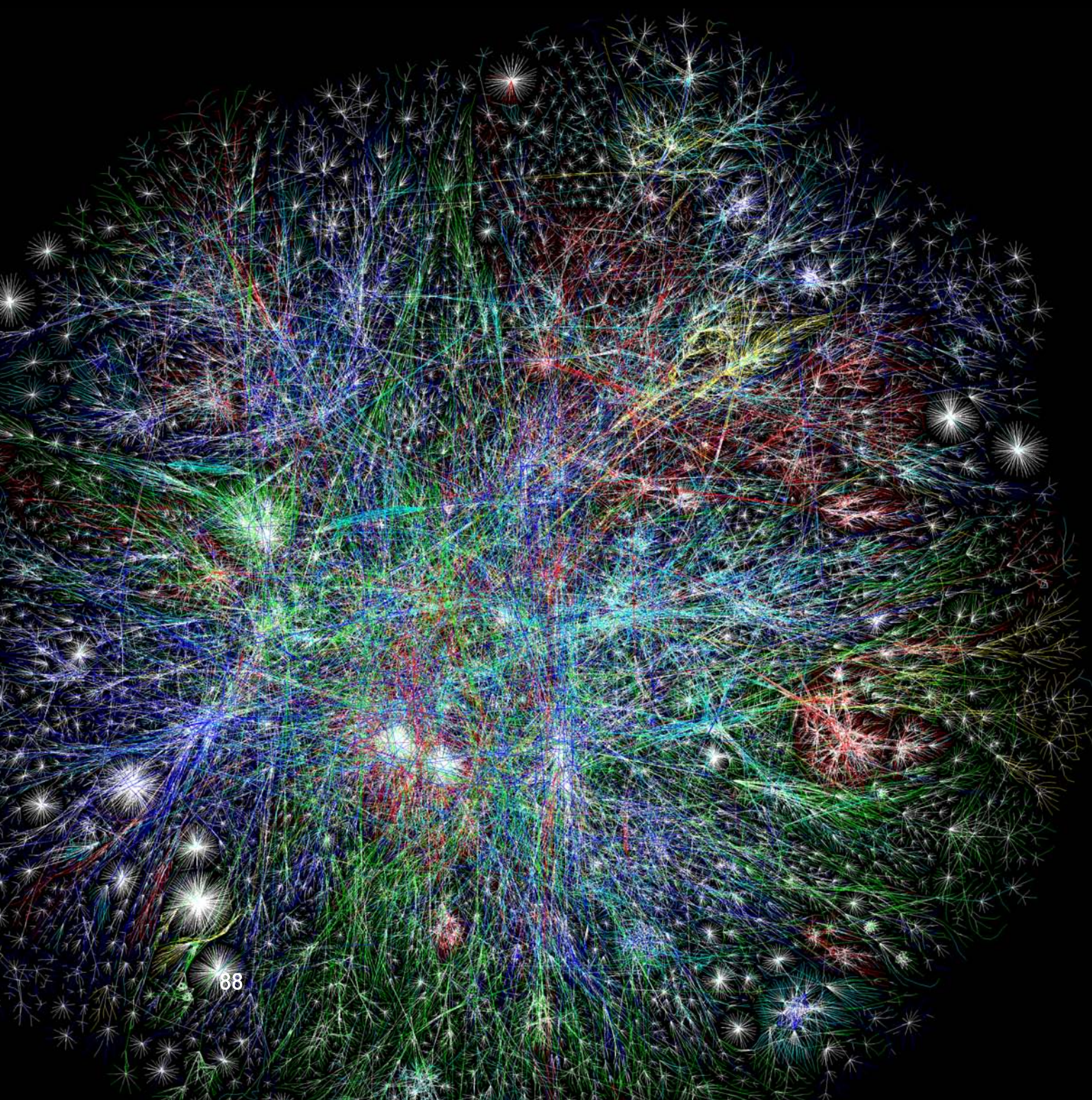

**ინფორმაცია სოციალ ბუნებაში -
ეფექტიური ინფორმაცია**

ჩვენი საუბარი დავიწყეთ იმით, რომ დედამიწაზე სიცოცხლის გაჩენისთანავე მისი არსებობა და განვითარება შესაძლებელი იყო მხოლოდ ერთი ორგანიზმისგან მის შთამომავალზე ინფორმაციის გადაცემის პრინციპის ამოქმედებით. ეს ინფორმაცია მოიცავდა ორგანიზმების საუკეთესო თვისებების აღწერას, რომელიც მემკვიდრე ორგანიზმებს სხვა ორგანიზმებთან კონკურენციისა და ბრძოლის პირობებში გარემოში გადარჩენისთვის ანიჭებდა უპირატესობას. ბრიტანელმა მეცნიერმა ჩარლზ დარვინმა მე-19 საუკუნეში აღმოაჩინა ეს პრინციპი და ევოლუციის პროცესი უწოდა. პრაქტიკულად ყველა ცოცხალ ორგანიზმში (ცხოველებში, მცენარეებში, ბაქტერიებსა და ვირუსებში) ინფორმაციის გადაცემა ხდება ერთნაირი მექანიზმის გამოყენებით – დეზოქსირიბონუკლეინის მჟავისა (დნმ) და რიბონუკლეინის მჟავის (რნმ) გადატანის გზით. გასაოცარია ის ფაქტი, რომ ინფორმაციის ჩაწერა, შენახვა, გადაცემა და გამოყენება ხდება მხოლოდ და მხოლოდ

ოლოდ ბიოლოგიური წარმოშობის მასალების გამოყენებით. რამდენად ეფექტიანი და საიმედო უნდა იყოს ასეთი მექანიზმი, რომ მან უზრუნველყო ასეულობით მილიონი წლის განმავლობაში დედამიწაზე ცვალებად გეოლოგიურ-კლიმატურ პირობებში ცოცხალი ორგანიზმების უამრავი ფორმის გამრავლება და განვითარება! რთული ბიოლოგიური შედგენილობის მქონე ინფორმაციის მატარებელი ობიექტი მე-20 საუკუნის 50-იან წლებში აღმოაჩინეს და პირველებმა შეისწავლეს ნობელის პრემიის ლაურეატმა მეცნიერებმა: ბრიტანელებმა – ფრენსის კრიკმა, მორის უილკინსმა და ამერიკელმა ჯეიმს უოტსონმა და მას გენი უწოდეს. ინფორმაცია ამ შემთხვევაში არსებობს და დაშიფრული ფორმით გადაიცემა ცილების (ორგანული ნივთიერების) მეშვეობით. სულ ახლახან უამრავი სამეცნიერო დაწესებულებისა და ათასობით მკვლევრის ერთობლივი ძალისხმევით მოხდა გენომის

(გენის) გაშიფვრა, ანუ გენის ათიათასობით ნაწილის განლაგებისა და შედგენილობის დადგენა (ეს ინფორმაცია ინახება კომპიუტერული ფაილების ფორმით). მაგრამ ჯერჯერობით არ არის დადგენილი, თუ რა როლს ასრულებენ გენის ცალკეული ნაწილები ადამიანის სხეულის ფუნქციების უზრუნველყოფაში და რა გავლენას ახდენენ მის თვისებებზე.

ინფორმაცია სოცსად გუნაგაუი - ოპარატიული ინფორმაცია

სხეულის სხვადასხვა ორგანოს შეთანხმებული მუშაობის უზრუნველყოფას სჭირდება ოპერატიული მართვა, რაც ინფორმაციის მეორე უმნიშვნელოვანესი ფუნქციაა სულიერ ორგანიზმებში. ამ ფენომენის განხილვა ორი კუთხიდან შეიძლება: ადამიანის ტვინი გადაამუშავებს გრძნობის ორგანოებიდან (მხედველობა, სმენა, შეხება, ყნოსვა და გემოვნება) მიღებულ ინფორმაციას, იყენებს საკუთარ მეხსიერებაში დაგროვილ ინფორმაციას, გამოიმუშავებს ქცევისა და მოქმედების მყისიერ სტრატეგიას და გასცემს ბრძანებას მის შესასრულებლად ან ანალიზის შედეგს ინახავს მეხსიერებაში, როგორც სამომავლო გეგმას.

ამ პროცესის წარმოსადგენად შემდეგი შემთხვევა გამოდგება: ერთი ძალზე ფრთხილი და გამოცდილი ტერორისტის დასაჭერად მის ბინაში ჩასაფრდნენ პოლიციის თანამშრომლები, რომლებიც საწოლის ქვეშ დაიმაღლნენ. მათ დიდი ხნის განმავლობაში მოუწიათ ასეთ პირობებში ყოფნა და ერთ-ერთმა მათგანმა სიგარეტი მოსწია. დღის ბოლოს დაბრუნდა ბინის პატრონი და კარის გაღებისთანავე ამოიღო იარაღი, გახსნა ცეცხლი საწოლის მიმართულებით და გაიქცა. ამ შემთხვევამ იმსხვერპლა ერთი თანამშრომელი და მომხდარის გარჩევისას გაირკვა ჩვენთვის საინტერესო შემდეგი დეტალები: ტერორისტი და მისი ოჯახის წევრები სიგარეტს არ ეწეოდნენ და მას კარგი ყნოსვა ჰქონდა. შესვლისას იგი ყნოსვით მიხვდა, რომ ვიღაც იყო ოთახში და იეჭვა, რომ არსებულ სიტუაციაში ეს მხოლოდ სამართალდამცავები შეიძლებოდა ყოფილიყვნენ. მისი მხედველობის არეში მოექცა საწოლი, რომელიც ისე არ იყო გასწორებული, როგორც დიასახლისი ალაგებდა. მას საწოლის ქვეშიდან რაღაც ფაჩუნი მოესმა და ამ მიმართულებით ბრმად გაისროლა (სპეციალური მომზადების მქონე მეზრძოლს სრულ სიბნელეშიც შეუძლია ზუსტად გაისროლოს ხმის წყაროს მიმართულებით). ამ შემთხვევაში ნავარჯიშები ადამიანის ოთხი შეგრძნება ძალზე დიდი სიჩქარით ამოქმედდა – ყნოსვა (სიგარეტის ბოლი), სმენა (ხმა საწოლის ქვეშ), მხედველობა (საწოლი გახდა სამიზნე), შეხება (იარაღის შეგრძნება). ადამიანის ტვინმა გადაამუშავა ეს ინფორმაცია და ამ კონკრეტული ადამიანის განწყობის მიხედვით მიიღო ცეცხლის გახსნის გადაწყვეტილება. ტვინმა სასურველი ქმედების შესახებ ინფორმაცია გაუგზავნა უამრავ კუნთს (ტანის, ფეხის, მხრის, მტევნის, თითების), რომელთა შეთანხმებულ მოქმედებას მოჰყვა გასროლა. სროლის პროცესში მონაწილეობა

მიიღო ორგანიზმის ათეულობით კუნთმა. ნებისმიერ რთულ სისტემაში მისი ქმედების სრულყოფისთვის უნდა არსებობდეს უკუკავშირი, ანუ კუნთები ამოქმედებისას აგზავნიან ინფორმაციას ტვინში, რომელიც მას ამუშავებს და კორექტირების საჭიროებისას შეიმუშავებს ინფორმაციის ახალ ნაკადს და გადასცემს. ეს არის ძალზე გამარტივებული სქემა იმისა, თუ როგორ ცირკულირებს ინფორმაცია ადამიანის სხეულში.

გააზრებული ქმედებების გარდა, ადამიანის სხეულში მუდმივად მიმდინარეობს ინფორმაციის გენერირება და მიწოდება, რომელიც არეგულირებს სხეულის ტემპერატურას, სისხლის წნევას და მართავს საკვების გადამამუშავებას, დაზიანებული ქსოვილების აღდგენას, მავნე ნივთიერებების გამოყოფას, გარედან შემოჭრილ მავნე ობიექტებთან (ბაქტერიებსა და ვირუსებთან) ბრძოლას და უამრავ სხვა სასიცოცხლო მნიშვნელობის პროცესსა და პარამეტრს. ამ პროცესებს და მათ ინფორმაციულ უზრუნველყოფას ადამიანი ვერც აღიქვამს და შესაძლოა ამას მისი ტვინი არც განკარგავდეს – მათი მართვა ხდება ადგილზე და ამით იზრდება ადამიანის სხეულის არსებობის საიმედოობა. ამგვარადვე ფუნქციონირებს ცხოველთა ორგანიზმები.

ზემოთ აღწერილი ინფორმაციული პროცესები უნივერსალურია ყველა ცოცხალი ორგანიზმისთვის, ოღონდ რთული ფორმების აზროვნების უნარი და მისი თაობიდან თაობაში გადაცემა ხდება მხოლოდ ადამიანებში. ცხადია, ცოცხალ ბუნებაში ინფორმაციის შენახვისა და გადაცემის ფენომენს დედამიწაზე სიცოცხლის არსებობისთვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს.

გენებისგან განსხვავებით, ადამიანის სხეულში ოპერატიული ინფორმაცია ვრცელდება ნერვულ სისტემაში (ნეირონების საშუალებით, რომელთა რაოდენობა ადამიანის ორგანიზმში 100 მილიარდს აღწევს) ელექტრული იმპულსების გადაცემით. ამ იმპულსების გადაცემის სიჩქარე გასაოცრად დაბალია – 3-120 მ/წმ. ამის გათვალისწინებით, აბსოლუ-

ტურად გაუგებარია, როგორ ფუნქციონირებს ადამიანის ტვინი, რომლის გამოთვლითი საშუალებები ფანტასტიკურად მაღალია. IBM-ის ფირმის Deep Blue სუპერკომპიუტერმა 1996 წელს მოუგო ჭადრაკში მაშინდელ მსოფლიო ჩემპიონ გარი კასპაროვს ანგარიშით 3,5:2,5. შემდეგი თაობების გაცილებით უფრო ძლიერი სუპერკომპიუტერები ცალსახად მაინც ვერ უგებენ ადამიანს. მაგრამ თქვენს ყურადღებას შევაჩერებთ იმ ფაქტზე, რომ კომპიუტერებში ინფორმაციის გადაცემის ელექტრული სიგნალების სიჩქარე არის 300.000 კმ/წმ და არა 100 მ/წმ (ანუ 3 მლნ-ჯერ მეტი) – როგორც ადამიანის ტვინში. თანამედროვე მეცნიერებამ ჯერ ვერ ამოხსნა ადამიანის ტვინის ფუნქციონირების ეფექტიანობის საიდუმლო და ამ ამოცანაზე მსოფლიოს წამყვან უნივერსიტეტებში უამრავი უმაღლესი რანგის სპეციალისტი მუშაობს. ეს ამოცანა თავისი სირთულითა და პერსპექტივებით იმდენად მომხიბლავი და მნიშვნელოვანია, რომ ათასობით ახალგაზრდა მკვლევარს იზიდავს, რომლებიც სტუდენტობიდან ცდილობენ გვერდში ამოუდგნენ ღვაწლმოსილ მეცნიერებს ბუნების საიდუმლოებებთან მათ დაუღალავ და უაღრესად საინტერესო ბრძოლაში.

ინფორმაცია და ადამიანი

რამ განაცალკევა ადამიანი სხვა ცხოველებისგან და როგორ გახდა იგი გონიერი ადამიანი (ლათ. Homo sapiens)? ამის შესახებ მრავალი ერთმანეთის გამომრიცხავი თეორია არსებობს, მაგრამ უდავოა ერთადერთი დებულება – გონიერი ადამიანის ტვინი ოდესღაც (მეცნიერების აზრით, ეს დაახლოებით 200 ათასი წლის წინ მოხდა აფრიკაში) ისე შეიცვალა, რომ მას ინფორმაციის გადამუშავების განსხვავებული, სხვა ცოცხალ არსებებთან შედარებით უფრო სრულყოფილი საშუალებები გაუჩნდა. ასეთმა ცვლილებამ მოგვანიჭა შემდგომი განვითარებისთვის აუცილებელი ლოგიკური აზროვნების ძალზე ძლიერი უნარი, რომლის გამოყენებით ადამიანი დაეუფლა შრომის იარაღების დამზადებასა და გამოყენებას, ცეცხლის მოხმარებას. ადამიანს გაუჩნდა მეტყველების უნარი, რაც რადიკალურად განსხვავდება ცხოველებში არსებული სასიგნალო ბგერების გამოყენებისგან (რომელსაც, ცხადია, ძალზე დიდი მნიშვნელობა აქვს ცხოველებისთვის). ადამიანის მეტყველება, სხვა ფუნქციებთან ერთად, ასრულებს ინფორმაციული არხის ალბათ უმთავრეს როლს – დაგროვილი ცოდნის გადაცემას, რომლის გარეშე ადამიანი, როგორც მოდგმა, ვერ განვითარდებოდა (უფროსკლასელთათვის ვიტყოდი, რომ არა მხოლოდ ფიზიკურმა შრომამ შექმნა ადამიანი, არამედ ცოდნის შექმნამ, შენახვამ, გადაცემამ და ამ ცოდნის

ფესტოს დისკო — საბერძნეთში, კუნძულ კრეტაზე ნაპოვნი გამომწვარი თიხის დისკო, ძვ. წ. II ათასწლეულის, რომელზეც გვხვდება უცნაური, დღემდე გაუშიფრავი დამწერლობის ნიმუში. ამ სიმბოლოების ნაკითხვის უამრავი მცდელობის მიუხედავად, დღემდე დაუდგენელია რა წარმოშობისაა იგი ან რა წერია.

ათვისებამ, ანუ სწავლამ).

გასაგებია, რომ მეტყველება ტექნიკურად წმინდა ინფორმაციული პროცესია, რომელშიც ადამიანის უამრავი სისტემა იღებს მონაწილეობას: ტვინის უჯრედები, რომლებიც იმასსოვრებენ ინფორმაციას, გადაამუშავებენ მას, ახდენენ კოდირებას და დეკოდირებას, ყელის, ენის და ფილტვების კუნთები, სმენის აპარატი.

გაცილებით გვიან შეიქმნა სისტემა, რომელმაც ჩვენს წინაპრებს გაუადვილა ცოდნის (ანუ ინფორმაციის) თაობიდან თაობაში გადაცემა და ამ გამოგონებას დამწერლობა ეწოდება. დამწერლობის გამოგონებამდე ინფორმაციის გადაცემა ძალზე რთული იყო და ამაზე მიუთითებს ერთი ლეგენდა, რომლის თანახმად, სპარსეთის მეფე დარიოსმა დამწერლობის არმქონე მომთაბარე ტომებისგან მიიღო შეტყობინება – მას გამოუგზავნეს ფრინველი, თაგვი, ბაყაყი და ხუთი ისარი. მეფემ გადაწყვიტა, რომ მორჩილების ნიშნად მას მომთაბარეები გადასცემენ მინას (თაგვი), ცას (ფრინველი), წყალს (ბაყაყი) და უარს ამბობენ წინააღმდეგობის განეგაზე (ისრები). მეფის ერთგულმა ბრძენმა გამოთქვა საწინააღმდეგო აზრი: თუ თქვენ ფრინველივით ცაში არ გაქრებით, თაგვივით მინაში არ ჩაძვრებით, ბაყაყივით ჭაობში არ ჩახტებით, ამ ისრებით გაგანადგურებთო. ეს ბოლო ვერსია სწორი აღმოჩნდა, მაგრამ ჩვენთვის ახლა უფრო არსებითია ის, თუ რამდენად მნიშვნელოვანი იყო დამწერლობის გამოგონება ინფორმაციის ზუსტი გადაცემისთვის.

დამწერლობის ერთ-ერთ ყველაზე გავრცელებულ, ადვილად ასათვისებელ და სახმარად იოლ ფორმას წარმოადგენს ანბანი. პირველი ანბანი დაახლოებით 3500 წლის წინ შექმნა იმ ხალხმა, რომელიც ხმელთაშუა ზღვის სანაპიროზე სახლობდნენ. ჩვენ უნდა გვესმოდეს, რომ სალაპარაკო ენა და ანბანი ერთსა და იმავეს არ გულისხმობს. მსოფლიოში 10.000-ზე მეტი სალაპარაკო ენაა, მაგრამ ანბანთა რაოდენობა შემოიფარგლება ორი ათეულით და მათ შორის არის ქართული ანბანიც.

დამწერლობის ერთ-ერთ ყველაზე გავრცელებულ, ადვილად ასათვისებელ და სახმარად იოლ ფორმას წარმოადგენს ანბანი. პირველი ანბანი დაახლოებით 3500 წლის წინ შექმნა იმ ხალხმა, რომელიც ხმელთაშუა ზღვის სანაპიროზე სახლობდნენ. ჩვენ უნდა გვესმოდეს, რომ სალაპარაკო ენა და ანბანი ერთსა და იმავეს არ გულისხმობს. მსოფლიოში 10.000-ზე მეტი სალაპარაკო ენაა, მაგრამ ანბანთა რაოდენობა შემოიფარგლება ორი ათეულით და მათ შორის არის ქართული ანბანიც.

მას შემდეგ, რაც ადამიანმა ისწავლა ლაპარაკი, გამოიგონა ანბანი, დადგა ინფორმაციის მატარებლის საკითხი. მარტივად რომ ვთქვათ, ადამიანმა მოსინჯა მრავალი მასალა, რომელთა საშუალებითაც შესაძლებელი იქნებოდა ინფორმაციის შენახვა, კოპირება, ტრანსპორტირება და მარტივად გამოყენება. დედამიწის სხვადასხვა რეგიონში სხვადასხვა დროს იყენებდნენ თიხის (შუმერების „თიხის წიგნები“), ქვის, ძვლის, ხის, ხის ქერქის, ქილის (პაპირუსი, ძვ.წ. მე-3 ათასწლეულიდან ახ.წ. მე-9 საუკუნემდე), ტყავის (პერგამენტი), ქაღალდის (პირველად ჩინეთში, ძვ.წ. 105 წელს გაჩნდა) ინფორმაციის მატარებლებს. ქაღალდი უკვე მრავალი საუკუნის განმავლობაში ყველაზე გავრცელებული ინფორმაციის მატარებელია.

ხელნაწერი წიგნები ცნობილია უძველესი დროიდან. ამ დარგში რევოლუციური გარდაქმნა ეკუთვნის იოჰან გუტენბერგს, რომელმაც მე-15 საუკუნეში გამოიგონა შრიფტის ჩამოსასხმელი და საბეჭდი დაზგები, შეიმუშავა შრიფტისათვის ლითონის შედგენილობისა და საბეჭდი საღებავის რეცეპტურა.

ტექნიკურ საშუალებათა განვითარება

ტექნიკისა და ტექნოლოგიების პროგრესმა მოიტანა ინფორმაციის დაცვის ახალი საშუალებები. მოკლედ შევეხოთ ზოგიერთს:

ფოტოგრაფიის გამოგონების თარიღად მიჩნეულია 1839 წლის 19 აგვისტო, როცა პარიზის მეცნიერებათა აკადემიაში ფიზიკოსმა დ. არაგომ განაცხადა, რომ ლ. დაგერმა და ჟ. ნიეპსმა ერთობლივად შეიმუშავეს გამოსახულებათა მიღების ხერხი, რომელსაც მოგვიანებით დაგეროტიპია უწოდეს.

1860 წ. მარტენვილმა გამოიგონა „ფონოავტოგრაფი“, რომელიც ბგერას ინერდა ცილინდრზე დახვეულ მურით დაფარულ ქალაღზე. ამის შემდეგ ბგერის ჩანერის ტექნოლოგიის შესწავლა ედისონმა დაიწყო 1857 წელს და 1878 წელს მიიღო პატენტი „ფონოგრაფზე“. შემდეგ გამოიგონეს გრამაფონი (1887), პატეფონი (1907), ელექტროფონი (1925).

ელექტრონული მოვლენების დარგში ფიზიკოსთა გამოკვლევებმა მე-19 საუკუნეში ტექნიკის ყველა დარგში ახალი ჰორიზონტები გახსნა, მათ შორის – ინფორმაციის შენახვის, გადამუშავებისა და გადაცემის სფეროში.

არსებობს ინფორმაციის რამდენიმე ტიპის თანამედროვე მატარებელი, რომლებსაც კომპიუტერულ ტექნოლოგიებში იყენებენ, ესენია:

- 1.** შიდა და გარე ხისტი დისკები – მეხსიერების მოცულობა ტერაბაიტებს აღწევს.
- 2.** ფლეშ (ხანდახან ამბობენ USB) დრაივი – მეხსიერების მოცულობა ტერაბაიტებს აღწევს.
- 3.** ლაზერული დისკები: 1) CD – მოცულობა 700 Mb, მოძველებული ტექნოლოგიაა. 2) DVD – მოცულობა 4,7 Gb; 8,5 Gb; 17 Gb. 3) Blue-ray - მოცულობა 25 Gb.

ბიტი და ბაიტი ინფორმაციის საზომი ერთეულებია (1 ბაიტი = 8 ბიტს), ისევე, როგორც ტემპერატურისა – გრადუსი და სიგრძისა – მეტრი. პრეფიქსი კილო (K) ნიშნავს 1000-ს, მეგა (M) – 1 მილიონს, გიგა (G) - 1 მილიარდს, ტერა (T) - 1000 მილიარდს და ბერძნულ-ლათინური წარმოშობისაა.

გარდა ინფორმაციის შენახვისა, არანაკლებ მნიშვნელოვანია ინფორმაციის ეფექტიანი გადაცემა – სწრაფად, უშეცდომოდ, საიმედოდ, ფარულად, დიდ მანძილზე.

ამისათვის 1844 წლიდან მე-19 საუკუნის ბოლომდე გამოიყენებოდა ტელეგრაფი (გამოიგონა სემუელ მორზემ) – ელექტროხელსაწყო, რომელიც ტექსტს მორზეს კოდით (წერტილებისა და ტირეების ერთობლიობა) გადასცემდა.

პირველი რადიოგადაცემა ჩაატარა მარკონიმ 1895 წელს. პირველი სატელევიზიო გადაცემა მოხდა ჩიკაგოში 1928 წელს. ამ აპარატურაში გამოყენებული იყო სიგნალის გენერირების (გაშლის) მექანიკური პრინციპი, ხოლო გადაცემები ელექტრონული გაშლით განხორციელდა 1932 წელს ნიუ-იორკში.

სიტყვა „კომპიუტერი“ პირველად გამოიყენეს 1613 წელს. ის გულისხმობდა პირს, რომელიც ახდენდა გათვლებს, ანუ ინგლ. *computations*. 1837 წელს ბრიტანელი მათემატიკოსი ჩარლზ ბაბიჯი იყო პირველი, ვინც მოამზადა სრულად პროგრამირებადი მექანიკური კომპიუტერის კონცეფცია და დიზაინი. გაგიკვირდებათ, მაგრამ მისი პროექტით ამ გამომთვლელი მანქანის ამოქმედება ხდებოდა ორთქლის ძრავის გამოყენებით.

კომპიუტერის შექმნის ისტორია უკავშირდება გერმანელ ემიგრანტს – ჰერმან ჰოლერიტს, რომელმაც 1888 წელს შექმნა პირველი ელექტრომექანიკური გამომთვლელი მანქანა – ტაბულატორი. XX საუკუნის 40-იან წლებში ელექტრონული მილაკები (ჩვეულებრივი საყოფაცხოვრებო ელექტრონათურის მსგავსი მოძველებული ხელსაწყო) გამოიყენეს პირველი კომპიუტერის ასაგებად. პირველი ტრანზისტორიერი კომპიუტერი (1956 წელს გამოგონილ უფრო თანამედროვე ელექტრონულ ხელსაწყოს – ტრანზისტორს აკისრია ელექტრონული სიგნალების გაძლიერების ფუნქცია და ზომით დაახლოებით 1 სმ-ია) შეიქმნა 1956 წელს მასაჩუსეტსის ტექნოლოგიის ინსტიტუტში (აშშ). 1960 წელს კომპანია *Digital Equipment*-ი უშვებს პირველ მინიკომპიუტერს *PDP-1*, რომლის ფასი იყო 120 000 აშშ დოლარი (დღევანდელ ფასებში დაახლოებით 5 მლნ. აშშ დოლარი). ეს იყო პირველი კომერციული კომპიუტერი, რომელიც აღჭურვილი იყო კლავიატურითა და მონიტორით.

1958 წელს გამოიგონეს ინტეგრალური მიკროსქემა – ჩიპი. ეს რამდენიმე მილიმეტრის სისქის სილიციუმის (კაჟის) თხელი ფირფიტაა. დღესდღეობით მიკროინტეგრალური სქემები ერთ კვადრატულ სანტიმეტრზე შეიცავენ მილიონობით ტრანზისტორს და მათ იყენებენ ნებისმიერ კომპიუტერში პროცესორის და სხვა ელემენტების ასაგებად. მიკროჩიპს, თუკი სათანადოდ იქნება დაპროგრამებული, შეუძლია თითქმის ყველა მანქანის მართვა.

დღეისათვის უშვებენ უამრავი სახეობის კომპიუტერს და მათ სამომხმარებლო თვისებებში გარკვევა ადვილი არ არის. ქვემოთ მოყვანილია კომპიუტერული ტექნიკის კლასიფიკაცია, თუმცა, სამწუხაროდ, მათი სამომხმარებლო თვისებების აღწერა აქ ძალიან შორს წაგვიყვანდა:

სუპერკომპიუტერი

სერვერი

მუშა სადგური ან კომპიუტერი-კლინტი

მინიფრაგი

კონსოლური კომპიუტერი

პერსონალური კომპიუტერი:

- **სამაგიდო კომპიუტერი**
- **ნოუთბუკი (ლაპტოპი)**
 - **სუპერნოუთბუკი ან ულტრაპორტატიული ნოუთბუკი (ეკრანის ზომა: 7-13,3 დიუმი (1 დიუმი არის 2,54 სმ), წონა: 1-2 კგ-მდე).**
 - **ნეტბუკი**
 - **ულტრაბუკი (სისქე: 20 მმ -მდე, წონა: 1.4 კგ -მდე)**
 - **სმარტბუკი (დიდი ზომის სმარტფონი)**
- **პლანეტური კომპიუტერი, ე.წ. ტაბლეტი (სენსორული ეკრანით):**
 - **პლანეტური პერსონალური კომპიუტერი**
 - **თხელი პერსონალური კომპიუტერი**
 - **ულტრაპორტული პერსონალური კომპიუტერი**
 - **ინტარნეტპლანეტი (ნოუთბუკისა და სმარტფონის თვისებებით)**
 - **ელექტრონული წიგნი**
- **სათამაშო კონსოლი**
- **კომუნიკატორი ან სმარტფონი**

სატარებელი კომპიუტერი

კალკულატორი

ინტარნეტი

1969 წლის იანვარში აშშ-ის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტებში სამხედრო პროგრამების დაჩქარებისა და კოორდინაციის გაუმჯობესების მიზნით შეიქმნა პირველი კომპიუტერული ქსელი ARPANet. 1983 წელს შემუშავდა ნორმატიული დოკუმენტი („TCP/IP პროტოკოლი“ Transmission Control Protocol/Internet Protocol), ხოლო მის ბაზაზე 1988 წელს – World Wide Web (WWW) – ერთიანი საინფორმაციო ქსელის ტექნოლოგია. ქსელმა ყველა არსებული რესურსი ერთიან ჰიპერტექსტურ სივრცეში გააერთიანა, რომელსაც 1990 წელს დაემატა ინტერნეტგვერდების შექმნის, განთავსებისა და დათვალიერების ტექნოლოგია.

ინტერნეტში შედწევა შესაძლებელია მხოლოდ სპეციალიზებული ინტერნეტ-პროვაიდერების კომპანიების საშუალებით, რომლებიც მომხმარებლებს ძირითადად სთავაზობენ უმაღლეს, სატელეფონო ან ოპტიკურ-ბოჭკოვანი კაბელით დაკავშირებას.

მსოფლიო მასშტაბით ინტერნეტის მომხმარებელთა რიცხვი მუდმივად და ძალზე სწრაფად იზრდება და მილიარდებს აღწევს. ინტერნეტის რესურსები, რომლებსაც ჩვენ ვიყენებთ, შეიძლება დაიყოს შემდეგ კატეგორიებად: სოციალური ქსელები (მაგ., საყოველთაოდ ცნობილი Facebook), საძიებო სისტემები (მაგ., Google ან Yahoo), ელექტრონული კომერციის (მაგ., Amazon), საგანმანათლებლო (მაგ., ka.wikipedia.org) და საინფორმაციო (მაგ., Parliament.ge). რიგითი ადამიანების მიერ ინფორმაციის განთავსება ინტერნეტში (კომენტარების, ბლოგების; ვიკიპედია ხომ მთლიანად ამ ტექნოლოგიაზეა დაფუძნებული) ინტერნეტის განვითარების ყველაზე მთავარი ეტაპი გახდა.

ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენება ადამიანების პროფესიულ საქმიანობასა და ყოველდღიურ ცხოვრებაში იმდენად ინტენსიურია, ერთი წუთით რომ წარმოვიდგინოთ რაიმე მიზეზით ყველა კომპიუტერის ერთდროულად გაჩერება, ეს გლობალური კატასტროფის ტოლფასი იქნება. ამ ვითარებამ გააჩინა ახალი ტიპის ტერორისტული საფრთხე – კიბერტერორიზმი (ანუ ტერორისტული ქმედება ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენებით და საინფორმაციო ობიექტების წინააღმდეგ), სამხედროების ლექსიკონში კი გაჩნდა ინფორმაციული ომის ცნება. რიგითმა ადამიანებმა შეიტყვეს ჰაკერების არსებობის შესახებ. დღეს ჩვენს საზოგადოებას ეწოდება ინფორმაციული საზოგადოება.

ინფორმაცია და სამყარო

შეიძლება ითქვას, რომ ინფორმაცია კაცობრიობის არსებობის გარემოა (ისევე, როგორც თევზებისთვის – წყალი). ამაზე უამრავი ფაქტი მეტყველებს. რეალურ ცხოვრებაში ყოფილა მაუგლის ისტორიის მსგავსი ფაქტები და როცა ადრინდელ ეტაპზე აღზრდას მოკლებული ბავშვები ისევ დაბრუნებიან ადამიანთა საზოგადოებას, მათი გონებრივი განვითარება მკვეთრად ჩამორჩენილი აღმოჩენილა; საზოგადოებაში დაბრუნება ძალზე რთული ყოფილა მეორე მსოფლიო ომის დროს ტყვეში დაკარგული და იქ ათწლეულები მცხოვრები ჯარისკაცებისთვისაც – მათი ფსიქიკისა და აზროვნებისთვის.

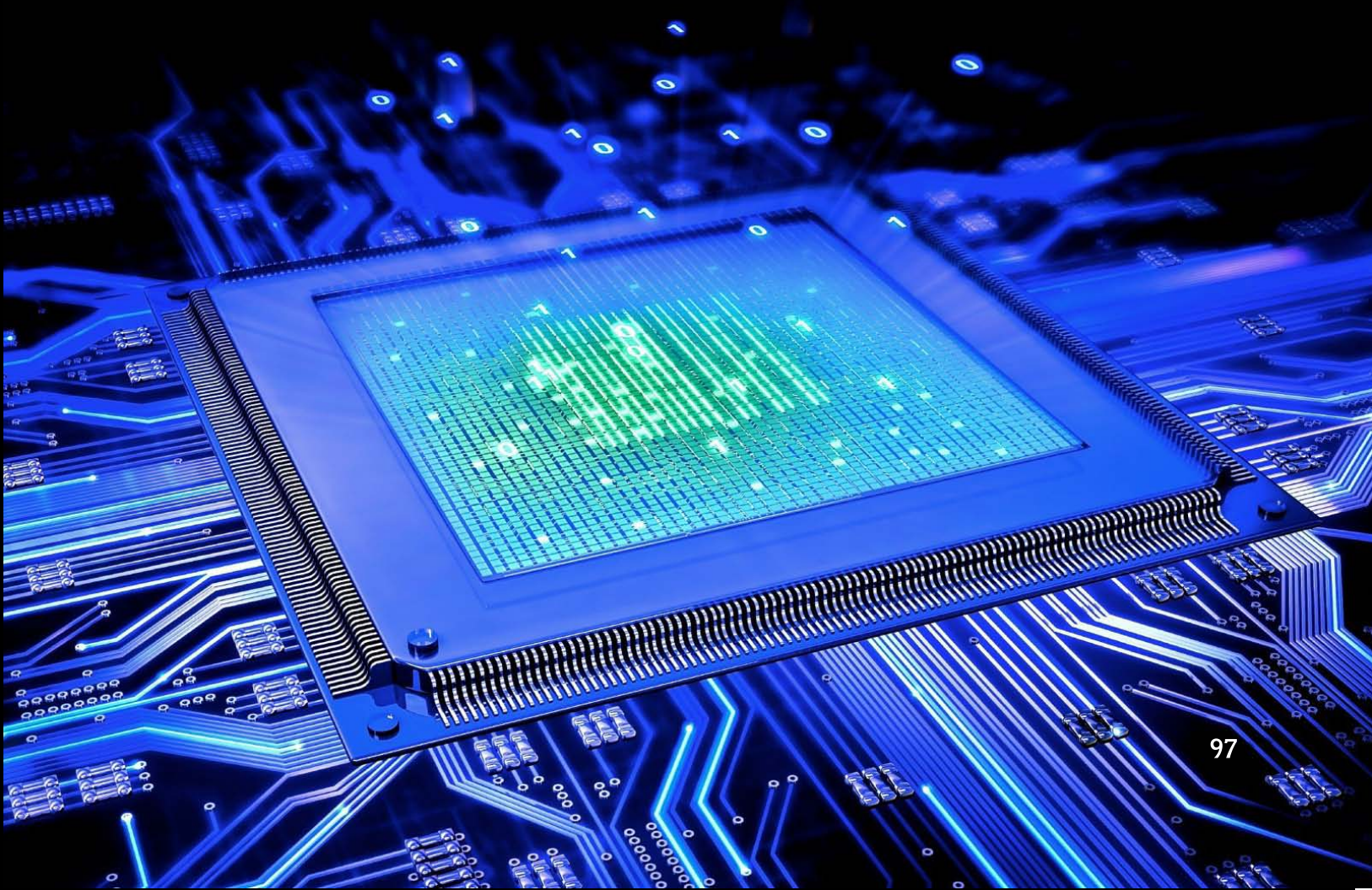
სამეცნიერო კვლევების ობიექტი ძირითადად რეალური სამყაროს აგებულება და თვისებებია. კოსმოსიდან დედამიწაზე შედწეულ გამოსხივებასა და ნაწილაკებს მოაქვთ ინფორ-

მაცია სამყაროს (მაკროსამყაროს) წარმოქმნისა და განვითარების შესახებ. მეცნიერებმა ევროპაში გრანდიოზული და ყველაზე ძვირად ღირებული (6 მლრდ. აშშ დოლარი) ხელსაწყო – დიდი ადრონული კოლაიდერი მხოლოდ იმისთვის ააგეს, რომ მიიღონ ინფორმაცია მიკროსამყაროს თვისებების შესახებ. განვითარებული ქვეყნები ხარჯავენ ასობით მლრდ აშშ დოლარს კოსმოსის ათვისების მიზნით სხვადასხვა ექსპერიმენტების ჩასატარებლად (ინფორმაციის მისაღებად) და ტექნიკისა და ტექნოლოგიების განვითარებისთვის.

რა საჭიროა ასეთი კოლოსალური დანახარჯების განწევა, როცა კაცობრიობას უამრავი სხვა პრობლემა აწუხებს? საქმიანობის ყველა ძირითადი სფერო, რომლებიც უზრუნველყოფს ადამიანის არსებობას – მედიცინა, საკვებითა და ენერგიით მომარაგება, ინფორმაციული ტექნოლოგიები, სამხედრო საქმე – ეფუძნება ფუნდამენტურ მეცნიერებათა მიღწევებს. ადამიანთა ნებისმიერი სამეცნიერო-კვლევითი სამუშაო ახალი ინფორმაციის მოძიებას, მის გააზრებასა და ამის საფუძველზე ახალი ცოდნის გენერირებასთანა დაკავშირებული; ახალი ცოდნა კი კაცობრიობას უხსნის ახალ ჰორიზონტებს, პერსპექტივებს, რომლებიც მოგვცემს ამოუწურავი ენერჯის ახალ წყაროებს, გადაარჩენს კაცობრიობას შიმშილისგან, შორეულ მომავალში მისცემს საშუალებას ათვისოს სხვა პლანეტები, შექმნას ახალი, სასწაულებრივი თვისებების მქონე მასალები, რომლებიც გარდაქმნიან ტექნიკურ პროცესებსა და დანადგარებს, მკურნალობის ახალ მეთოდებს, რაც ადამიანს სიცოცხლეს გაუხანგრძლივებს.

დაბოლოს, სამეცნიერო-პოპულარული სტატიის ავტორის უმთავრესი ვალია განმარტოს გამოყენებული ტერმინები ან იმგვარად გა-

მოიყენოს, რომ ყველასათვის გასაგები იყოს და მკითხველმა შინაარსი დამახინჯებულად ან არასწორად არ აღიქვას. გაგიკვირდებათ, მაგრამ ტერმინ „ინფორმაციის“ უნივერსალური განმარტება არ არსებობს. მეცნიერებისა და ტექნიკის ყველა დარგს, საკუთარი სამეცნიერო და ტექნიკური ამოცანებიდან გამომდინარე, აქვს ინფორმაციის საკუთარი განმარტება, რომელიც ამ დარგის საჭიროებებზეა მორგებული. ინფორმაციის თვისებები ძალზე საინტერესოა იმით, რომ რადიკალურად განსხვავდება სხვა ფიზიკური ობიექტებისა და სიდიდეებისგან, რაც ჩვენ ყველამ ვისწავლეთ სკოლაში.

ინფორმაციას, როგორც პროდუქტს, ძალზე საინტერესო თვისება ახასიათებს – მატერიალური ფასეულობებისგან განსხვავებით, ერთხელ შექმნილი ინფორმაცია შეიძლება შეუზღუდავად, მრავალჯერ გაიყიდოს და ამით დარჩენილი ინფორმაციის რაოდენობა არ მცირდება.

ინფორმაცია განუწყვეტლივია და კავშირებული სხვადასხვა მატერიალურ ობიექტთან – გენტან, ტვინთან, ლაზერულ დისკთან, თუნდაც ამ ჟურნალთან. გენების ან ჟურნალის განადგურებით ინფორმაცია განადგურდება, გაქრება, თუ ამ გენის ან ჟურნალის ზუსტი ასლი არ არსებობს. ინფორმაციის გენერირებას სჭირდება გარკვეული ენერჯია, მაგრამ სხვა დოვლათისგან განსხვავებით, ინფორმაციის ფასწარმოქმნა ეფუძნება სხვა პრინციპებს, ვიდრე ეს ხდება მრეწველობაში. ინფორმაციის, როგორც საქონლის ღირებულება ძალზე პირობითიცაა და უფრო მეტიც – ძალზე სუბიექტურიც.

მაგალითად, საიდუმლო ინფორმაცია, რომელიც მეორე მსოფლიო ომის დროს ფაშისტური გერმანიის სამხედრო ძალებში დაშიფრული ფორმით ცირკულირებდა, გერმანიისათვის უაღრესად მნიშვნელოვანი იყო, ვინაიდან მასზე დამოკიდებული იყო ათიათასობით ჯარისკაცის სიცოცხლე და სამხედრო ოპერაციების ბედი. დიდი ბრიტანეთისთვის კი, რომელიც ფლობდა ხსენებულ ინფორმაციას, მაგრამ ვერ ახერხებდა მის გაშიფვრას, ამ ინფორმაციას არანაირი

ღირებულება არ ჰქონდა. ყველაფერი შეიცვალა, როცა დიდი ბრიტანეთის მეზღვაურებმა ტყვედ ჩაიგდეს ფაშისტების წყალქვეშა ნავეები (1940 წ. და 1942 წ.), სადაც აღმოაჩინეს საიდუმლო კოდის გამშიფრავი მონწყობილობა „ენიგმას“ ახალი მოდელები. გერმანელების გასაიდუმლოებული ინფორმაციის გაშიფვრამ ეს ინფორმაცია დიდი ბრიტანეთისთვის ძალზე ღირებული გახადა, ხოლო გერმანელი სამხედროებისთვის – უაღრესად ნეგატიური ღირებულების მქონე, ვინაიდან მათ მიერ დაგეგმილი სამხედრო ოპერაციების დეტალები მოკავშირე ძალებისთვის გახდა ცნობილი (აშშ, დიდი ბრიტანეთი, საბჭოთა კავშირი და სხვ.).

ამ სტატიაში მინდოდა მეჩვენებინა, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია ახალგაზრდა თაობისთვის ცოდნის შეძენის პროცესი – სწავლა, რომელიც გზას ხსნის ინფორმაციის დაუფლებისკენ. „ვინც ფლობს ინფორმაციას, ის ფლობს სამყაროს“ – ეს იყო XVIII საუკუნის ძალზე წარმატებულ ბიზნესმენთა საერთაშორისო დინასტიის – როტშილდების დევიზი. ამ დინასტიის წარმომადგენლებმა, ხუთმა ძმამ, ევროპაში შექმნეს ბანკების ქსელი, რომლებიც ერთმანეთთან დააკავშირეს კურიერების საკუთარი სამსახურით. მათ იყენებდნენ ევროპის სხვადასხვა კუთხიდან ყველაზე ადრე მიღებული პოლიტიკური და სამხედრო ინფორმაციის, ფასიანი ქაღალდებით ბირჟაზე ვაჭრობისა და სხვა კომერციული ოპერაციების ჩატარებისთვის. მაგალითად, ერთ-ერთმა როტშილდმა, რომელმაც პირველმა მიიღო ინფორმაცია ნაპოლეონის ვატერლოოსთან დამარცხების შესახებ, ლონდონის ბირჟაზე წარმატებით ჩატარებული ოპერაციის შედეგად, სანამ სხვა ბიზნესმენები შეიტყობდნენ ახალ სტრატეგიულ ინფორმაციას, რამდენიმე მილიონი ფუნტი სტერლინგის სუფთა მოგება მიიღო. დღეს როტშილდების დევიზს კიდევ უფრო დიდი მნიშვნელობა მიეცა.

აზერბაიჯანელი მწყემსები

არჩილ ქიქოძე

მრავალფეროვანი

ეთნოსს უნოდებენ საერთო კულტურული და სოციალური ტრადიციის მქონე სოციალურ ჯგუფს.

ეროვნებას ისევე, როგორც ერს ორი განსხვავებული მნიშვნელობა აქვს – ეთნიკური და, ზოგადი, პოლიტიკური. პირველი მნიშვნელობით ერი ეთნოსის არსებობის ფორმასა და მის სოციალურ ორგანიზაციას აღნიშნავს, ხოლო ეროვნება ეთნიკური მიკუთვნებულობის გამოხატველია.

მსოფლიოში ბევრად მეტი ეთნოსია (ეროვნება), ვიდრე სახელმწიფო. უფრო მეტიც, ისტორიის მანძილზე მრავალი სახელმწიფო სამუდამოდ გაქრა, ხოლო ბევრი ეთნოსი სრულიად გაითქვიფა სხვა ხალხებში. არსებობს ჩვენზე ბევრად მრავალრიცხოვანი ერები (მაგალითად, ქურთები, რომლებიც თითქმის 40 მილიონი არიან), რომელთაც არასოდეს ჰქონიათ საკუთარი სახელმწიფო. ამის გათვალისწინებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ჩვენ „გაგვიმართლა“ – ქართველები დღემდე ვარსებობთ და გვაქვს ჩვენი სახელმწიფო – საქართველო, რომლის საზღვრები ისტორიის მანძილზე მუდამ იცვლებოდა, ზოგჯერ ასეთი ქვეყანა სრულიად ქრებოდა ხანგძლივი დროით, მაგრამ უკვე ოც წელზე მეტია ჩვენ ისევ ვცხოვრობთ დამოუკიდებელ სახელმწიფოში – საქართველოში, რაც გარკვეულ პასუხისმგებლობებს გვანიჭებს, რადგან ხანგრძლივი ისტორიული პაუზის შემდეგ ჩვენ ისევ გავხდით საკუთარი ბედის განმკარგველები. ჩვენ გვაკისრია პასუხისმგებლობა საქართველოში მცხოვრები მოქალაქეების მიმართ და მათ შორის (თუ არა განსაკუთრებულად) აქ მცხოვრები ეთნიკური (ეროვნული) უმცირესობების მიმართაც, რადგან ეთნიკური უმცირესობები – პატარა თუ დიდი ჯგუფები – ყველაზე მგრძობიარე არიან ამა თუ იმ ცვლილების მიმართ და ყველაზე მძაფრად რეაგირებენ მათზე.

საქართველო მრავალფეროვანი თუ, როგორც უფრო ხშირად ვამბობთ, მრავალეთნიკური ქვეყანაა. ასე იყო მუდამ და ასე იქნება მომავალში. ამაში გასაკვირი არაფერია. ეთნიკური საზღვრები იშვიათად ემთხვევა სახელმწიფო საზღვრებს, ხოლო მონოეთნიკური (სადაც მხოლოდ ერთი ეროვნების ხალხი ცხოვრობს) ქვეყნები უფრო გამონაკლისია, ვიდრე ჩვეულებრივი მოვლენა და, შესაბამისად, ძალიან ცოტაა მსოფლიოში. მონოეთნიკური სახელმწიფოსკენ სწრაფვა სახიფათო უტოპიაა, რომელსაც ძალიან ცუდისკენ – ნაციონალიზმის უკიდურესი ფორმისკენ მივყავართ. ეს სენი კი ერთხელ უკვე მოიხადა მსოფლიომ და სამუდამოდ დაგმო.

და მაინც, მიუხედავად იმ გამოცდილებისა, რომელიც კაცობრიობას დაუგროვდა, მაინც გაუთავებლად მეორდება ერთი და იგივე შეცდომები და მსოფლიოს ამა თუ იმ კუთხეში მუდმივად ხდება კონფლიქტები, სადაც სხვადასხვა ეროვნების წარმომადგენლები უპირისპირდებიან ერთმანეთს. ეს არის ნამდვილი უბედურება, სახელმწიფოთა შორის ომზე კიდევ უფრო უარესი და დაუნდობელი, რადგან სახელმწიფოებმა შეიძლება მოილაპარაკონ და ცეცხლი შეწყვიტონ, ეთნიკური კონფლიქტები კისნორედ სუსტი და უმნიშვარი სახელმწიფოების შიგნით ხდება, თითქოს არსაიდან ჩნდება (თუმცა ყოველთვის აქვს წინაპირობა) და მისი შეჩერება ძალიან

მონოეთნიკურ სახელმწიფოში ძირითადი ერის ხვედრითი წილი მთელი მოსახლეობის 99 პროცენტს აღემატება. მსოფლიოს 190 სახელმწიფოდან ასეთი მხოლოდ თერთმეტია: უნგრეთი, ისლანდია და პორტუგალია – ევროპაში, სამხრეთ კორეა და კორეის სახალხო-დემოკრატიული რესპუბლიკა – აზიაში, მადაგასკარი და სან-ტომეს და პრინსიპის რესპუბლიკა – აფრიკაში, ჰაიტი – ლათინურ ამერიკაში და ტონგა – ოკეანეთში.

საქართველო

ძნელია. მეზობელი უპირისპირდება მეზობელს, გუშინდელი მეგობრები, კლასელები ბარიკადების სხვადასხვა მხარეს ხვდებიან, ორივე მხრიდან პირველები ომში უანგაროდ ჩართული იდეალისტი ახალგაზრდები იღუპებიან, ხოლო ორივე მხარეს პატრიოტულ ლოზუნგებს ამოფარებული კრიმინალები ძარცვავენ, დაუნდობლად ანადგურებენ სხვა ეთნიკური წარმომავლობის კაცებს, ქალებს, ბავშვებს. ეთნიკური წმენდა და მისი უკიდურესი ფორმა, გენოციდი, სწორედ ეთნიკური კონფლიქტების საშინელი შედეგია.

და კიდევ, ეთნიკურ კონფლიქტებში არ არსებობს გამარჯვებული. უცნაურად ჟღერს, მაგრამ მნამს, რომ ასეა. მართალია, ერთი მხარე მარცხდება, კარგავს სახლ-კარს, ქონებას, იქცევა ლტოლვილად, მაგრამ ეს სულაც არ ნიშნავს, რომ მეორე მხარე გამარჯვებულია. ნებისმიერ მინაზე, სადაც მოხდა ეთნიკური კონფლიქტი, ის ეთნიკური ჯგუფი, რომელმაც მეორე დაჯაბნა, თავს კომფორტულად ვერ გრძნობს. ასეთ ტერიტორიებზე არ ვითარდება ბიზნესი და ტურიზმი, ინვესტორები ფულს არ დებენ, რადგან ყველამ იცის, რომ კონფლიქტი მხოლოდ გაყინულია და არა – დასრულებული. „გამარჯვებულს“ არა აქვს სტაბილურობის შეგრძნება, უხიფათო ხვალისდელი დღის იმედი, ომით მოპოვებული მიწა მას ბედ-

სომეხი ქალი, მხატვარი მ. ტილკე. 1910

ნიერებას ვერ ანიჭებს. დამარცხებული მხარე მუდმივად რევანშის (შურისძიების) სურვლითაა შეპყრობილი და ახალ შანსს, ახალ ნაპერწკალს ელოდება. ამ რევანშის წყურვილით იზრდება ახალი თაობაც, რომლისთვისაც თვალთ არასდროს ნანახი დაკარგული სამშობლო და სახლ-კარი მითიურ სამოთხედ იქცევა. ხშირად გაყინული ეთნიკური კონფლიქტები ათწლეულების მერე გრძელდება და ახალ სისხლს, ახალ უბედურებას იწვევს.

დუხობორი ქალები

მოლოქნები ისევე, როგორც **დუსოგორები** და **სტაროვერები** ქრისტიანი სექტანტები არიან, რომლებიც ეწინააღმდეგებოდნენ სამხედრო სამსახურს და უარყოფდნენ საერო წესებს. ისინი მეფის რუსეთის დროს, მე-19 საუკუნეში, გადმოსახლეს იმპერიის შორეულ კუნძულებში – საქართველოში. მათი დიდი ნაწილი ნინოწმინდის რაიონში, ასევე დმანისში დასახლდა.

რისთვის დამჭირდა ამხელა შესავალი? რა თქმა უნდა, მკითხველის შესაშინებლად – არა. ჩვენ ვცხოვრობთ კავკასიაში – მრავალეთნიკურ, მრავალენოვან, სხვადასხვა აღმსარებლობის რეგიონში. ეს კულტურული მრავალფეროვნება კავკასიას დიდ ხიბლს ანიჭებს. ამავე დროს ის შეიძლება იყოს ხიფათის მატარებელი. პირადად მე საბჭოთა კავშირში გავიზარდე, ამ ქვეყანაში თვრამეტი წლის ასაკამდე ვიცხოვრე და კარგად მახსოვს ის დრო, როდესაც საბჭოთა კავშირის ხალხებს „მოძმე ერებს“ უწოდებდნენ. ის ტყუილი იყო, ხოლო მოძმე ერების ერთობა – იძულებითი. ასე რომ არ ყოფილიყო, საბჭოთა კავშირის ნგრევისთანავე მოძმე ერების წარმომადგენლები ასე სასტიკად არ დაერეოდნენ ერთმანეთს. მიზეზთა

გამო, ყველაზე მეტი კონფლიქტი კავკასიის რეგიონში მოხდა. ყარაბაღის, სამხრეთ ოსეთის და აფხაზეთის კონფლიქტთა შედეგები დღესაც მოუშუშებელ ჭრილობად ატყვია სამხრეთ კავკასიას. მეოცე საუკუნის ოთხმოცდაათიანი წლების დასაწყისში ჩამოყალიბების პროცესში მყოფმა კავკასიურმა სახელმწიფოებმა – სომხეთმა, აზერბაიჯანმა, საქართველომ – ამ კონფლიქტების არიდება ვერ შეძლეს. სამართლიანობისთვის უნდა ითქვას, რომ საბჭოთა კავშირის სამართალმემკვიდრე რუსეთი ერთადერთი ძალა იყო, რომელმაც ამ ომებით იხეირა. იგი იარაღს აწვდიდა ყველა მხარეს, ხოლო ზოგიერთს უფრო დიდ დახმარებასაც უწევდა. არეული და დაულაგებელი კავკასია, სადაც თავად არბიტრისა და მშვიდობისმყოფელის როლში გამოვიდოდა, ჩვენს ჩრდილოელ მეზობელს აწყობდა მაშინ და აწყობს დღესაც, მაგრამ თავად კავკასიურ სახელმწიფოებს, კონფლიქტში ჩართულ ეთნოსებს, აზერბაიჯანლებს, სომხებს, ქართველებს, აფხაზებს, ოსებს და მათ მმართველ ელიტებს და მათ ინტელექტუალებს – მეცნიერებს, მწერლებს, რეჟისორებს – ყველას, ვისაც ავტორიტეტი ჰქონდა და სიტყვა ეთქმოდა, არ ეყო სიბრძნე და შორსმჭვრეტელობა, რომ უბედურება თავიდან აეცილებინა.

სხვათა შორის, იმ დროს კავკასიაში მომხდარი კონფლიქტების არსი და წინაპირობები არ იყო ერთგვაროვანი, ზოგი კონფლიქტი უფრო დიდხანს მნიფდებოდა, ზოგი უფრო სპონტანურად მოხდა, ზოგის თავიდან არიდება უფრო რთული იქნებოდა, ზოგის კი, ალბათ, შესაძლებელი იყო. ეთნიკური კონფლიქტის თავიდან აცილების უნივერსალური მექანიზმი ალბათ არც არსებობს, მაგრამ არსებობს ორი „ჯადოსნური“ სიტყვა – პატივისცემა და ინტეგრაცია და, ვფიქრობ, ამ ორ სიტყვაში მშვიდობიანი და მეგობრული თანაცხოვრების მთავარი წინაპირობები იმალება.

ურთიერთის კულტურის, ტრადიციების ცოდნა და მათი პატივისცემა მართლაც უებარი წამალია. აბა, დავფიქრდეთ, რა ცოტა რამ ვიცით ჩვენს გვერდით მცხოვრები ეთნიკური ჯგუფების შესახებ. ხშირად ჩვენი ცოდნა ამ ჯგუფების, ეროვნებების შესახებ მხოლოდ გარკვეულ სტერეოტიპებზეა დამყარებული. სტერეოტიპი კი ყოველთვის ზერელეა – ფაქტობრივად იგივეა, რაც ანეგდოტი. საერთოდ, კავკასიელებს გამძაფრებული აქვთ ეროვნული იდენტობის გრძნობა. ქართველები ძალიან ვამაყოფთ საკუთარი წარსულით, კულტურით და ზუსტად ასე არიან სხვებიც. არასოდეს მოექცე სხვას ისე, როგორც არ გინდა, რომ თავად მოგექცნენ. ჩვენ პატარა ხალხი ვართ და ამიტომ გვაქვს მუდმივი შიში სხვებში გათქვეფის, საკუთარი იდენტობის დაკარგვისა. ხანდახან ეს შიში საკმაოდ პარანოიდულ ხასიათს იღებს. ახლა წარმოიდგინეთ, რომ არსებობენ ჩვენზე პატარა ხალხებიც იმავე შიშებით და იდენტობის ისეთივე მძაფრი გრძნობით. ხშირად ჩვენ მათ შესახებ არაფერი ვიცით. არადა საინტერესოა...

იცით, რომ კახეთში, ყვარლის რაიონის სოფელ ზინობიანში, ცხოვრობენ უდიეები, რომლებიც მთელ მსოფლიოში სულ ათი ათასი არიან. დღევანდელი აზერბაიჯანის და ნაწილობრივ აღმოსავლეთ საქართველოს

ვაინასი – ჩეჩნებისა და ინგუშების საერთო სახელწოდებაა და ნიშნავს „ჩვენს ხალხს“. ამ ტერმინით ეს მონათესავე ხალხები თავიანთ თავს ჩრდილოეთ კავკასიის სხვა ეთნოსებისაგან გამოყოფდნენ. რამდენადაც ვაინახები უშუალოდ ემეზობლებოდნენ საქართველოს, კერძოდ კი, თუშეთსა და ხევსურეთს, ტერიტორიული სიახლოვე ხელს უწყობდა ვაინახური ტომების ქართულ თემებში შერევას. შუა საუკუნეებიდან ქართულში მკვიდრდება ტერმინი ქისტი, რომელშიც იგულისხმება როგორც ჩეჩნები, ასევე ინგუშები. ამავე დროს ქისტებად იწოდება პანკისის ხეობაში გადმოსული და კომპაქტურად მოსახლე ჩეჩნური წარმომავლობის ეთნიკური ჯგუფი, თუმცა ზოგიერთი მეცნიერი ქისტებს ცალკე ვაინახურ ტომად მიიჩნევს. სოფელი დუისი პანკისის ხეობაში ყველაზე ადრეული ქისტური დასახლება უნდა იყოს.

უდი, მხატვარი მ. ტილკე, 1910

ავარელი ქალი,
მხატვარი მ. ტილკე. 1910

უდი, მხატვარი მ. ტილკე. 1910

ტერიტორიაზე ოდესღაც არსებობდა სახელმწიფო ალბანეთი, რომელიც მსოფლიო რუკიდან არაბთა შემოსევების შედეგად გაქრა, გაქრნენ ალბანელებიც, რომელთა შთამომავლებად სწორედ უდიები მიიჩნევიან...

საერთოდ, ალაზნის მარცხენა ნაპირი, სადაც ზინობიანი მდებარეობს, ახმეტის რაიონიდან მოყოლებული ვიდრე ლაგოდეხამდე, დიდი ეთნიკური მრავალფეროვნებით გამოირჩევა. ჩვენს მკითხველს ალბათ გაუგია პანკისის ხეობა, სადაც ქისტები (როგორც საქართველოში ვეძახით), ანუ ვაინახები – ჩეჩნებისა და ინგუშების მონათესავე ხალხი, ცხოვრობენ, მაგრამ პანკისიც გაგვიგია მხოლოდ პოლიტიკური ვითარებების გამო, თავად ქისტთა ყოფაზე, მათ ნეს-ჩვეულებებსა და ადათზე ბევრი არაფერი ვიცით. პანკისიდან რომ ალაზნის მარცხენა ნაპირს დავუყვებით, ქართულ სოფლებში მიმოხეულ სხვადასხვა ეროვნების თემებს მოვინახულებთ – ოსური ჯულაანი და წინკანაანთსერი, ავარული სოფლები თივი, ჩანთლისყურე და სარუსო... ავარელები დაღესტნის ყველაზე დიდი ეთნოსია. ისევე, როგორც სხვა დაღესტნურ ტომებს, ქართველები ლეკებს (მომდინარეობს ერთ-ერთი დაღესტნური ტომის „ლაკების“ სახელწოდებიდან) უწოდებენ, ან არადა ერთი ბენო დაღესტანი სწორედ რომ მსოფლიოს გამორჩეული კუთხეა ეთნიკური მრავალფეროვნებით. დაღესტანში ოცდაათზე მეტი ენა (და არა დიალექტი) გვხვდება... საკმარისია გზიდან გადავუხვიოთ და ამ სამიდან რომელიმე ავარულ სოფელში შევიდეთ, რომ აღმოვჩნდებით ჩვენთვის უცხო სამყაროში, რომელზეც არაფერი ვიცით და რომელსაც არავითარ შემთხვევაში არ უნდა ვუფრთხოდეთ – პირიქით. ჩემ ჩამოთვლილ ნებისმიერ სოფელში სტუმარს სიხარულით იღებენ. ეს ხომ კავკასიაა, ადგილი, სადაც სტუმარი ღვთის საჩუქრად ითვლება. ჩანთლისყურელი ავარელი იქნება ეს თუ პანკისელი ქისტი, მხოლოდ გახარებული დარჩება, თუკი ვინმე მათი ყოფით ან პრობლემებით დაინტერესდება.

„ლეკური“ სოფლების გავლის შემდეგ, თუკი ლაგოდეხისკენ გავაგრძელებთ გზას, ჯერ ჩვენ მიერ უკვე ნახსენებ უდიურ ზინობიანს გავივლით, მერე კი – აზერბაიჯანლების უზარმაზარ სოფელს, კაბალს. მთავარი გზიდან ოდნავ თუ გადავუხვივით, იმავე ლაგოდეხის რაიონში რუსი მოლოკანების პატარა დასახლებას – გრაფოგკასაც ვნახავთ. აღსანიშნავია, რომ ამ სოფლების არსებობა ბევრმა არც კი იცის და ისე ჩაუვლის გვერდს, რომ ვერც კი გაიგებს, რომ აქ განსხვავებული ენის, წარმოშობის და ადათის ხალხი ცხოვრობს, ან არადა – საინტერესოა. მრავალფეროვნება ყოველთვის საინტერესოა და ჰოდა, კვირა დღეს, თუკი ყვარლის რაიონის სოფელ ახალსოფლის სიახლოვეს მოხვდებით, აუცილებლად ენვიეთ ახალსოფლის ბაზრობას, სადაც რეგიონის ეთნიკურ მრავალფეროვნებას მთელი თავისი მშვენიერებით იხილავთ...

ახლა კი ცოტა ხნით თავი დავანებოთ საქართველოს რეგიონებს და გადმოვინაცვლოთ მის დედაქალაქში, თბილისში, სადაც საუკუნეების მანძილზე გვერდი-გვერდ ცხოვრობენ ქართველები, სომხები, იეზიდები

ქურთები, ქრისტიანი ასირიელები (აისორები), ებრაელები, აზერბაიჯანლები, პოლონელები, რუსები... მეტსაც გეტყვით, დიდი ხნის მანძილზე ჩვენი დედაქალაქის მოსახლეობის უმეტესობას სომხები შეადგენდნენ. მთელი მეცხრამეტე საუკუნე და მეოცის დასაწყისი სწორედ თბილისი, და არა ერევანი, იყო სომხური კულტურის ცენტრი, ხოლო სომხური სალიტერატურო ენის საფუძველი სწორედ თბილისური სომხური დიალექტი გახდა, როგორც, მაგალითად, ქართული სალიტერატურო ენის საფუძველი გახდა ქართლური დიალექტი. თბილისს არაერთი საამაყო სომეხი ეროვნების მსოფლიო მოქალაქე ჰყოლია, იქნებოდა ეს მეცენატი თუ კულ-

ავარელი ქალები

ტურის მოღვაწე. რად ღირს თუნდაც მწერალი ოვანეს თუმანიანი ან რეჟისორი სერგეი ფარაჯანოვი, რომელთა დანატოვარი უკვე დიდი ხანია გასცდა სომხური ან ქართული კულტურის ფარგლებს და მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ნაწილია. იყო დრო, როცა თბილისისთვის ნამდვილად არ კმაროდა მხოლოდ საქართველოს დედაქალაქობა. ის ძველი თბილისი, რომელსაც კიდევ დიდი ხანი ნოსტალგიით იხსენებდნენ პოეტები, კავკასიის დედაქალაქიც იყო, ნამდვილი კოსმოპოლისი – ქალაქი, რომლის მოქალაქეობა უფრო მეტს ნიშნავს, ვიდრე რომელიმე ეთნიკური ჯგუფის კუთვნილება. ამ ქალაქს მრავალი მეხოტბე ჰყავდა და მათში გამორჩეულია წარმოშობით სომეხი პოეტი საიათნოვა, რომელიც თავის ლექსებს სომხურ, აზერბაიჯანულ, ქართულ და სპარსულ ენებზე წერდა, თანაც ერთ ლექსში შეეძლო ოთხივე ენა გამოეყენებინა.

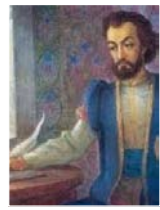
იეზიდი ქალები

იმ ძველი თბილისისგან მხოლოდ ლეგენდაა დარჩა. ჩვენს დედაქალაქში დღესაც ცხოვრობენ სხვადასხვა წარმომავლობის და აღმსარებლობის ადამიანები, მაგრამ დაკარგულია ქალაქის საერთო კოსმოპოლიტური სული. სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფი მარგინალურ საზოგადოებებად არსებობენ და ჩვენ მათ პრაქტიკულად არ ვხვდებით, თითქმის არაფერი ვიცით მათ შესახებ.

და აი, აქ ნაბიჯ-ნაბიჯ მივედით ინტეგრაციის პრობლემამდე, ანუ იქამდე, თუ რაოდენ არიან ჩართული სხვადასხვა ეროვნული უმცირესობები საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში, რა მონაწილეობას იღებენ ისინი საკუთარი ქალაქის, რეგიონის, ქვეყნისთვის მნიშვნელოვანი საკითხების გადაჭრაში.

თავიდანვე ვიტყვი, რომ ამ ჩართულობის ხარისხი ძალიან მცირეა. ეს, ერთი მხრივ, ძალზე ცუდია და ამასთან ერთად ძალზე ცუდად ჩანს გარედან. ჩვენი პოლიტიკოსები პირველის არა, მაგრამ მეორე ხარვეზის გასწორებას მუდმივად ცდილობენ: მაგალითად, ჩვენს პარლამენტში მუდმივად არიან აზერბაიჯანული და სომხური ეროვნების დეპუტატები. რატომ ეს ორი ეროვნება? იმიტომ, რომ სწორედ აზერბაიჯანელები და სომხები წარმოადგენენ საქართველოს ყველაზე დიდ არაქართველ ეთნიკურ ჯგუფებს. უფრო მეტიც, ჩვენს ქვეყანაში არის ორი რეგიონი, სადაც ამ ორი ეროვნების ხალხი უმრავლესობას წარმოადგენს. ეს რეგიონებია ქვემო ქართლი (მარნეულის და ნანოლოზრივ გარდაბნის და ბოლნისის რაიონები) – აზერბაიჯანელთა შემთხვევაში და ჯავახეთი (ახალქალაქის და ნინოწმინდის რაიონები) – სომეხთა შემთხვევაში. მთლიანად აზერბაიჯანული მოსახლეობა საქართველოს მოსახლეობის 6,5 პროცენტს შეადგენს, ხოლო სომხური – 5,7 პროცენტს. ეს არ არის მცირე ციფრები და

საიათნოვა (ნამდვილი სახელი – არუთიუნ საიათიანი) (1712-1795) – საქართველოში მოღვაწე ეთნიკურად სომეხი პოეტი, აშული, მომღერალი. წერდა და ლაპარაკობდა რემდენიმე ენაზე. ერეკლე II-ის კარის მომღერალი, რომელიც, გადმოცემით, დიპლომატის ფუნქციასაც ასრულებდა. მეფის ქალიშვილის სიყვარულის გამო კარის სამსახური დაკარგა და დანარჩენი ცხოვრება გზაში ხეტიალსა და სიმღერაში გალია. 1768 წელს ბერად შედგა ახპატში (სომხეთი), დროდადრო უბრუნდებოდა თბილისს. დაკრძალულია თბილისის სურფგევორქის ეკლესიაში.

სერგო ფარაჯანოვი (1924-1990) – XX საუკუნის დიდი რეჟისორი, ქართული და საბჭოთა კინოს შესანიშნავი წარმომადგენელი, ეთნიკურად სომეხი, დაიბადა და გაიზარდა თბილისში, ცხოვრების დიდი ნაწილიც თბილისში გაატარა. დაკრძალულია ერევანში. ავტორია ცნობილი ფილმებისა: „აშიკ-ქერიბი“ (1988), „ამბავი სურამის ციხისა“ (1984), „საიათნოვა“ (1968), „მივინყებუილ წინაპართა აჩრდილები“ (1962), „უკრაინული რაფსოდია“ (1961) და სხვა.

სომეხი დიდვაჭრის თამამშვივის ბებიები, თამამშვივა დამირიმანოვა. 1898

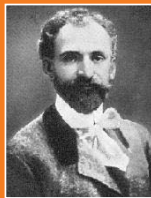
იეზიდი ქალი,
მხატვარი მ. ტილკე. 1910

იეზიდი,
მხატვარი მ. ტილკე. 1910

ქურთები წინა აზიის ერთ-ერთი უძველესი ხალხია. ქურთები ძირითადად მუსლიმები არიან და ლაპარაკობენ კურმანჯიზე, რომელიც ირანული ენების შტოს მიეკუთვნება. ცალკეული ქურთული ტომების საქართველოში XVI საუკუნიდან ჩნდებიან. მუსლიმი ქურთების გარდა საქართველოში ცხოვრობენ არამუსლიმი ქურთები – იეზიდები, რომლებიც დამოუკიდებელი საქართველოს მთავრობამ 1918 წელს თურქეთიდან მიიღო, სადაც ისინი რელიგიურ-პოლიტიკურ დევნას განიცდიდნენ. იეზიდები მონოთეისტები – ერთი ღმერთის მიმდევრები არიან.

სომხურ-აზერბაიჯანული მოსახლეობა დიასაც იმსახურებს იმას, რომ საკანონმდებლო ორგანოში საკუთარი წარმომადგენელი ჰყავდეს. ეს პოლიტიკოსებმა კარგად იციან და დღეს საქართველოში, იშვიათი გამონაკლისის გარდა, არ არსებობს პოლიტიკური პარტია, რომელსაც თავის რიგებში ამ ეროვნებათა წარმომადგენელი არ ჰყავდეს. და ახლა, მოდი, ერთად გავიხსენოთ, ისმის თუ არა საქართველოს პარლამენტში ამ დეპუტატების ხმა, მოაქვთ თუ არა მათ საკანონმდებლო ორგანოში და, შესაბამისად, ჩვენამდეც საკუთარი ხალხის და რეგიონის პრობლემები. აქვე ვიტყვი, რომ – არა. როგორც წესი, პარლამენტში მოხვედრილი არაქართველი დეპუტატები ნაკლებად ჩანან, მმართველი პოლიტიკური პარტიები იცვლებიან და თავის პარტიებში მუდამ, თითქოს საგანგებოდ, ირჩევენ სომეხი და აზერბაიჯანული ეროვნების ისეთ წარმომადგენლებს, რომელთაც საკუთარი ხალხის და კუთხის ხმა და გასაჭირი ჩვენამდე ვერ მოაქვთ. ვფიქრობ, პრობლემა არის თავად ქართულ საზოგადოებაშიც, რომელსაც ამ მდგომარეობაში ყოფნა „ურჩევნია“, ასე უფრო კომფორტულად გრძნობს თავს. ოღონდ რეგიონებში პრობლემები გროვდება, ჩვენ კი ამის შესახებ არაფერი ვიცით. ან იქნებ არც გვინდა, რომ ეს პრობლემები ვიცოდეთ, ჩვენი ხელისუფლებების მსგავსად ასე უფრო კომფორტულად ვგრძნობთ თავს.

ოვანეს თუშანიანი (1869-1923) – სომეხი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე. მან ცხოვრების დიდი ნაწილი საქართველოში გაატარა. წერდა ლექსებს, პოემებს, მოთხრობებს, ზღაპრებს, იგავებსა და ბალადებს. იყო ქართველი და სომეხი ხალხების მეგობრობისა და სიყვარულის თავდადებული დამცველი, ქართველთა დიდი გულშემატკივარი.

აი, რას წერდა მის შესახებ მოგონებაში ტიცინან ტაბიძე: „მის პიროვნებაში იყო დიდი ადამიანური განათება, რომელიც სამუდამო მეგობრად ხდიდა, ვისაც ის დაელაპარაკებოდა... პირველი ადამიანი, რომელსაც ყველაზე უფრო აწვალებდა ფიქრი სომხეთისა და ქართველების ძმობაზე, იყო ოვანეს თუშანიანი. დიდი პატრიოტობა არ უშლიდა ოვანესს ყოფილიყო ქართველების ორიენტაციისა... საქვეყნოდ ცნობილია, რომ როცა ქართველ-სომეხთა ომი დაიწყო, ზოგი მის შვილებთან მოხვდა ერევანში, ოვანეს თუშანიანმა უბრძანა შვილებს არ მიეღოთ მონაწილეობა ომში, თორემ ის მათ დასწყევლიდა – ეს იყო დიდი სიყვარულის აქტი...“

დიხაც, დღეს საქართველოს ეთნიკური უმცირესობების საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში ინტეგრაცია ძალზე მცირეა, ხოლო ეთნიკურად არაქართული რეგიონები ხელისუფლებას და საზოგადოებას, როგორც წესი, მხოლოდ არჩევნების დროს ახსენდება ხოლმე. და უმეტესად არჩევნების დროს ამ რეგიონებში მმართველი პარტია იმარჯვებს იმიტომ, რომ ასეთი რეგიონების მოსახლეობას ცვლილებები აფრთხობს, ასე ვთქვათ, „შერვეული ჭირი“ ურჩევნია ხვალინდელ გაურკვეველობას, უფრო მეტიც, არაფერი იცის მიმდინარე პოლიტიკური მოვლენების შესახებ, რადგან პროცესებში ინტეგრირებული არ არის და, მენდეთ, იმიტომ არა, რომ ინტეგრაცია არ უნდა. დიდნილად მათ ინტეგრაციას ქართული საზოგადოება გაურბის და მერე ჯავახეთში ან ქვემო ქართლში შემთხვევით მოხვედრილები აღმოვაჩინებ, რომ „ხედავ, ქართული არ იციან!“, „საქართველოში ცხოვრობენ და ქართული არ იციან!“ ასეთ დროს, როგორც წესი, ჩვენს აღშფოთებას საზღვარი არ აქვს, მაგრამ იშვიათად თუ დავფიქრდებით იმაზე, თუ რატომ არ იციან? რატომ არ სჭირდებათ სახელმწიფო ენის ცოდნა? რატომ ცხოვრობენ ეს ადამიანები თვითკმარ თემებად და რატომ შემოიფარგლება მათი ქართულის ცოდნა იმ სიტყვით, რომლებიც თავისი მოყვანილი სოფლის მეურნეობის პროდუქტების გასაყიდად შეიძლება დასჭირდეთ...

ფარაენის ტბასთან მცხოვრები სომხები

საქართველოში მცხოვრები ბერძენები იყოფიან ენკონტოს ბერძენებად და ურუმებად. პირველად პონტოს ბერძენების დასახლებები XVIII საუკუნეში ჩნდება, როდესაც ისინი ერეკლე მეორემ ჩამოასახლა აღმოსავლეთ ანატოლიიდან (თურქეთი) ახტალის სპილენძის, ვერცხლისა და ოქროს საბადოების დასამუშავებლად. პონტოს ბერძენები ელინოფონები არიან, ანუ ისინი ლაპარაკობენ ბერძნული ენის პონტოს დიალექტზე. ბერძნული სიტყვა „პონტოს“, ანტიკური ტრადიციით, შავი ზღვისპირეთის სამხრეთ და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ტერიტორიის აღსანიშნავად გამოიყენებოდა, სადაც ბერძენმა VI საუკუნეში დასახლებები დაარსეს. ელინოფონების ძირითადი ნაწილი საქართველოში XIX საუკუნის 50-80-იან წლებში დასახლდა.

ურუმებს უწოდებენ ნალკის რაიონში მაცხოვრებელ თურქულენოვან ბერძენებს. ტერმინი „ურუმი“ უკავშირდება ლათინურ სიტყვას „რომას“ და აღნიშნავს რომაელს, ანუ აღმოსავლეთ რომის იმპერიის ქვეშევრდომს.

ეს რთული თემაა. ინტეგრაცია რთული პროცესია, რომელსაც საზოგადოების და მთავრობის დიდი ძალისხმევა სჭირდება. ადვილი მხოლოდ ურთიერთობის გაფუჭებაა, გინდა ცალკეულ ადამიანებს და გინდა ხალხებს შორის. ამიტომაც უფრო ხილდებიან წესიერი ადამიანები სხვა ადამიანებს, მათ გრძნობებს, ანგარიშს უწევენ მათ აზრებს და ეს ეხება უკვლევლივ ყველაფერს – ოჯახს, სამეგობროს, საზოგადოებას. საქართველოში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობები ჩვენი საზოგადოების ნაწილია – ასეც უნდა იყოს, ასეთად უნდა გრძნობდნენ თავს! სხვანაირად ჩვენ ქვეყანას ვერ ავაშენებთ. ქვეყნის აშენება კი ერთად მოგვიწევს. სხვა გამოსავალი არ გვაქვს.

მე გამიმართლა. ბავშვობიდან მოყოლებული ძალიან დიდი დრო გავატარე ქალაქგარეთ, ველზე, მრავალ შესანიშნავ ადამიანს შევხვდი. ჩემი თევზაობის პირველი მასწავლებელი აზერბაიჯანელი კაცი, სოფელ არახლოს მკვიდრი მაგრაღელი იყო, იშვიათად შემხვედრია ფარავნის ტბის პირას მცხოვრები სომეხი კაცის კირაკოზისნაირი კეთილი ადამიანი. დღეს აღარც ერთი ცოცხალი აღარ არის, მაგრამ მათი სახე და მათი მოგონება დღემდე მომყვება. ჯავახეთში მე მინადირია რუს დუხობორებთან ერთად, მთაში ღამე ქისტ მწყემსებთან მითევია და ეს ჩემი საუკეთესო მოგონებებია. ახალგაზრდობასაც იმავეს ვუსურვებ – ნუ დარჩებით სტერეოტიპების ტყვეობაში და ნუ დაგაფრთხობთ მრავალფეროვნება, რომელიც ჩვენს სამშობლოს განუმეორებელ ხიბლს ანიჭებს!

ბერძენი ქალი ნალკიდან, მხატვარი მ. ტილკე. 1910

ლალო კილასონია

რაბბი –

ბავშვობაში ვხატავდი, დედამ ჩემი ნახატები ერთ მხატვარს წაუღო, იმან – ატარეთ ხატვაზე, ბავშვს კარგი თვალი აქვსო. რა თქმა უნდა, ეს ამბავი მამას მოვუყევი (მამა ძველი რეგბისტია). კი, შვილო, – მითხრა, თავზე ხელი გადაამისვა და მეორე დღეს უკვე სტადიონზე დავდევი უცნაურ ბურთს. ასე მოვხვდი რეგბიზე...

და მერე? მერე გაქრა ყველაფერი და დარჩა მარტო უცნაური, ნესვივით ოვალური ბურთი, სტადიონი, გუნდელები, თამაში, უამრავი სასაცილო ისტორია და ბევრი ძალიან მაგარი მოგონება!

არ გტკივთ, ერთმანეთს თავზე რომ ახტებით? – ხშირად მეკითხებოდნენ და დღემდე გვეკითხებიან რაგბისტებს. სწორედ ამ დროს ვხდებით ხოლმე ყველაზე სასაცილოები: თავანულები, ამაყი სახით, ოდნავ დაბოხებული ხმით რომ ვპასუხობთ: არა, არ გტკივა! და მართალია, თავს ვინწინებთ, მაგრამ სიმართლესაც ვამბობთ იმიტომ, რომ რეგბიში (თუ რატომ ვეძახი ზოგან რაგბის და ზოგან რეგბის, ამას ქვემოთ ვიტყვი) და საერთოდ სპორტში ეგ „არ სტკივთ“, უფრო სწორად – „ეგრე არ სტკივთ“, რადგან თავზე დახტომის ტკივილს წაგებული თამაშის ტკივილი ჯაბნის, როცა ხვდები, რომ შეგეძლო, მაგრამ რაღაცა ბოლომდე არ გააკეთე, ბოლომდე არ დაიხარჯე და მოგება, როგორც მდინარეში ხელდავლებული თევზი, ისე გაგისრიალდა თითებიდან. ბოლო თამაშზე ჩემი ბავშვობის ძმაკაცს, ბაირამას, რომელთან ერთადაც აღარ მახსოვს რამდენჯერ მითამაშია, ფეხი მოტყდა, ინვა ეგრე მინდორზე, კოჭი წვივზე ედო, ადგილმეცვლილი ძვლები კანქვეშ კამათელივით არეოდა, მაგრამ როდესაც ასწიეს და სასწრაფო მანქანისკენ წაიყვანეს, ბიჭებს დაგვიძახა: აბა, თქვენ იცით, ეს თამაში უნდა მოიგოთო.

თამაში და ისტორია

რაგბი მარტო თამაში არ არის – ის ცხოვრების წესია და დამტკვრეული და ექიმთან მოხვედრილი რაგბისტის პირველი კითხვაა: ექიმო, როდის ვითამაშებ? აქ ყველაფერი უკულ-მაა: დაკანრული სახის და ჩალურჯებული თვალის სირცხვილს გაქცეული მონინაალმდეგე ცვლის, თავზე რომ გადაგიარა ან პატარა ბავშვივით მოგატყუა და პირღია დაგტოვა ამოდენა მწვანე მინდორზე; გადახეხილ ხელზე და მუხლებზე წასმული იოდის სიმწარეს კი – მოგების სიხარული, როდესაც შენი ოთხმოცი წუთი შენს გვერდზე ფეხმოუცვლელად მდგომი თანაგუნდელის ოფლიანი სხეული და ბალახისა და სისხლის სუნით გაჟღენთილი მაისური ყველაზე მაგარ სუნამოდ იქცევა.

როცა პატარა ვიყავი და თამაშს ვინყებდი, რაგბი მაშინ ჯერ კიდევ არ იყო პოპულარული, უფრო ფეხს იდგამდა, თუმცა უკვე ვიღაცებს გაგებულნი ჰქნდათ, რომ რომელიღაცა მოედანზე ოცდაათი გადარეული ცხვირ-პირს ამტკვრევდა ერთმანეთს უცნაური, ნესვივით ოვალური ბურთის გამო. მანამდე რაგბი თითო-ოროლა კაცს თუ გაეგო. მამა მიყვებოდა, როგორ გადაუვარდათ ერთხელ რაგბის თამაშისას ბურთი ტრასაზე, როგორ აიღო დამუხრუჭებული მანქანიდან გადმოსულმა მსუქანმა მძღოლმა ეს ბურთი ხელში, გაკვირვებულმა დახედა და თხოვნაზე, გადმოგვიგდეო, თანაგრძნობით სავსე ხმით უპასუხა: კი გადმოგიგდებთ, შვილებო, მაგრამ ამ ბურთს, მგონი, მანქანამ გადაუარა და გაფუჭდაო.

მერე რაგბიმ სახელი გაითქვა...

რაგბი დღესდღეობით ძალიან პოპულარულია, ის ყველას მოსწონს, უფრო სწორად – ყველას სხვადასხვანაირად: ვიღაცას – ანგარიში, რომელშიც წინ ვართ, ვიღაცას – მაღალი,

დაკუნთული ბიჭები, ვიღაცას – საქართველოს ჰიმნზე ატირებული სახეები, მაგრამ ძალიან ცოტამ თუ იცის ამ ქვეყანაში, თუ რა არის რაგბი. იციან, რომ მოსწონთ, მაგრამ რატომ? ამას, მგონი, არავინ უფიქრდება, თორემ დაფიქრებისას კითხვები თავისით ჩნდება. თუ რაგბი ასეთი პოპულარულია, მაშინ რატომ არ დადის ხალხი სტადიონზე, რატომ არ ივსება ტრიბუნები, რატომ არ ყიდულობს მაყურებელი ლარიან, ორლარიან ბილეთს? იმიტომ, რომ ეს რთული თამაშია, რთული წესებით და თუ თამაშს კარგად არ იცნობ, ძნელია დატკბე მისი სილამაზით (და როგორ ეშლებათ იმათ, ვისაც რაგბი ვირული სპორტი ჰგონია), ადამიანებს კი მოსწონთ ის, რაც კარგად ესმით, რაშიც ჩახედული არიან, რაზეც იმსჯელებენ და სადაც მათი აზრი მნიშვნელოვანი, გასათვალისწინებელი იქნება.

და თუ ხალხმა არ იცის, რა არის რაგბი, არ დადის სტადიონზე, ვერ ტკბება მისი სილამაზით, მაშინ რატომ არის ეს სპორტი ასეთი პოპულარული? რატომ იქცა სიტყვა „რაგბისტი“ კარგი ადამიანის სინონიმად (რაგბისტი თუ ხარ, მაშინ აუცილებლად მაგარი კაცი იქნები! არადა ჩვენ ჩვეულებრივი ადამიანები ვართ, სავსე ადამიანური სისუსტეებით და ღირსებებით – ვჩხუბობთ, ვიცინით, ვსვამთ, გვწყინს, გვშია, გვიხარია, გვშურს)?

პირველ რიგში, ეს ჩვენი ეროვნული ნაკრების დამსახურებაა, ბიჭების, რომლებიც ეროვნულ ნაკრებს იმ ფრანგული და არაფრანგული კლუბების (ვისგანაც იღებენ ხელფასს და ამ ხელფასზე არიან დამოკიდებული) ინტერესებზე მაღლა აყენებენ და ყოველთვის ბოლომდე იხარჯებიან. უბრალოდ, ხანდახან ეს ბოლომდე დახარჯვაც არ კმარა. კიდევ იმისი,

რომ ხშირად ვიმარჯვებთ, რაც ჩვენთან, გუნდურ სპორტში, ცოტა იშვიათობა გახდა; იმისი, რომ ხალხს უყვარს გამარჯვების გაგება, აზრი არა აქვს, ნახა თუ არა, მიიღო მონაწილეობა თუ არა, გამარჯვება უხარია და მორჩა. და რაც მთავარია, იმისი, რომ ყოველთვის ვუგებთ რუსეთს! ეს კი ჩვენთან (და არა მარტო ჩვენთან) წმინდაა!

მახსოვს, ერთხელ უელსელ 12 ნომერს – სკოტ გიგზს – ვუსმინე. იმ წელს უელსმა (სადაც რაგბი პირველი სპორტია) ყველა თამაში წააგო „ხუთ ერზე“ (ინგლისის, საფრანგეთის, ირლანდიის, უელსის და შოტლანდიის ეროვნული ნეკრებების ყოველწლიური შეჯიბრი, რომელსაც 2000 წლიდან დაემატა იტალია) და მხოლოდ ბოლო მატჩში, სახლში, დაამარცხა ინგლისი. თამაშის შემდგომი რეპორტაჟი იყო, სტადიონზევე ელაპარაკებოდა კორესპონდენტს. „დღეს ჩვენ ჩვენი ხალხისთვის მსოფლიო ჩემპიონები ვართ!“ – თქვა მაშინ გიგზმა და იყვნენ კიდეც, სპორტი ხომ არ არსებობს პოლიტიკის გარეშე. ამას რაგბის წარმოშობაც მოწმობს და სწორედ ამიტომ მიიღო გაიმბოთ, საიდან გაჩნდა სპორტის ეს სახეობა, რა გზებით შემოიპარა საქართველოში და როგორ მოაღწია დღემდე.

რაგბის წარმოშობა

სკოლაში ფეხბურთის თამაშისას თქვესმეტი წლის ბიჭმა გოლი რომ ვერა და ვერ გაიტანა, ბურთი ხელში აიღო, რამდენიმე მოწინააღმდეგე მოატყუა და კარის უკან დაამინა. ასე გაიტანა უილიამ ვებ ელისმა თავისი პირველი ლელო და გაჩნდა რაგბი – მოგვიტხოვრებს ლეგენდა.

სინამდვილეში კი, ყველაფერი სულ სხვანაირად იყო. რაგბი არც ფეხბურთიდან წარმოშობილა და არც ქალაქ რაგბიდან (უორკუმირის საგრაფო). ის კაცი კი, რომელსაც მიანერენ ამ ყველაფერს და ვის სახელსაც ატარებს დღევანდელი მსოფლიო თასი, უბრალო მღვდელი იყო, რომელიც იქ, იმ ქალაქის სკოლაში სწავლობდა და რომელსაც შესაძლოა არასოდეს ეთამაშა სპორტის ეს სახეობა, ყოველ შემთხვევაში – მისი დაკანონებული ვარიანტი. გადმოცემით, მან ხომ 1823 წლის 7 აპრილს აიღო ბურთი ხელში, ხოლო რაგბის პირველი

„ლა სულ“ – შუასაუკუნეების ნახატი

ოფიციალური წესების კრებული, შედგენილი ვინმე პაჩკისის მიერ, მხოლოდ 1846 წელს გამოვიდა, თუმცა ის ბევრმა არ მიიღო. მაშინ ინგლისში დაახლოებით ოცდაათამდე კლუბი არსებობდა და ყველას თავისი წესები ჰქონდა. მოკლედ, უილიამ ვებ ელისს რაგბი არ მოუგონია, მით უმეტეს – ფეხბურთიდან. პირიქით, რაგბისმაგვარი თამაშიდან გაჩნდა ფეხბურთიც. საქმე სულ სხვაგვარადაა, უბრალოდ, მაშინ, იმ მშფოთვარე საუკუნის (1895 წელს) მიწურულს, ვილაც-ვილაცებს საკუთარი იდეის გადასარჩენად ლეგენდა დასჭირდათ და შექმნეს კიდევ, მაგრამ ამაზე – ქვემოთ.

სულ თავიდან იყო ერთი ხალხური თამაში, რომელსაც სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვა სახელი ერქვა და სხვადასხვანაირად ითამაშებოდა. მაგალითად, ძველ საბერძნეთში – „ეპისკიროს“, საფრანგეთში – „ლა სულ“, იტალიაში – „კალჩო“, ინგლისში – „ბიგსაიდ“, საქართველოში კი – „ლელო“. ეს თამაშები უხსოვარი დროიდან მოდის და მათ არასოდეს ჰქონიათ ოფიციალური წესები, მთავარი იყო ბურთი დათქმულ ნიშნულს იქით გადაგეტანა. არ არსებობდა არც მოთამაშეთა დადგენილი რაოდენობა, უბრალოდ შეიკრიბებოდა ხოლმე ორი მხარე, გაიყოფოდა სოფელი სოფელზე, ცოლიანები – უცოლოებზე, წვერიანები – უწვეროებზე, დათქვამდა წესებს, მონიშნავდა მოედანს, რომელიც შეიძლებოდა ერთი სოფლიდან მეორე სოფლამდე „გადაჭიმულიყო“, აავდებდა ბურთს და ატყდებოდა ერთი ამბავი, ძიძგილაობა, ჭყლეტა, ჩხუბი.

სხვათა შორის, ქართული თამაში „ლელო“, რომელიც შესაძლოა ყველა თამაშის დედად მოვიაზროთ, რადგან, როგორც ამბობენ, დაახლოებით ორი ათასი წლისა უნდა იყოს, თითქმის გამქრალია დღევანდელ საქართველოში და ახლავს ხდება მისი აღორძინება, ირლანდიაში, ავსტრალიასა და ამერიკაში დღემდე პირველ სპორტად მიიჩნევენ საკუთარ ნაციონალურ თამაშებს – ირლანდიურ, ავსტრალიურ და ამერიკულ ფეხბურთს, რომლებიც აშკარად რაგბიდან წარმოიშვა, არნახული პოპულარობით სარგებლობს და თითო თამაშს ლამის ასი ათასამდე მაყურებელი ესწრება.

მე-19 საუკუნეში ინგლისში „ბიგსაიდს“, ანუ იმ ძველ თამაშს, რომელსაც მოჰყვა ფეხბურთისა და რაგბის წარმოშობა, ყველა თამაშობდა – არისტოკრატები, ბანკირები, მაგრამ ყველაზე მეტად მუშები და ლარიზი ხალხი, რომლებიც მეტწილად ქალაქებში, იმ ქარხნების მახლობლად გაშენებულ ლარიზულ უბნებში ცხოვრობდნენ, სადაც მუშაობდნენ, თამაშით კი უქმე დღეებში პირდაპირ ქუჩაში თამაშობდნენ, რადგან ქალაქგარეთ გასვლის და მინდორზე ძიძგილაობის ფული არ ჰქონდათ. ასე ქუჩებში, ქვაფენილზე ჭიდაობდნენ, ურტყამდნენ, ჭყლეტდნენ ერთმანეთს და ხანდახან ტვინსაც ასხამდნენ (სიკვდილის შემთხვევები მართლაც ხშირი იყო). მერე ვიღაცამ მოიფიქრა – ხალხო, რას ვხოცავთ ერთმანეთს, მოდი, ეს ბურთი ძირს დავაგდოთ და ფეხით ვაგორაოთო. ამ იდეას მრავლად გამოსჩენია მომხრეც და მოწინააღმდეგეც. ხალხი ორად გაყოფილა, ზოგს ახალი გზა აურჩევია, ზოგს კიდეც – ძველი. ხელით თამაშის მომხრეებს წესები ხელმეორედ გამოუციათ 1862 წელს და რალაც-რალაცები დაუკანონებიათ, მაგალითად, მოთამაშეთა რაოდენობა – გუნდში 20 კაცი, საიდანაც 13 თავდამსხმელი, ანუ „სხვატკისტი“ იყო, ასევე დაადგინეს თამაშის დრო და მოედნის ზომა, მაგრამ მაშინ მსაჯები არ ჰყავდათ და ყველაფერს თურმე გუნდის კაპიტნები წყვეტდნენ. საერთოდ, ეს სულ სხვა თამაში იყო, ერთი დიდი

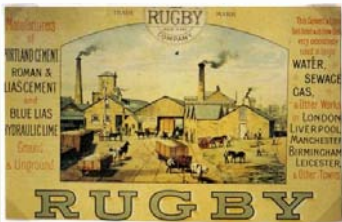

„ლა სულის“ მატჩი, გამოსახული 1963 წლის საფოსტო მარკაზე

უილიამ ვებ ელისის ქანდაკება რაგბის სკოლის ეზოში, უორიქ-შირი, ინგლისი

რაგბის თამაშის აფიშა, 1880-იანი წლები

ზედახორა, რომელსაც თითქმის არანაირი საერთო არ აქვს დღევანდელ რაგბისთან, ლელო არაფრად ითვლებოდა, უბრალოდ, ის უფლებას გაძლევდა იქიდან რომელიმე შენიანისათვის ფეხით უკან, მოედანში, დაგერტყა ბურთი, რომელიც ამ უკანასკნელს აუცილებლად ჰაერში უნდა დაეჭირა და ახლა იქიდან ეცადა მის კარში ფეხით გატანას (სწორედ ამის გამო ჰქვია ლელოს გატანას TRY, ანუ ცდა, რადგან ის კარში დარტყმის ცდის საშუალებას გაძლევდა და მხოლოდ შემდეგში დაიტვირთა ქულებით).

კარები რაგბიში ძველთაგანვე უცვლელი ყოფილა, შეიძლება მხოლოდ შუა ძელი იყოს შემდეგში ჩამატებული. პირველი პასი კი თურმე მხოლოდ 1880 წელს გადაუციათ. მოკლედ, როგორც ვთქვით, ზოგმა ხელი აიორჩია, ზოგმა – ფეხი, მაგრამ ასე დიდხანს ვერ გაგრძელდებოდა და 1863 წელს ლონდონის ერთ-ერთ ლუდხანაში (რომელიც, როგორც ამბობენ, მასონთა ლუდხანა იყო) შეიკრიბნენ ამ ერთი სახეობის ორი სხვადასხვანაირად თამაშის მსურველი მხარეები, სადაც ფეხოსნებმა იმძლავრეს, ხოლო „ხელოსნებმა“, ანუ ხელით თამაშის მომხრეებმა, პროტესტის ნიშნად იქაურობა დატოვეს და ჩამოაყალიბეს რაგბის ორი კლუბი – „რიჩმონდი“ და „ბლეკჰიზი“. ასე გაჩნდა რაგბიცა (რომელსაც ეს სახელი იმ ქალაქის საპატივცემოდ ეწოდა, რომელშიაც ხელით თამაშის მსურველების ძლიერი და მდიდარი კლუბი და სკოლა იყო) და ფეხბურთიც. მართალია, მეორეს ბევრად უფრო მეტი მომხრე გამოუჩნდა, ვიდრე პირველს, მაგრამ რაგბი მაინც მოედო მსოფლიოს. მაგალითად, არგენტინაში, კერძოდ კი, ჩუბუტში ჩასულმა უელსელმა მოსახლეობამ ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნის 30 წლებში შეასწავლა ადგილობრივებს „ბიგსაიდის“ ხელით თამაშის ვარიანტი.

უამრავი ფაქტი მოწმობს, რომ მსოფლიოში რალაც საერთო თამაში არსებობდა, მაგალითად, იცოდით თუ არა, რომ:

რაგბიში ჰყავდათ მეკარე; ფეხბურთში მე-19 საუკუნის 80-იან წლებამდე მოქმედებდა ალალის წესი, ანუ თუ ბურთს ჰაერიდან პირდაპირ ხელებში დაიჭერდი, მსაჯი თავისუფალ ჯარიმას გაძლევდა (ეს წესი დღემდეა შემორჩენილი რაგბიში და ავსტრალიურ ფეხბურთში); კალათბურთში 1936 წლამდე საჯარიმოს ისროდა მხოლოდ ერთი კაცი – „შუთერი“, როგორც დამრტყმელი რაგბიში; კალათბურთის ფარის და რაგბის შუა ძელის სიმაღლე კი, როგორც ამბობენ, ტოლი იყო. ჰოკეიში 1929 წლამდე აკრძალული იყო წინ პასი. არაფერს ვამბობ ამერიკულ, ავსტრალიურ და ირლანდიურ (გეილიქი) ფეხბურთზე, რომლებიც პირდაპირი ანარეკლია იმ ძველი თამაშისა.

რაგბი და ფეხბურთი გაიყო, მაგრამ ახლა განხეთქილებამ თავი იჩინა თვითონ ხელით თამაშის მსურველებს შორის. როგორც უკვე ვთქვით, რაგბის ყველა თამაშობდა, არისტოკრატებითა და ბანკირებით დაწყებული, მუშებითა და მჭედლებით დამთავრებული. პირველებს ჰქონდათ ფული და ამბიციები, ხოლო მეორეებს – კუნთები და ცხენის გამძლეობა, ამიტომაც სულ ჩაგრავდნენ ფულიანებს და არისტოკრატებსაც კარგად შეუავდნენ ხოლმე სტადიონზე. მაგრამ თამაში შაბათობით იმართებოდა, შაბათი კი მა-

შინ, მე-19 საუკუნის ინგლისში, მხოლოდ სანახევროდ ყოფილა უქმე, ანუ მუშები იმის გამო, რომ თამაშზე მისულიყვნენ, იძულებული იყვნენ ქარხნები თუ სამჭედლოები ნაადრევად დაეტოვებინათ, რის გამოც უფროსები ჯამაგირს აკლებდნენ. ჰოდა, მათაც ბანკირებს კვირაში ერთხელ იმ ნახევარი გირვანქის გადახდა სთხოვეს, რომელსაც რაგბის გამო კარგავდნენ, მაგრამ მუდმივი წაგებით გამწარებულ ბობოლებს რაღა უნდოდათ მეტი?! ხელზე დაიხვიეს ეს მოთხოვნა და მუშებს ამ ძირძველი თამაშის პრინციპებისა და მისი ტრადიციების ლალატში დასდეს ბრალი, 1895 წელს მოწვეულ კრებაზე ჩანყობილ არჩევნებშიც მოუგეს, ფულის გადახდაზეც უარი განუცხადეს და სწორედ მაშინ იმის დასამტკიცებლად, რომ ეს თამაში არისტოკრატთა მიერ იყო მოგონილი, რომელშიაც არასოდეს არავის აუღია ფული, შეთხზეს ლეგენდა იმ გამხდარ, პატარა ბიჭზე, რომელმაც ველარ მოითმინა, წესები დაარღვია, ბურთი ხელში აიღო და პირველი ლელო გაიტანა; ლეგენდა, რომელსაც დღემდე თავგამოდებით იცავენ და ამ ლეგენდის დასამტკიცებლად, იქვე, იმ სხდომაზე, ააფრიალეს ვილამ 75 წლის მოხუცის აკანკალებული ხელით დაჯღაბნილი ფურცლები, რომელსაც სწორედ ქალაქ რაგბში დაემთავრებინა ის ცნობილი სკოლა და თავის მოგონებებში წერდა, რომ გაგონილი ჰქონდა (ნანახი კი არა – გაგონილი), რომ ამა და ამ წელს ასეთი რამე მომხდარა... ესეც არ აკმარეს საცოდავ მუშებს, ვილამა წვეროსანი პასტორიც გამოიყვანეს, რომელმაც შეაჩვენა ეს „ემშაკეულნი“.

ამ სხდომის შედეგად ხელფასის მომხრენი გამოეყვნენ არისტოკრატებს და რაგბის მეორე სახეობა, ე. წ. 13-კაცა ლიგის რაგბი ჩამოაყალიბეს. სინამდვილეში კი პირველი ლელო ჯიმ მაკლიმ გაიტანა მე-19 საუკუნის 30-იან წლებში.

გზა საქართველომდე

საინტერესოა, საიდან მოხვდა ეს თამაში ჩვენთან. ალბათ – ზღვიდან და ალბათ – ბევრად უფრო ადრე, ვიდრე ჩვენ გვგონია და ფაქტები მეტყველებენ: ხომ შეიძლებოდა ინგლისელ მეზღვაურებს, რომლებმაც ფოთში ფეხბურთი ჩამოიტანეს, სრულიად შემთხვევით სადმე, გემის რომელიმე კუნჭულში მიმალული რაგბიც გადმოჰყოლოდათ ნაპირზე (ამ ვერსიას ადასტურებს გამოჩენილი ქართველი ფეხბურთელი ბორის პაიჭაძე თავის წიგნში „მოგონებები და გოლები“ – 1926-1928 წლებში ფოთის ნავსადგურის სამხრეთით ინგლისელი მეზღვაურები რაგბისაც თამაშობდნენ და მათთან ერთად მეც მითამაშიაო), რომელმაც მაშინ ფეხი ვერ მოიკიდა და ვერც მოიკიდებდა, რადგან წინააღმდეგობას შეხვდებოდა, რომელსაც ჩვენში ლელობურთი ერქვა და მოუწევდა თავის დროს დალოდებოდა.

ასე იყო თუ ისე, რაგბის გუნდის ჩამოყალიბების მცდელობა ნამდვილად იყო 1929 წელს, შემდეგ, 1936-1937 წლებში, აქაური მძლეოსნების მწვრთნელმა ელიაზაროვმა დაწერა წერილი რაგბის დადებით მხარეებზე, ასევე ნამდვილად იყო ფრანგი მუშა ჟან ნო, რომელიც მუშური ოლიმპიადის დროს ჩამოვიდა საბჭოთა კავშირში, შეირთო რუსი ცოლი, საცხოვრებლადაც დარჩა და რაგბის კურსების ჩატარებაც ითავა. კიდევ იყო გივი დვალი, რომელიც მოსკოვში ამ კურსებზე მიავლინეს, ხოლო წლების მერე უცნაური სურათები ააფრიალა, თითქოს ქართული გუნდებისა (ეს ვერსია დღემდე დაუმუშავებელია და ბევრ

პირველი ქართველი მორაგბეები

ექვს ინვეს), მაგრამ ბოლოს მაინც სტალინმა „გვიშველა“, რომელმაც უეცრად მოისურვა დიდი სომხეთის აღორძინება და ქვეყნიერების ყველა კუთხიდან იხმო სომხეთის გამორჩენილი და მიმოხილული შვილები. სწორედ ასე აღმოჩნდა მარსელელი ჟაკ ასპეციანი ერევანში. მერე სტალინს უეცრად გუნება შეეცვალა, ახალ სტუმრებში საფრთხე დაინახა, ზოგი სად გადაასახლა და ზოგი სად, ჟაკი თბილისში დაუკავშირდა ნათესავებს და აქ ჩამოვიდა. წელიწადში რამდენიმე გრძელ წერილს სწერდა საფრანგეთის მთავრობას და ეხვეწებოდა უკან, მარსელში დამაბრუნეთო. ბოლოს მანამდე ძველმა ველოსიპედისტმა თერძობას მიჰყო ხელი, საიდანაც რაგბის ბურთი ამოაძვრინა და რახან ხრუშჩოვი უკვე ამაყოფდა თავისი ლიბერალური რეფორმებით, სტალინისგან აკრძალული კიბერნეტიკა და რაგბი რომ დაუშვა, 1959 წლის 15 ოქტომბერს პირველი ვარჯიში ჩაატარა პოლიტექნიკური ინსტიტუტის სტუდენტებთან (დღევანდელი „ყოჩები“). ჟაკმა მეორე გუნდიც დააარსა ისნის ფეხსაცმლის ქარხნის კბილებჩაცვენილი, სვირინგებით მოხატული მუშებისგან და რადგან რაგბის ბურთი ერთი ჰქონდა, კვირაში სამჯერ ერთს ავარჯიშებდა, სამჯერ – მეორეს. ცოტა ხანში მესამე გუნდსაც მოუყარა თავი სასოფლო უნივერსიტეტში და ასე დაიწყო რაგბი საქართველოში. იმ ისტორიულ ფოტოზე, რომელზეც აღბეჭდილი არიან პირველი ქართველი რაგბისტები, ფოტოს ავტორმა, ნოდარ ყიფიანმა, თოთხმეტის ამოცნობა შეძლო, თუმცა ოთხი დღემდე უცნობია.

რაგბისთან დაკავშირებით საქართველოშიც არსებობს ლეგენდა: 1979 წლის ერთ დღეს ხელჯოხიანი და თეთრწვერა ემიგრანტი პროფესორი, ვინმე დავრიშაშვილი, მისულა „ლოკომოტივის“ სტადიონზე მოვარჯიშე რაგბისტების ერთ-ერთ მწვრთნელთან და მოუყოლია, რომ ვაკეში, „ლოკომოტივსა“ და ფიზკულტურის ინსტიტუტის მიმდებარე ტერიტორიაზე, სადაც ადრე დრაგუნთა კორპუსის პლაცია, ანუ სავარჯიშო მოედნები იყო, ჯერ კიდევ 1919 წელს ყოფილა რაგბის სამი გუნდი, რომელთაგან ერთ-ერთშიც თვითონ თამაშობდა. დავრიშაშვილს დეტალებიც უამბია, ორი გუნდის ბიჭები ერთმანეთში კარგად ვიყავითო, მესა-

მეებთან კი მტრობა გვექონდა და სულ ვჩხუბობდითო, მერე ქვეყანა განითლდა, მეც საფრანგეთში გავიქეცი და იქ ვაგრძელებდი თამაშსო. დავრიშაშვილს უთქვამს, ახლა წავალ, ხვალ ისევ მოვალ და სურათებსა და ყველაფრის დამადასტურებელ საბუთებს მოგიტანთო და ისევე უცნაურად გაუჩინარებულა, როგორც გამოჩენილა. გუნდის ეს მწვრთნელი ამ ყველაფერს ათწლეულების განმავლობაში საგულდაგულოდ მალავდა, რადგან საქმე ემიგრანტს ეხებოდა, ეს ამბავი საბჭოთა საქართველოში ხდებოდა და ამიტომ საფრთხილო იყო. მხოლოდ წლების შემდეგ გაამჟღავნა ეს ამბავი და ასე გაჩნდა ლეგენდა.

რა ხდებოდა საბჭოთა რაგბიში

ქართული რაგბი არ არსებობს რუსული, ანუ საბჭოთა რეგბის გარეშე, რადგან ამ თამაშმა ჩვენთან სწორედ საბჭოთა პერიოდში მოიკიდა ფეხი. ნამდვილი რაგბისტი, ვისაც ოდესმე საქართველოში სპორტის ეს სახეობა უთამაშია, თავს „რაგბისტს“ არასოდეს უწოდებს, უბრალოდ იტყვის, რეგბისტი (რეგბი რუსულადაა) ვარო და მორჩა, თუმცა ყველაზე გაუთვითცნობიერებელი გულშემატკივარიც კი სწორ ფორმას – რაგბისტს – ხმარობს. არც ერთი რეგბისტი არ იტყვის შებოჭვას იმიტომ, რომ ეგ ჩვენებურად, რეგბისტულად, „ზახვატია“, შერკინება – „სხვატკა“, არასწორი შემოგდება აუტში – „პერებროსი“, „სხვატკაში“ კი – „ზაბროსი“.

ვინც საბჭოთა რაგბის პერიოდის ისტორიები არ იცის, ის ძნელად თუ მიხვდება, როგორი გაჭირვებით მოიტანეს ჩვენმა ვეტერანებმა ეს თამაში დღემდე.

ყველაფერთან ერთად ისიც უნდა ითქვას, რომ მაშინ სრული ვაკუუმი იყო – არანაირი საზღვარგარეთული თამაშების ჩანაწერები; ძველები იხსენებდნენ, პირველად აქ, ჩვენთან, ბრიტანელი „პინგვინები“ რომ ჩამოვიდნენ (1977), მაშინ ვნახეთ ნაღდი თამაშით; ერთხელ კიდევ ვიდეო კასეტა ჩაგვივარდა ხელში და იმ კასეტამ მთელი თბილისი მოიარა, თითომ ათ-ათჯერ მაინც ვუყურეთ, ხელიდან ხელში გადადიოდაო (საკვირველია, რომ ახლა, როცა ინფორმაციის ამხელა საშუალებაა – ინტერნეტი, ტელევიზორი, წიგნები, გაზეთები, როდესაც ყველაფრის ნახვა და გაგება შეიძლება, პატარა რაგბისტები თითქმის არ უყურებენ თამაშებს, არ ინტერესდებიან სად როგორ თამაშობენ, რა ხდება რაგბის სამყაროში... მაშინ სწავლისა და ახლის გაგების გაცხოველებული წყურვილი იყო, რომელიც დღეს აღარ არსებობს). იმ დროში ბურთი ტყავის იყო, წვიმაში წყლით იჟღინთებოდა და ქვასავით მძიმდებოდა, ბუცები – უხარისხო, რაგბის თამაშებს კი მხოლოდ ნათესავები და მეგობრები თუ ესწრებოდნენ. ერთ-ერთი მთავარი სიძნელე კი მსაჯობა და ამასთან დაკავშირებული დაბრკოლებები იყო.

ლეგენდები და დაუნერელი კანონები

რაგბი ლეგენდების და დაუნერელი კანონების თამაშია. ორი ლეგენდა უკვე ვახსენეთ: არარსებულ ბიჭზე, რომელმაც ბურთი ხელში აიღო და ლელო გაიტანა და ხელჯოხიან პროფესორზე. მაგრამ რაგბიში ლეგენდები ბევრად მეტია და ხანდახან შეიძლება სრულიად შემთხვევით გაიგოთ, როგორც მე გავიგე ახლახან, რომ ინგლისის რომელიღაცა გუნდის გულშემატკივრები წვიმის დროს ქოლგებს არ ხსნიან, რომ მოწინააღმდეგე გუნდის ფანებს მატჩის ყურებაში ხელი არ შეუშალონ.

შესაძლოა, ეს ლეგენდა იყოს, მაგრამ უნდა ითქვას, რომ რაგბი გულშემატკივრობის მხრივ ძალიან მშვიდი სპორტია. ყველაზე დაძაბულ მატჩებზეც კი ორი გუნდის ფანები ერთად სხედან, ერთად წრუპავენ ლუდს და კამერის ობიექტივში მოხვედრილები ერთად იქნევენ ხელებს. ინგლისში ყველაზე მწვავე დერბის ტურის ცენტრალურ მატჩებს მეზობელი ქალაქების დაპირისპირებას სულ სამოცი თუ ორმოცდაათი პოლიციელი იცავს და ეს ნამდვილად იმ დაუნერელი კანონების დამსახურებაა, რომლებიც რაგბიში დღემდე არსებობს და რომლებითაც, ჩემი აზრით, ის მართლაც გამორჩეულია.

პირველი და მთავარი წესია – რაც მინდორზე ხდება, მინდორზევე რჩება. რაც არ უნდა მოხდეს, რამდენჯერაც და როგორ სასტიკადაც არ უნდა იჩხუბონ გუნდებმა ერთმანეთში, მატჩის დამთავრებისთანავე მთელი ის ბოლმა თუ აგრესია იმ მწვანე მინდროზე რჩება, რომელზედაც ოთხმოცი წუთი იბუღრავეს და იომეს და მესამე ტაიმზე, ანუ ბანკეტზე, რაც ასევე რაგბის ერთ-ერთი წესია, ყველა მხიარული და ლაღია.

რაგბიში ჩხუბი მოსულა, მაგრამ თუ ფეხბურთელების ჩხუბებს შევადარებთ, განსხვავება აშკარაა: იქ წიხლებს იქნევენ, ნახტომით აფრინდებიან ერთმანეთს, აქ კი მარტო მუშტია – დადგებიან, მიაყრიან ერთმანეთს, მერე შეწყვეტენ და ისევ გააგრძელებენ

თამაშს. ჩხუბობს მხოლოდ თხუთმეტი კაცი თხუთმეტზე, სათადარიგებს და გულშემატკივრებს სასტიკად ეკრძალებათ მოედანზე შევარდნა, რაც ძალიან ცუდ ჟესტად ითვლება, ლაპარაკი აღარაა ჩხუბში დროშების ან რაიმე სხვა საგნის გამოყენებაზე, ჩხუბობენ მარტო მუშტით (ეს ოფიციალურ წესებშიც არის გათვალისწინებული და ყველაზე სასტიკად წიხლის დამრტყმელი ისჯება).

ასეა თუ ისე, ყველაფერი ერთად მართლა გვაძლევს სხვანაირ სულს, მიდგომას, ქმნის სხვანაირ თამაშს, სადაც არ დაგინდობენ, მაგრამ არ ეზიზღები, სადაც შემოგასკდებიან, მუშტსაც მოგიქნევენ, გატკენენ, მაგრამ ყოველთვის დაგიფასებენ ვაჟკაცობას და თავდადებას.

ერთი პატარა მაგალითი მინდა მოვიყვანო. ეს ამბავი ინგლისის ცნობილი მოთამაშე მაიკ კეტის ინტერვიუდან შევიტყვე: 2003 წლის მსოფლიო ჩემპიონატის ფინალი იყო, ავსტრალია შინ, სიდნეიში, ეთამაშებოდა ინგლისს. მატჩის ბოლო წუთი მიდიოდა, ანგარიში იყო 14:11 ინგლისის სასარგებლოდ. მსაჯმა ინგლისელთა ნახევარზე ავსტრალიელებს დაუნიშნა საეჭვო ჯარიმა. კარში დასარტყმელად დაბალი და ჯმუხი ავსტრალიელი 12 ნომერი ელტონ ფლეტლი მივიდა. კეტი იმ დროს ახალი შესული ყოფილა მოედანზე სათადარიგოთა სკამიდან. „ვუყურებდი და რომ ვხედავდი, როგორი დაძაბული, შეშინებული ემზადებოდა კუნთების ამოდენა მასა ჯარიმის დასარტყმელად, – იხსენებდა კეტი, – ყველაფერს ვხვდებოდი, ვხვდებოდი როგორ ნერვიულობდა, როგორ აწვებოდა ასიათასკაციანი ყვითლად გადაჭედილი სტადიონის და მთელი თავისი ქვეყნის სიმძიმე მხრებზე, რომ ეს ჯარიმა ყველაფერს ნიშნავდა: გაიტანდა – და დამატებითი დრო დაინიშნებოდა, ვერა და – ავსტრალია მსოფლიო თასს დაკარგავდა და როცა გაიტანა და თავისი მოედნისკენ გაძუნძულდა, გზაში წამოვენიე, ნეკნებზე რბილად მივარტყი ხელი და ჩუმად ვუთხარი – ყოჩაღ-მეთქი“.

ზუსტად ეს არის ჩემთვის რაგბი – მარტო ხატის წინ მუხლმოდრეკილი და დაკუნთული ბიჭები ან მოედანზე გამართული მუშტიკრივი (რაც ასე მოსწონს ჩვენს მაცურებელს) და მოგება კი არა, რაგბი ნაგებული თამაშის შემდეგ ღირსეული მონინალმდეგის გულით მილოცვაა, რაგბი უელსელი გოლიათი ალან ვეინ ჯოუნსია, ექიმს რომ დაავიანდა და ცალ მხარგათიშულმა რომ გააგრძელა თამაში, მარცხენა ხელით რომ ეჭირა ჩვარივით ჩამოკიდებული მარჯვენა მკლავი და იმ ცალი ხელით მაინც რომ გააკეთა „ზახვატი“ და, რა თქმა უნდა, რაგბი ის ძმაკაცები არიან, რომლებიც სწორედ იმ, უცხოეთში მწვანე, საქართველოში კი ყავისფერი მოედნიდან შევიძინეთ და რომლებიც ვიცით ბოლომდე გაგვყვებიან. რაგბი ხომ ერთადერთი სპორტია, სადაც მონინალმდეგე წინ გყავს, უკან კი შენიანები გიდგანან!

